

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการพัฒนาจิตสาธารณะด้วยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์
ของผู้นำนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
สกลนคร เขต 3 ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามลำดับ
ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับจิตสาธารณะ
 - 1.1 ความเป็นมาเกี่ยวกับจิตสาธารณะ
 - 1.2 ความหมายของจิตสาธารณะ
 - 1.3 ความสำคัญของจิตสาธารณะ
 - 1.4 องค์ประกอบของจิตสาธารณะ
 - 1.5 รูปแบบของจิตสาธารณะ
 - 1.6 การก่อรูปของจิตสาธารณะ
 - 1.7 การเสริมสร้างจิตสาธารณะต่อส่วนรวม
 - 1.8 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีจิตสาธารณะ
 - 1.9 คุณลักษณะทั่วไปของบุคคลที่มีจิตสาธารณะ
 - 1.10 ตัวชี้วัดจิตสาธารณะ
 - 1.11 เครื่องมือและวิธีการวัดจิตสาธารณะ
2. ความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility : CSR)
 - 2.1 ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคม
 - 2.2 ที่มาของแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม
 - 2.3 ความสำคัญของการรับผิดชอบต่อสังคม
 - 2.4 แนวทางการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมในส่วนบุคคล

3. กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์
 - 3.1 ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์
 - 3.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการและองค์ประกอบของการเรียนรู้จากประสบการณ์
 - 3.3 กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์
 - 3.4 รูปแบบการจัดการเรียนรู้จากประสบการณ์
 - 3.5 บทบาทของผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้จากประสบการณ์
 - 3.6 บทบาทของผู้เรียนในกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์
 - 3.7 ข้อควรคำนึงถึงในการจัดการเรียนรู้จากประสบการณ์
 - 3.8 ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้จากประสบการณ์ของโคลบ
4. ทฤษฎีที่เกี่ยวกับจิตสาธารณะ
 - 4.1 ทฤษฎีระบบ
 - 4.2 ทฤษฎีจิตสาธารณะ
 - 4.3 ทฤษฎีการเรียนรู้
 - 4.4 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม
5. การจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์สำหรับการฝึกอบรม
 - 5.1 ความหมายของกลุ่มสัมพันธ์และกระบวนการกลุ่ม
 - 5.2 แนวคิดเรื่องกลุ่มสัมพันธ์
 - 5.3 หลักการของกลุ่มสัมพันธ์
 - 5.4 พฤติกรรมของบุคคลในกลุ่ม
 - 5.5 กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์สำหรับการฝึกอบรม
 - 5.6 องค์ประกอบของการฝึกอบรมโดยใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์
 - 5.7 รูปแบบและวิธีการของกลุ่มสัมพันธ์
6. การสร้างชุดฝึกอบรม
 - 6.1 ปรัชญาของชุดฝึกอบรม
 - 6.2 ประเภทของชุดฝึกอบรม
 - 6.3 ขั้นตอนการสร้างชุดฝึกอบรม
 - 6.4 การหาประสิทธิภาพชุดฝึกอบรม

- 6.5 ขั้นตอนการหาประสิทธิภาพชุดฝึกอบรม
- 6.6 การยอมรับหรือไม่ยอมรับประสิทธิภาพชุดฝึกอบรม
- 7. เทคนิคสำคัญที่ใช้ในการวิจัย
 - 7.1 เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา
 - 7.2 เทคนิคการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

1. แนวคิดเกี่ยวกับจิตสาธารณะ

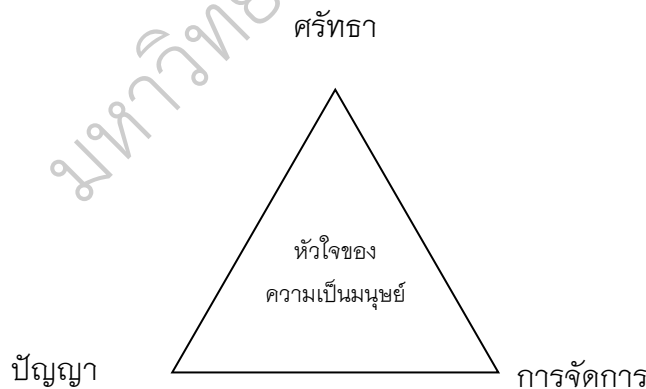
1.1 ความเป็นมาเกี่ยวกับจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะ (Public Mind) จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดประชาสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีประชาสังคม (Civil Society) ในซีกโลกตะวันตกมีการกล่าวถึงเรื่องนี้มาเป็นระยะเวลายาวนาน ทั้งนี้ เนื่องจากความแตกต่างของระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ประเพณี และวัฒนธรรมที่โลกตะวันตกมีพื้นฐานการปกครองมาจากประชาชน การขับเคลื่อนเพื่อแก้ปัญหาสังคม จึงเน้นบทบาทของกลุ่มคน องค์กรนอกภาครัฐ แต่ในประเทศไทยเริ่มมีมาตั้งแต่การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างกะทันหัน โดยที่ยังไม่มีการเตรียมความพร้อมให้กับประชาชน จึงทำให้ประชาชนยึดติดกับระบอบเดิม คือ ต้องการผู้ปกครอง ประกอบกับในหลักสูตรการศึกษา มักกล่าวถึงหน้าที่พลเมือง แต่ไม่ได้สอนสิทธิพลเมือง ทำให้นักเรียน นักศึกษาไม่รู้สิทธิหน้าที่ของตนต่อการพัฒนาประเทศ (สีอพล้ง, 2542, หน้า 3)

สำหรับหน่วยที่ได้รับการยอมรับว่ามีวิธีดำเนินงานด้านการพัฒนาจิตสาธารณะที่ประสบความสำเร็จ ในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียง คือมูลนิธิพุทธรักษาที่เกิดในประเทศได้วันมีการดำเนินงานเกี่ยวกับกิจกรรมเพื่อสังคมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2509 โดยภิกษุณีเจิ้งเหยียน เริ่มต้นด้วยการชักชวนแม่บ้านในเมืองฮวาเหลียน จำนวน 30 คน สละเงินวันละ 25 สตางค์ทุกวัน ภายในเวลา 20 ปี ก็สามารถสร้างโรงพยาบาลขนาดใหญ่ จำนวน 1,000 เตียงได้สำเร็จ ปัจจุบันมูลนิธิพุทธรักษาได้มีการขยายหน่วยงานไปยังประเทศต่างๆ ถึง 39 ประเทศรวมทั้งในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 โดยมีสำนักงานอยู่ในกรุงเทพฯ และเชียงใหม่ ซึ่งลักษณะการดำเนินงานของมูลนิธินั้น เหมือนที่ประเทศได้วัน

คือการมุ่งสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่นตามหลักมนุษยธรรม ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ไม่มีการแบ่งแยกเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม มีภารกิจหลักอยู่ 4 ประการ ได้แก่ การสงเคราะห์ การรักษาพยาบาล การศึกษา และวัฒนธรรม (อำพล จินดาวัฒน์, 2550; พระไพศาล วิสาโล, 2550, หน้า 24)

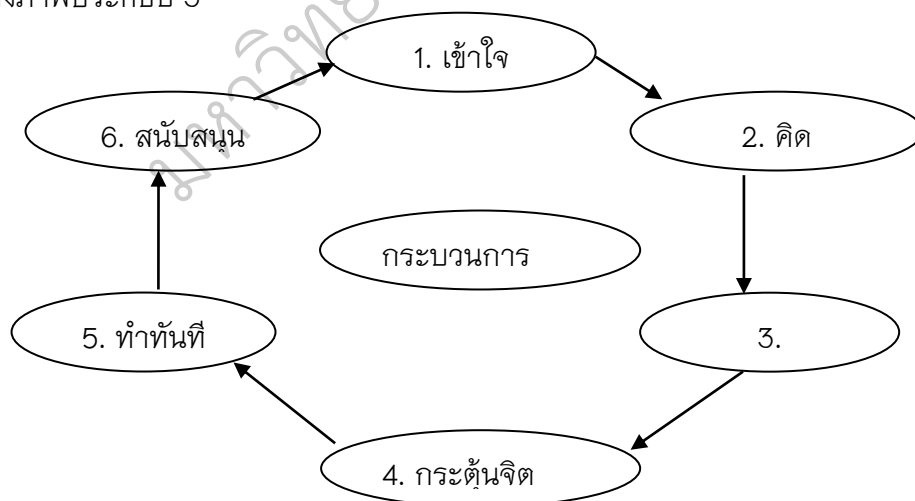
การดำเนินงานของมูลนิธิพุทธรณีนี้อัจฉริยะยึดหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่เน้นให้ช่วยเหลือและเสียสละต่อผู้อื่น พระเดิมแท้ ชาวหินฟ้า (2548 อ้างถึงใน อำพล จินดาวัฒน์, 2550, หน้า 39) ได้ทำการศึกษาคูณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศไต้หวัน พบว่า พุทธมหายานในประเทศไต้หวัน เน้นการให้ทานและการปฏิบัติเพื่อส่วนรวม การไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตทั้งคนและสัตว์ โดยมีท่านธรรมมาจารย์เจิ้งเหยียน ผู้เป็นประมุข ได้ให้หลักคำสอนที่สำคัญว่ามนุษย์ทุกคนควรมีจิตวิญญาณของการอาสาสมัคร ด้วยการมีจิตใจเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพราะมนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะช่วยเหลือผู้อื่นและโลก นอกจากนี้ยังมีการนำพุทธธรรมด้านความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มาปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นด้วยแรงกาย กำลังทรัพย์ และสติปัญญา โดยยึดหลักการทำความดี มีปัญญา และการจัดการซึ่งศรัทธา คือ การสร้างศรัทธาในการทำความดีเพื่อผู้อื่น ปัญญา คือ การนำเทคโนโลยีมาปรับใช้เพื่อสานเจตนารมณ์ให้สำเร็จ และการจัดการ คือ การทำงานอาสาสมัครอย่างมีระบบ ระเบียบแบบแผน ดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 แนวทางการดำเนินงานของมูลนิธิพุทธรณีนี้อัจฉริยะ
ที่มา : อำพล จินดาวัฒน์ (2550, หน้า 50)

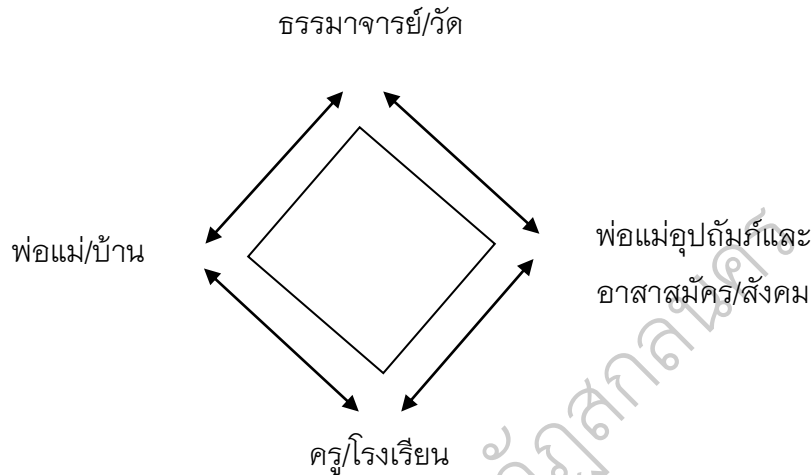
กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมให้กับนักเรียนของมูลนิธิฉือจี้ จะสอนและกลุ่มเกลาให้นักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่ไม่เห็นแก่ประโยชน์ในด้านเดียว แต่ให้รู้จักกฎระเบียบและจริยธรรม ปรัชญาฉือจี้มี 2 ชุด ดังนี้ คือ ชุดที่ 1 มีเมตตา กรุณา ปิตินดี และให้โดยไม่เห็นแก่ตัว ชุดที่ 2 คือ การรู้จักพอ การรู้จักบุญคุณ รู้จักยกย่องและมีความรักให้กับผู้อื่น ซึ่งมีกระบวนการสอนคุณธรรม 6 ขั้นตอน ได้แก่

1. เข้าใจ คือ การอธิบายให้นักเรียนเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่กระทำว่าเกิดผลดีผลเสียอย่างไร โดยใช้รูปแบบการเล่านิทาน สือวีดีทัศน์
2. คิด คือ การเปิดโอกาสให้นักเรียนเปรียบเทียบตนเองในสถานการณ์ต่างๆ จากการฟังเรื่องเล่า
3. แสดงออก คือ ให้นักเรียนแสดงจินตนาการต่างๆ โดยการวาดภาพ เรียงความ แสดงละครเปรียบเทียบเหมือนการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งความดีในจิตใจ
4. กระตุ้นจิตเมตตา คือ การนำนักเรียนเข้าไปสัมผัสกับคนที่ประสบทุกข์ในสถานที่ต่างๆ เช่น โรงพยาบาล สถานเลี้ยงเด็กกำพร้า เด็กพิการ สถานสงเคราะห์คนชรา
5. ทำทันที คือ กระตุ้นให้นักเรียนลงมือทำความดี โดยการช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ ทั้งทางวัตถุและจิตใจ เปรียบดังการงอกของเมล็ดพันธุ์แห่งความดี
6. สนับสนุนและทำซ้ำ คือ การมีคุณธรรมของแต่ละคนให้เกิดความงามขึ้นในจิตใจของตนเองและผู้อื่นเป็นประจำ ซึ่งสามารถแสดงกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมได้ดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมของฉือจี้
ที่มา : พระเดิมแท้ ชาวหินฟ้าและคณะ (2550, หน้า 96)

องค์ประกอบที่มีบทบาทในการอบรมป่มเพาะนักเรียน คือ วัด บ้าน โรงเรียน และสังคม ซึ่งหมายถึง การสานสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดระหว่างแบบอย่างของธรรมอาจารย์ เจ้เจียงเหียน พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู และพ่อแม่อุปถัมภ์ ร่วมมือกันติดตามเด็ก และร่วมกัน แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงวัย ซึ่งสามารถแสดงความสัมพันธ์ของกระบวนการอบรมได้ ดังภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 กระบวนการมีส่วนร่วมในการศึกษาของฉือจี้

ที่มา : พระเดิมแท้ ชาวหินฟ้าและคณะ, 2550, หน้า 97

สรุปได้ว่า จิตสาธารณะได้มีการกล่าวถึงในซีกโลกตะวันตกมาเป็น ระยะเวลายาวนาน แต่ในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียงนั้น มูลนิธิพุทธฉือจี้พัฒนาจิต สาธารณะประสบผลสำเร็จโดยใช้หลักความเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา มาปฏิบัติในการช่วยเหลือผู้อื่น

1.2 ความหมายของจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะในการศึกษาครั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมเชิงจริยธรรม มีผู้ให้คำจำกัดความไว้หลากหลาย ดังนี้

จิตสาธารณะ หรือจิตสำนึกสาธารณะ เกิดขึ้นพร้อมๆ กับแนวคิด การกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่น และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ช่วงแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, 2542, หน้า 3) คำว่า สาธารณะ หมายถึง กิจ สมบัติ สิ่งของ สถานที่ ที่มีได้เป็นของปัจเจกบุคคลใด ทั้งยังอาจหมายถึงรวมถึง ความเป็นส่วนรวมและสังคมได้อีกด้วย ศัพท์ สาธารณะ จะถอดความจากภาษาอังกฤษ

ร่วมสมัยเดียวกับ Democracy ที่กลายเป็น ประชาธิปไตย จิตจึงเป็นดอกผลของระบบ การเมืองที่เปิดกว้าง โครงสร้างเศรษฐกิจที่เอื้อประโยชน์แก่ทุกคน และสังคมวัฒนธรรม ที่สร้างสมมานาน

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543, หน้า 17) ได้ให้ความหมาย จิตสาธารณะ ว่า หมายถึงความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ ผู้อื่นหรือสังคม พยายามฉวยโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจัง และมองโลกในแง่ดีบน พื้นฐานของความเป็นจริง ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร และคณะ (2547, หน้า 2) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักการเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม เจษฎา หนูรุ่น (2551, หน้า 4) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ลักษณะของนักเรียนที่รู้จักดูแลเอาใจใส่ เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวม ขณะที่ พระไพศาล วิสาโล (2544, หน้า 15), วิรัตน์ คำศรีจันทร์ (2544, หน้า 6), Oslan, Blekher and Chesnolaca (2000) และ สุตจิต นิमितกุล (2544, หน้า 55) ใช้คำว่า จิตสำนึก สาธารณะ ซึ่งหมายถึง ความสำนึกใส่ใจส่วนรวม จิตสำนึกของความเป็นพลเมือง และ พร้อมจะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ มีความเคารพ และห่วงใยในสมบัติส่วนรวม ซึ่ง มิใช่เฉพาะครอบครัว ญาติมิตร คนรอบข้าง หรือชุมชนละแวกบ้านเท่านั้น หากคลุ่มไปถึง บุคคลอื่นที่ไม่รู้จัก ไม่เคยพบ แต่ก็รู้อยู่ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนสังกัด หรือหมายถึง กระบวนการคิดและลักษณะของบุคคลที่มีการปฏิบัติโดยมีกระบวนการในระดับบุคคลไปสู่ สาธารณะ มีความรัก และรู้สึกเป็นเจ้าของสาธารณะ ต้องการที่จะทำประโยชน์มากกว่าที่ จะรับจากสาธารณะ

ส่วนไพฑูรย์ สิ้นลาร์ตัน (2543, หน้า 243) และ Kraft (1992) ใช้คำว่า สำนึกทางสังคม หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการรับรู้ถึงความไม่ยุติธรรมให้ ความสำคัญกับความต้องการที่หลากหลายของบุคคลอื่น มีการกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลง สังคม และมีความรู้ ความเข้าใจ ความรับผิดชอบต่อสังคม และความรู้สึกร่วมได้ร่วมเสีย ภัยกับสังคม ส่วน Bratton (1994 อ้างถึงใน ชูชัย ศุภวงศ์ และคณะ, 2540, หน้า 69) เสนอ คำว่า จิตสำนึกประชาสังคม ซึ่งหมายถึง ความตื่นตัวของสังคมและการยอมรับใน สาธารณชนถึงความสำคัญขององค์คุณแห่งประชาสังคม โดยการเห็นความสำคัญและ เคารพในคุณค่าของความคิดริเริ่ม อิสระของปัจเจกบุคคลที่จะทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม โดยไม่อยู่ใต้อาณัติของอำนาจการเมืองที่เป็นทางการและเน้นการมีส่วนร่วมโดยสมัครใจ ในการสร้างสรรค์สังคม

สรุปความหมาย จิตสาธารณะ (Public Mind) หมายถึง การมีจิตสำนึกทางสังคม มีความรับผิดชอบเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นคนใจกว้าง เห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นและประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือสังคม ต้องการเข้าไปแก้วิกฤตการณ์ โดยรับรู้ถึงสิทธิควบคู่ไปกับหน้าที่และความรับผิดชอบ สำนึกถึงพลังของตนเองที่สามารถร่วมแก้ไขปัญหาคู่เคารพสิทธิของผู้อื่นในการใช้ของส่วนรวม ไม่ปิดกั้นหรือให้โอกาสบุคคลอื่นในการใช้ของส่วนรวม และไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง

1.3 ความสำคัญของจิตสาธารณะ

ประเวศ วะสี (2541, หน้า 20) กล่าวถึงจิตสาธารณะว่า เป็นคุณธรรมหนึ่งของพลเมือง เป็นคุณค่าและเป็นจิตวิญญาณของสังคม บุคคล องค์กร หรือ สังคมที่ไม่มีคุณค่าและจิตสำนึก ทำให้ขาดพลังในการสร้างสรรค์ เมื่อเกิดจิตสาธารณะจะทำให้เกิดประชาสังคม ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคม ซึ่งจะทำให้การเมือง เศรษฐกิจ ศิลธรรมดี ส่วนไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร (2543, หน้า 22-29) กล่าวถึงความสำคัญของจิตสาธารณะว่า การที่คนมาอยู่รวมกันเป็นสังคมย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบพึ่งพากัน คนในสังคมมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกันไป ถ้าคนในสังคมขาดจิตสาธารณะ ซึ่งนอกจากจะมีผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กรแล้ว ยังมีผลกระทบต่อชุมชนระดับประเทศ และระดับโลก ซึ่งผลกระทบต่อบุคคล ทำให้เกิดปัญหา คือ 1) ชุมชนอ่อนแอขาดการพัฒนา เพราะต่างคนต่างอยู่ สภาพชุมชนมีสภาพเช่นไรก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ไม่เกิดการพัฒนาและยั่งยืนไปก็มีแต่เสื่อมลง 2) อาชญากรรมในชุมชนอยู่ในระดับสูง 3) ขาดศูนยร่วมจิตใจ ขาดผู้นำที่นำไปสู่การแก้ปัญหาเพราะคนในชุมชนมองปัญหาของตัวเองเป็นเรื่องใหญ่ ขาดคนอาสา นำพาการพัฒนา เพราะกลัวเสียทรัพย์สิน กลัวเสียเวลาหรือกลัวเป็นที่ครหาจากบุคคลอื่น และในระดับชาติ ถ้าบุคคลในชาติขาดจิตสาธารณะแล้ว จะทำให้เกิดผล คือ 1) วิกฤตการณ์ภายในประเทศจะเกิดบ่อยครั้งและแก้ปัญหาไม่ได้ อาทิ วิกฤตการณ์เศรษฐกิจ สังคมขาดเสถียรภาพทางการเมือง ชุมชนซบใล้รัฐบาลหรือผู้นำประเทศ 2) ประเทศชาติอยู่ในสภาพล้าหลัง เนื่องจากขาดพลังของคนในสังคม เมื่อผู้นำประเทศนำมาตราการใดออกมาใช้ก็จะไม่ได้ผล เพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน 3) ประเทศชาติไร้เกียรติ ไร้ศักดิ์ศรี ทำให้ประชาชนในประเทศอื่นมองด้วยสายตาเหยียดหยาม ดูหมิ่นดูแคลนว่าเป็นประเทศด้อยพัฒนา ส่วนในระดับโลกถ้าบุคคลขาด

จิตสาธารณะจะทำให้เกิดการเอาใจใส่ระหว่างประเทศทำให้เกิดปัญหาในระดับต่างๆ ดังนี้ 1) เกิดการสะสมอาชญากรรมระหว่างประเทศ เพราะขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน กลัวประเทศอื่นจะโจมตี จึงต้องมีอาวุธที่รุนแรง มีอำนาจในการทำลายสูงไว้ในครอบครองเพื่อข่มขู่ประเทศอื่น และเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็มักมีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงของแสนยานุภาพทางสงครามในการตัดสินปัญหา 2) เกิดการก่อกวนแก่งแย่งแย่งหรือครอบงำทางการค้าระหว่างประเทศ พยายามทุกวิถีทางเพื่อให้เกิดการได้เปรียบทางการค้า ทำให้ประเทศด้อยกว่าขาดโอกาสในการพัฒนาประเทศของตน 3) เกิดการรังเกียจเหยียดหยามคนต่างเชื้อชาติ ต่างเผ่าพันธุ์หรือต่างท้องถิ่น มองชนชาติอื่นเผ่าพันธุ์อื่นว่ามีความเจริญหรือมีศักดิ์ศรีด้อยกว่าเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ของตนเอง ถูกดูถูกหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติอื่น

สรุปจิตสาธารณะเป็นคุณธรรมประการหนึ่งสำหรับพลเมือง เป็นจิตสำนึกที่เป็นวิญญานของบุคคล องค์กร และสังคม เมื่อมีจิตสาธารณะจะทำให้เกิดความเข้มแข็งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และศีลธรรมที่ดีในสังคม

1.4 องค์ประกอบของจิตสาธารณะ

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรุษ วิสารทสกุล (2540, หน้า 68) ได้กล่าวถึงการมีจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งเรียกอีกคำหนึ่งว่าจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมว่าเป็นคุณลักษณะที่สำคัญและมีความหมายอย่างยิ่งในสังคม ทำให้เกิดประชาสังคม คือเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง หมายถึงชุมชนแห่งสำนึก (Consciousness Community) ที่สมาชิกของชุมชนต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มองอนาคตร่วมกัน เรียนรู้ และทำความเข้าใจร่วมกันโดยอาศัยการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้เห็นสถานการณ์ แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงควบคู่ไปกับการปฏิบัติ 2) สำนึกถึงพลังของตนเองว่าจะสามารถร่วมแก้ไข เปลี่ยนแปลงสังคมได้ คือ การทำให้เกิดกลุ่มที่ให้ความสนใจต่อสาธารณะจำนวนมาก ทำให้เกิดความเข้มแข็งเป็นพลังทางสังคมไม่รอคอยให้ผู้อื่นแก้ปัญหาให้กับตนเอง 3) มีความรัก เอื้ออาทร สามัคคี การรวมกลุ่มของบุคคลในสังคมมีความหลากหลายจึงจำเป็นต้องสร้างขึ้นบนฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทรและความสามัคคี ความแตกต่างระหว่างบุคคลย่อมเกิดขึ้นได้ ซึ่งความแตกต่างนี้เป็นสิ่งดีและไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความแตกแยกเสมอไป 4) เรียนรู้ที่มีการปฏิบัติร่วมกัน สำนึกสาธารณะนั้นเป็นนามธรรม ที่ไม่สามารถบังคับให้เกิดได้ ดังนั้นต้องสร้าง

เงื่อนไขหรือกิจกรรมร่วมกันที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนการพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่อง 5) มีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สื่อสารและเครือข่ายเป็นส่วนที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นทางนำไปเกิดจิตสาธารณะ

กรมวิชาการ (2542, หน้า 70) ได้กำหนดคุณลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคม ของนักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ไว้ 3 ด้าน คือ ด้านการช่วยเหลือผู้อื่น ด้านการเสียสละต่อสังคม และด้านความมุ่งมั่นพัฒนาสังคม ดังนี้

1. การช่วยเหลือผู้อื่น ประกอบด้วย 1) การช่วยแนะนำสิ่งที่ถูกที่ควรแก่ผู้อื่น 2) การให้ความร่วมมือกับผู้อื่นในการพัฒนาสังคม 3) การอำนวยความสะดวกให้กับผู้อื่น และ 4) การแบ่งปันสิ่งของให้กับผู้อื่น

2. การเสียสละต่อส่วนรวม ประกอบด้วย 1) การสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ และเวลา ช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม 2) การเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว รู้จักเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ 3) การสละประโยชน์ที่ตนพึงได้รับเพื่อแลกกับประโยชน์ของคนหมู่มาก หรือคนที่อ่อนแอกว่า และ 4) การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

3. ความมุ่งมั่นพัฒนาสังคม ประกอบด้วย 1) การสนใจในปัญหาและการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งเสนอความคิดที่จะพัฒนาสังคม 2) การตั้งใจที่จะทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด และเป็นประโยชน์ต่อสังคม 3) การตั้งใจที่จะทำงานของส่วนรวมจนสำเร็จ และ 4) การริเริ่มสิ่งใหม่ๆ เพื่อพัฒนาสังคมจนสำเร็จ

ลัดดาวลีย์ เกษมเนตร และคณะ (2547, หน้า 3) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของจิตสาธารณะว่า จะต้องพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจหรือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงลักษณะ ดังนี้ 1) การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม 2) การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยไม่ยึดครองของส่วนรวมนั้นเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรวมนั้น โดยแบ่งนิยามออกเป็น 3 องค์ประกอบ และ 6 ตัวชี้วัด ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 องค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมกรรมวิธีจิตสาธารณะ

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด
1. การหลีกเลี่ยงการใช้ หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อส่วนรวม	1.1 การดูแลรักษา 1.2 ลักษณะของการใช้
2. การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแล	2.1 การทำตามหน้าที่ที่ถูกกำหนด 2.2 การรับอาสาที่จะทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อส่วนรวม 2.3 การทำกิจที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นกิจที่หนึ่ง
3. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวม	3.1 ไม่นำของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง 3.2 แบ่งปันหรือเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม

ส่วนเจษฎา หนูรุ่ง (2551, หน้า 4) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของจิตสาธารณะว่า จะต้องพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจหรือพฤติกรรมที่แสดงออก ซึ่งแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ 1) ลักษณะพฤติกรรมของนักเรียนในการใช้ของส่วนรวม การรักษาทรัพย์สิน การดูแลรักษาความสะอาดการไม่ทำลายทรัพย์สินที่เป็นสาธารณสมบัติในโรงเรียน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ให้เกิดความชำรุดเสียหาย โดยแสดงออก ดังนี้ (1) ดูแลรักษาสິงของ เมื่อใช้แล้วมีการเก็บรักษาให้คงอยู่ในสภาพดี (2) ลักษณะของการใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัดและทะนุถนอม 2) หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมุ่งปฏิบัติเพื่อส่วนรวมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในโรงเรียน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ โดยแสดงออก ดังนี้ (1) ทำตามหน้าที่และเคารพกฎระเบียบที่กำหนด (2) รับอาสาที่จะทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อส่วนรวมคอยสอดส่องดูแลสาธารณสมบัติของส่วนรวม 3) พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม การไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลที่จะใช้ของส่วนรวม โดยแสดงออก ดังนี้ (1) ไม่นำของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง (2) แบ่งปันและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม

อ้อมใจ วงษ์มณฑา (2552, หน้า 15) กล่าวถึงองค์ประกอบของการมีจิตสาธารณะไว้ ดังนี้ 1) องค์ประกอบด้านความคิด เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับความคิดที่เป็นส่วนของการรู้ หรือเกิดความรับรู้ของความเป็นหลัก เช่นการรับรู้ ความทรงจำ ความมีเหตุผลและการใช้ปัญญา เป็นต้น 2) องค์ประกอบด้านความรู้สึก เป็นส่วนประกอบทางอารมณ์ ความรู้สึกซึ่งจะกระตุ้นความคิดอีกต่อหนึ่ง เป็นส่วนของความรู้สึกทางใจของความสำเร็จที่รวมเอาความรู้สึกของบุคคลในด้านบวกหรือด้านลบ 3) องค์ประกอบทางด้านการปฏิบัติหรือการกระทำ (Behavior) เป็นองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดแนวโน้มทางปฏิบัติหรือปฏิกิริยาตอบสนองเมื่อมีสิ่งเร้าที่เหมาะสม ซึ่งส่วนนี้ต้องอาศัยความเข้าใจหรือความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งนั้นเป็นพื้นฐาน

จากการศึกษาองค์ประกอบของจิตสาธารณะของนักบริหารและนักวิชาการ สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบของการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 องค์ประกอบหลักของจิตสาธารณะ

รายการ	นักวิชาการ															
	พระเทพเวที (2531)	เสาวนีย์ เสนาสู (2532)	วันทนีย์ วาลิกสิน (2534)	อนุชาติ พวงสาส์ และศิริบูรณ์ วิสารทสกุล (2540)	กรมวิชาการ (2542)	ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังศิม สัจใจ (2543)	สัตตาวลัย เกษมเนตร และศณะ (2546)	ศิริรัตน์ ศิริชัยพันธ์ (2548)	บุญทัน ภูบาล (2549)	พิริยา นิลมาตร (2550)	พรพรม พรรดพวก (2550)	อัญชลี ยิ่งรักพันธ์ (2550)	ศุภรัตน์ ทองอ่อน (2550)	เจษฎา หนูรัตน์ (2551)	Gardner (2006)	ความถี่
การมีวิสัยทัศน์ร่วมเรียนรู้คู่การปฏิบัติ				✓												1
การร่วมแก้ไข เปลี่ยนแปลงสังคม				✓												1
การช่วยเหลือผู้อื่น	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓						8
ความมีวินัย										✓						1

ตาราง 2 (ต่อ)

รายการ	นักวิชาการ															
	พระเทพเวที (2531)	เสาวนีย์ เสนาสู (2532)	วันทนีย์ วาลิกุลิน (2534)	อนุชาติ พวงลำลิ และวิรุณรัตน์ วิศวสารทสกุล	กรมวิชาการ (2542)	ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจญ์จร	ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร และคณะ (2546)	ศิริรัตน์ ศิริชีพชัยนันต์ (2548)	บุญทัน ภูบาล (2549)	พริยา นิลมาต (2550)	พรพรม พรระคพวก (2550)	อัญชลี ยิ่งรักพันธ์ (2550)	ศุภรัตน์ ทองอ่อน (2550)	เจษฎา หนูรุ่ง (2551)	Gardner (2006)	ความถี่
ความรับผิดชอบ										✓						1
ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่										✓					✓	2
การเสียสละเพื่อสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓						8
การหลีกเลี่ยงใช้หรือทำของซ้ำชุด						✓	✓		✓		✓	✓		✓		6
การเคารพสิทธิใช้ของส่วนรวม						✓	✓		✓		✓	✓		✓		6
การถือเป็นหน้าที่						✓	✓		✓		✓	✓		✓		6
ความมุ่งมั่นพัฒนาสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓						8
การอนุรักษ์ทรัพยากร								✓					✓			2
การประหยัด												✓				1

จากตาราง 2 พบว่า จากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลักของจิตสาธารณะของนักวิชาการ ผู้วิจัยคัดเลือกองค์ประกอบที่มีความถี่ตั้งแต่ 8 ขึ้นไปหรือร้อยละ 53 ประกอบด้วย การช่วยเหลือผู้อื่น การเสียสละเพื่อสังคม และความมุ่งมั่นพัฒนาสังคม

1.4.1 องค์ประกอบที่ 1 การช่วยเหลือผู้อื่น

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต, 2531, หน้า 25) กล่าวว่า คนที่เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในการช่วยสร้างสรรค์สังคมควรมีพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา (ความรัก) คือ ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์ และความสุข กรุณา (ความสงสาร) คือ ยอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุข อุเบกขา (ความมีใจเป็นกลาง) คือ การมองโลกตามความจริง โดยวางจิตใจเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เทียงตรง การมองเห็นคนที่จะได้รับผลดี หรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ นอกจากนี้ยังต้องมีการสงเคราะห์ต่อผู้อื่นที่เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ปิยวาจา คือ การกล่าว คำสุภาพ ไพเราะน่าฟัง อุตถจริยา คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และสมานัตตตา คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ส่วนนุชฌานา วรุณปิตักุล (2542, หน้า 181-183) กล่าวถึง บุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะว่า ต้องทุ่มเทและอุทิศตน มีความรับผิดชอบต่อสังคม ขณะที่กรมวิชาการ (2542, หน้า 54) ให้ความหมายของการช่วยเหลือผู้อื่นหมายถึง พฤติกรรมนักเรียนที่แสดงถึงความมีน้ำใจเอื้ออาทร มีจิตใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และให้ความช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน สอดคล้องกับ วิรัตน์ คำศรีจันทร์ (2544, หน้า 71) พบว่า คุณลักษณะของการมีจิตสำนึกสาธารณะประกอบด้วย

- 1) ความรัก ความเอื้ออาทร
- 2) ความเชื่อใจ
- 3) การเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
- 4) การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล
- 5) การมีปฏิสัมพันธ์กันโดยใช้เครือข่ายและ

การมีส่วนร่วมพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2546, หน้า 362) ให้ความหมายคำว่า ช่วยเหลือ หมายถึง สงเคราะห์ให้สำเร็จดังประสงค์หรือให้พ้นความลำบาก

จากการสังเคราะห์แนวคิดการพัฒนาจิตสาธารณะของนักวิชาการสามารถสรุปเป็นองค์ประกอบย่อยด้านการช่วยเหลือผู้อื่น ดังตาราง 3

ตาราง 3 สังเคราะห์องค์ประกอบย่อยของจิตสาธารณะด้านการช่วยเหลือผู้อื่น

องค์ประกอบย่อยของจิตสาธารณะ ด้านการช่วยเหลือผู้อื่น	นักวิชาการ / นักวิจัย						รวม
	พระเทพเวที (2531)	เสาวนีย์ เสนาสุ (2532)	วันทนีย์ วาณิชกสิน (2534)	กรมวิชาการ (2542)	ยุพธนา วรณปิติกุล (2542)	กิริตน์ คำศรีจันทร์ (2544)	
การช่วยแนะนำสิ่งที่ถูกที่ควรแก่ผู้อื่น	✓	✓	✓	✓		✓	5
ปรารถนาให้ผู้อื่นประสบประโยชน์และความสุข				✓			1
การสละประโยชน์ที่ตนพึงได้รับเพื่อแลกกับ ประโยชน์ของคนหมู่มากหรือคนที่อ่อนแอกว่า	✓			✓	✓		3
การร่วมมือกับผู้อื่นในการพัฒนาสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	6
การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม		✓	✓				2
การไม่เอาเปรียบผู้อื่น					✓	✓	2
การอำนวยความสะดวกให้กับผู้อื่น	✓	✓	✓		✓	✓	5
ความรับผิดชอบต่อสังคม						✓	1
ความรักเอื้ออาทร						✓	1
การแบ่งปันสิ่งของให้กับผู้อื่น	✓	✓	✓	✓		✓	5
ความซื่อใจ						✓	1
การยอมรับความแตกต่าง						✓	1

จากตาราง 3 พบว่า องค์ประกอบย่อยของจิตสาธารณะด้านการช่วยเหลือผู้อื่น ผู้วิจัยเลือกองค์ประกอบย่อยที่มีความถี่ตั้งแต่ 5 หรือ ร้อยละ 80 ขึ้นไป ประกอบด้วย การแนะนำสิ่งที่ถูกที่ควรแก่ผู้อื่น การร่วมมือกับผู้อื่นในการพัฒนาสังคม การอำนวยความสะดวกให้กับผู้อื่น และการแบ่งปันสิ่งของให้กับผู้อื่น

1.4.2 องค์ประกอบที่ 2 การเสียสละเพื่อสังคม

ชาย โปธิลิตา (2541, หน้า 37) กล่าวถึงการเสียสละต่อสังคมว่า คือ ความรับผิดชอบต่อการใช้สาธารณสมบัติ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ 1) รับผิดชอบต่อสาธารณสมบัติด้วยการหลีกเลี่ยงการใช้ และการกระทำที่เกิดความชำรุดเสียหายต่อสาธารณสมบัตินั้นๆ รวมไปถึงการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลสาธารณสมบัติในวิสัยที่สามารถทำได้ 2) การเคารพสิทธิในการใช้ เช่นเดียวกัน ต้องไม่ยึดสาธารณสมบัตินั้นไว้เป็นของส่วนตัวและไม่ปิดกั้นโอกาสการใช้ประโยชน์ของผู้อื่นโดยการคำนึงว่าคนอื่นมีสิทธิในการใช้เช่นเดียวกัน และกรมวิชาการ (2542, หน้า 35) ได้ให้ความหมายของการเสียสละ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม การเสียสละเวลา กำลังกาย และกำลังทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม รวมทั้งการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ขณะทีวีรัตน์ คำศรีจันทร์ (2544, หน้า 6) กล่าวว่า เป็นกระบวนการคิดและลักษณะของบุคคล ที่มีการปฏิบัติโดยมีกระบวนการในระดับบุคคล ไปสู่สาธารณะมีความรักและรู้สึกเป็นเจ้าของสาธารณะ ต้องการที่จะทำประโยชน์มากกว่าที่จะรับจากสาธารณะ ส่วนนริศรา ริชardtสัน (2546, หน้า 18) ได้ให้ความหมายของการเสียสละ หมายถึง การแสดงออกของบุคคลในพฤติกรรม ดังนี้ คือ การให้ปัน คือ การช่วยเหลือหรือให้ผู้อื่นในด้านทรัพย์สิน สิ่งของ ความรู้และแรงงาน การเห็นแก่ส่วนรวม คือ การอุทิศตนทำงานเพื่อสังคมและส่วนรวม ความมีน้ำใจ คือ ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ในด้านการพูดและการกระทำ โดยให้กำลังใจและแสดงความเห็นใจผู้อื่น การไม่เอาเปรียบผู้อื่น หมายถึง การสละทรัพย์ สิ่งของ และแรงงานของตนเท่ากับหรือมากกว่าผู้อื่น

อนุศักดิ์ จินดา (2548) กล่าวว่า ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่คนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา โดยพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเสียสละ ได้แก่ ทางกาย คือ การช่วยเหลือผู้อื่นที่ทำกิจการงานที่ไม่มีโทษ ใฝ่ถึงดูตาย ช่วยเหลืองานสาธารณประโยชน์ทางวาจา คือ การช่วยแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา ช่วยแก้ปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่ไม่ทำผิด ช่วยคิดหาแนวทางที่ถูกที่ชอบ ช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้อื่นตามลำพังกำลังทรัพย์ เป็นการแบ่งปันเครื่องอุปโภคบริโภค ให้แก่ผู้ที่ขัดสน และสละทรัพย์เพื่อสาธารณกุศล ทางใจ คือ ยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุข ให้อภัยในความผิดพลาดของผู้อื่นที่สำนึกผิดไม่หนีกสมน้ำหน้าเมื่อผู้อื่นเพเลียงพล้ำ ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาของ ศรีบริบูรณ์ (2550, หน้า 31) กล่าวว่า การเสียสละต่อสังคม คือ พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออก

ต่อผู้อื่นและสังคม ได้แก่ การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม การเสียสละเงิน เวลา และร่างกาย เพื่อผู้อื่นและสังคมด้วยความเต็มใจ และพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 (2546, หน้า 1263) ได้ให้ความหมายของคำว่า เสียสละ หมายถึง ให้โดย ยินยอม ให้ด้วยความเต็มใจ

จากการสังเคราะห์จิตสาธารณะด้านการเสียสละเพื่อสังคมของ นักวิชาการ สามารถสรุปเป็นองค์ประกอบย่อย ดังตาราง 4

ตาราง 4 สังเคราะห์องค์ประกอบย่อยของจิตสาธารณะด้านการเสียสละเพื่อสังคม

องค์ประกอบย่อยของจิตสาธารณะ ด้านการเสียสละต่อสังคม	นักวิชาการ / นักวิจัย						รวม
	พระเทพเวที (2531)	เสาวนีย์ เสนาสู (2532)	วันทนีย์ วาณิชะสิน (2534)	กรมวิชากร (2542)	นริศรา ริชาร์ดสัน (2546)	ชาย โพธิ์สิตา (2541)	
การสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ และเวลา ช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	6
การเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ ส่วนตน รู้จักเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	6
การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิด ความชำรุดเสียหายต่อส่วนรวม					✓	✓	2
การสละประโยชน์ที่ตนพึงได้รับเพื่อแลกกับ ประโยชน์ของคนหมู่มากหรือคนที่อ่อนแอกว่า	✓	✓	✓	✓	✓	✓	6
การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแล					✓	✓	2
การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวม					✓	✓	2
มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม					✓	✓	2
การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม	✓			✓	✓	✓	4
การเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องส่วนรวม					✓	✓	2

จากตาราง 4 พบว่า องค์ประกอบย่อยของการพัฒนาจิตสาธารณะ ด้านการเสียสละต่อสังคม ผู้วิจัยเลือกองค์ประกอบย่อยที่มีความถี่ตั้งแต่ 4 หรือ ร้อยละ 60 ขึ้นไป ประกอบด้วย การสละกำลังกาย กำลังทรัพย์และเวลา การช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม การเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว รู้จักเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ การสละประโยชน์ที่ตนพึงได้รับเพื่อแลกกับประโยชน์ของคนหมู่ใหญ่หรือคนที่อ่อนแอกว่า และการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

1.4.2 องค์ประกอบที่ 3 การมุ่งมั่นพัฒนาสังคม

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ (2548, หน้า 116) กล่าวถึงการพัฒนาว่า หมายถึง กระบวนการที่นำมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่มีการวางแผน และกำหนดเป้าหมายไว้ ฉะนั้น การพัฒนาจึงเป็นกระบวนการทำให้เจริญก้าวหน้าหรือเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนา การพัฒนาตามหลักของพุทธศาสนา ต้องดำเนินไปพร้อมกัน 4 ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกาย การพัฒนาศีลธรรม และ/หรือ การพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจ การพัฒนาทางด้านปัญญา ซึ่งในการศึกษาการมุ่งมั่นพัฒนา ตามหลักการของพุทธศาสนา ผู้ศึกษาสนใจทำการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1) การพัฒนาสังคม เป็นกระบวนการฝึกอบรมบุคคลให้มีศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่บุคคลอื่นสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดี มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อบุคคลอื่น และ 2) การพัฒนาทางด้านจิตใจ เป็นความพยายามที่จะฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งให้มีความมั่นคง และมีความเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา มีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทน มีความสดชื่น เบิกบาน มีความสงบสุข แจ่มใส เป็นต้น การพัฒนาทางด้านจิตใจบางทีเรียกว่า การพัฒนาอารมณ์

ณัฐนิชากร ศรีบริบูรณ์ (2550, หน้า 31) กล่าวว่า ความมุ่งมั่นพัฒนา คือ พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงถึงความตั้งใจอย่างแน่วแน่ในการเปลี่ยนแปลงให้สังคมดีขึ้น ได้แก่ การที่นักเรียนให้ความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงหรือปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม/ชุมชนหรือโรงเรียนมีการเสนอแนวคิดในการพัฒนาสังคม/ชุมชน และโรงเรียนของตน ตลอดจนร่วมพัฒนากิจกรรมการเสริมสร้างจิตอาสาเพื่อพัฒนาสังคม/ชุมชน โรงเรียนอย่างสร้างสรรค์และหลากหลายเหมาะสมตามวัย ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2546, หน้า 913) ได้ให้ความหมายของคำว่า มุ่งมั่นว่า หมายถึง ตั้งใจ

อย่างแน่แน่ว ส่วนคำว่า พัฒนา หมายถึง ทำให้เจริญ ดังนั้น ความหมายของคำว่า มุ่งมั่น พัฒนา เมื่อนำมารวมคำกัน หมายถึง ความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะทำให้เกิดความเจริญ นอกจากนั้นในการศึกษายังพบว่า มีลักษณะที่แสดงพฤติกรรมด้านอื่นๆ ที่มีความหมาย คล้ายคลึงและระบุได้ถึงการเป็นผู้มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาสังคม หรือความตั้งใจในการทำงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ ได้แก่ ความรับผิดชอบ และความมีระเบียบวินัย

จากการสังเคราะห์แนวคิดจิตสาธารณะด้านการมุ่งมั่นพัฒนาสังคม ของนักวิชาการ สามารถสรุปเป็นองค์ประกอบย่อย ดังตาราง 5

ตาราง 5 สังเคราะห์องค์ประกอบย่อยของจิตสาธารณะด้านการมุ่งมั่นพัฒนาสังคม

องค์ประกอบย่อยของจิตสาธารณะ ด้านการมุ่งมั่นพัฒนาสังคม	นักวิชาการ / นักวิจัย						รวม
	พระเทพเวที (2531)	เสาวนีย์ เสนาสุ (2532)	วันทนีย์ วาสิกะสิน (2534)	กรมวิชากร (2542)	จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์	ณัฐนิชากร ศรีบริบูรณ์	
สนใจในปัญหาและการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้ง เสนอความคิดที่จะพัฒนาสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	6
ตั้งใจที่จะทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดให้สำเร็จตาม เป้าหมายที่กำหนดและเป็นประโยชน์ต่อสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	6
วางแผนการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ	✓			✓			2
ตั้งใจที่จะทำงานของส่วนรวมจนสำเร็จ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	6
แก้ไข ปรับปรุง ส่งเสริมด้านจริยธรรม		✓	✓	✓			1
ริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาสังคมจนสำเร็จ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	6
ทำตัวให้เข้ากับคนอื่นได้		✓	✓	✓			3
ปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย		✓	✓	✓			3

จากตาราง 5 พบว่า องค์ประกอบย่อยของการพัฒนาจิตสาธารณะ ด้าน ความมุ่งมั่นพัฒนาสังคม ผู้วิจัยเลือกองค์ประกอบย่อยที่มีความถี่ตั้งแต่ 6 หรือร้อยละ 100 ขึ้นไป ประกอบด้วย การสนใจในปัญหาและการเปลี่ยนแปลงพร้อมทั้งเสนอความคิดที่จะพัฒนาสังคม การตั้งใจที่จะทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดและเป็นประโยชน์ต่อสังคม การตั้งใจที่จะทำงานของส่วนรวมจนสำเร็จและการริเริ่มสิ่งใหม่ๆ เพื่อพัฒนาสังคมจนสำเร็จ

1.5 รูปแบบของจิตสำนึก

รูปแบบของจิตสำนึก มีการแบ่งที่แตกต่างกันไป ตามระดับอายุของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ดังนี้

สมพงษ์ สิงหะพล (2542, หน้า 15-16) ได้กล่าวถึงจิตสำนึกว่ามีอยู่ 3 ด้านหลักๆ คือ 1) จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง (Self-consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเอง ทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จิตสำนึกด้านนี้การศึกษาไทยมุ่งมั่นปลูกฝังมานาน เกิดบ้างไม่เกิดบ้างไปตามสภาพการณ์ เป็นจิตสำนึกแบบคลาสสิกที่ทุกสังคมพยายามเหมือนกันที่จะสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้ เช่น ความขยัน ความรับผิดชอบ ความมานะอดทน เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่ถูกปลูกฝังและมีมานานตามสภาพสังคมไทย 2) จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น (Others Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่ง สังคมหนึ่ง เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่คนไทยส่วนใหญ่ถูกหล่อหลอมมาจากพื้นฐานดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทย อยู่แล้ว ซึ่งสร้างกันได้ไม่ยากนัก 3) จิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นจิตสำนึกที่คนไทยยังไม่ค่อยมี และขาดกันอยู่มาก เพราะพื้นฐานความเป็นมาของสังคมไทย สมควรที่จะรีบพัฒนาขึ้น โดยเร็ว เช่น จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ จิตสำนึกด้านการเมือง จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม จิตสำนึกด้านสุขภาพ เป็นต้น

สรุปรูปแบบของจิตสำนึก มี 3 รูปแบบดังนี้ 1) จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง (Self-Consciousness) 2) จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น (Others Oriented Consciousness) และ 3) จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคมหรือจิตสำนึกสาธารณะ (Social or Public Consciousness)

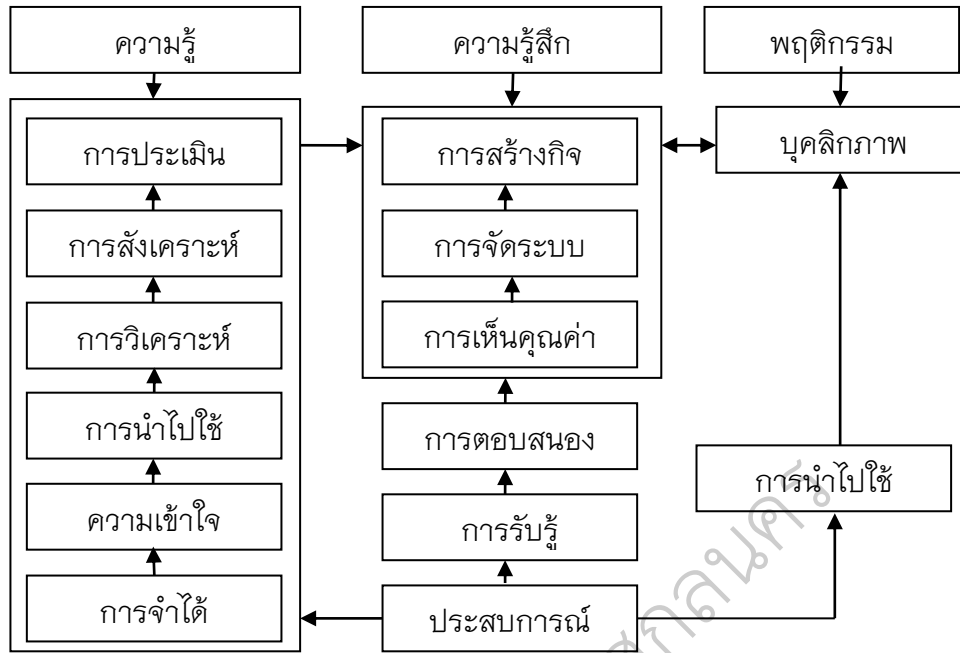
1.6 การก่อรูปของจิตสาธารณะ

นักจิตวิทยาการศึกษา มีความเห็นพ้องต้องกันว่า จิตสาธารณะเป็นคุณลักษณะทางจิตพิสัยที่ปรากฏ หรือก่อรูปขึ้นในจิตใจของมนุษย์แต่ละคนภายหลังจากได้รับรู้ปรากฏการณ์หรือได้รับสิ่งเร้าจากภายนอกในเชิงสะสม การก่อรูปที่มีความต่อเนื่องกันจึงยากที่จะกำหนดแยกแยะหรือทำการจัดลำดับชั้น เพื่อบ่งชี้ว่า บุคคลมีความรู้สึกอยู่ที่ใดได้ชัดเจนแน่นอน การก่อรูปของจิตสาธารณะยังเกี่ยวพันกับคุณลักษณะทางด้านสติปัญญา และการกระทำของมนุษย์ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า จิตสาธารณะเป็นผลลัพธ์เชิงคุณลักษณะทางจิตพิสัยของมนุษย์ที่ก่อรูปขึ้นโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นี้มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่

1.6.1 คุณลักษณะทางด้านพุทธิพิสัย หมายถึง การได้รับรู้ (Cognition) หรือ การมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมผ่านประสาทสัมผัส ทำให้บุคคลรู้จักหรือระลึกถึง สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินคุณค่าของสิ่งดังกล่าวได้ และนำไปสู่การก่อรูปของจิตสาธารณะ

1.6.2 คุณลักษณะด้านจิตพิสัย หมายถึง ความรู้สึกทางจิตใจ (Affection) ได้แก่ การมีความสนใจหรือใส่ใจในสิ่งดังกล่าว โดยมีปฏิริยาสนองตอบ การเห็นหรือให้คุณค่า การจัดระบบของคุณค่าและสร้างเป็นคุณลักษณะนิสัยที่นำไปสู่จิตสาธารณะ

1.6.3 คุณลักษณะทางด้านทักษะพิสัย หมายถึง พฤติกรรม (Behavior) หรือการแสดงออกที่สามารถจะสังเกตรูปแบบความประพฤติได้อย่างชัดเจนที่เรียกว่า บุคลิกภาพ จิตสาธารณะของบุคคลจึงเป็นผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายหลังจากการมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งเร้า การรับรู้ได้ก่อขึ้นในจิตใจของบุคคลในรูปของความเชื่อ ค่านิยมทัศนคติ ที่ก่อให้เกิดพฤติกรรม เป็นคุณลักษณะทางจิตที่ก่อรูปผ่านกระบวนการทางปัญญา เป็นปฏิริยาตอบสนองต่อปรากฏการณ์ทางสังคม ดังภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 กระบวนการเรียนรู้ของบุคคล

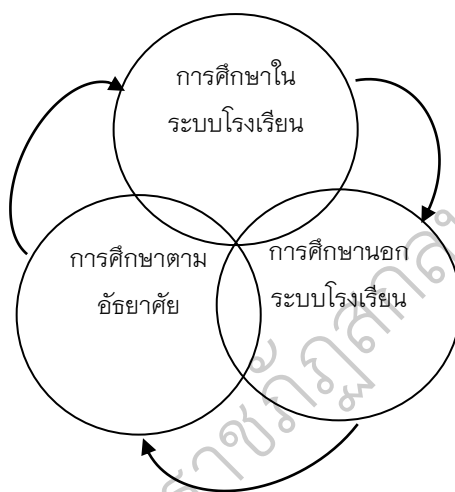
ที่มา : สุพจน์ ทรายแก้ว (2546, หน้า 14)

จากภาพประกอบ 5 กระบวนการเรียนรู้ที่แสดงไว้ข้างต้นอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ (มีความรู้ ทักษะ บุคลิกลักษณะและทักษะ) ที่สอดคล้องกับความต้องการด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และประเพณี วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่สังคมทุกสังคมต้องดำเนินการผ่านกระบวนการจัดการศึกษา ซึ่งในทางสังคมศาสตร์จะเรียกกิจกรรมหรือกระบวนการดังกล่าวว่า เป็นการกล่อมเกลாதงสังคม (Socialization) อันเป็นกระบวนการผลิตซ้ำทางอุดมการณ์ที่มีผลทำให้สมาชิกของสังคมเกิดการรับรู้มีจิตสำนึกและมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้ในระดับหนึ่ง การกล่อมเกลาทงสังคมจึงเป็นกระบวนการในการสร้างเสริมการเรียนรู้ให้แก่บุคคลหรือสมาชิกของสังคมโดยอาศัยกลไกระบบการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินการและมีรูปแบบที่สัมพันธ์และต่อเนื่องกันไปแยกเป็น 3 ส่วน

1. การศึกษาในระบบโรงเรียน ดำเนินการอย่างเป็นทางการสำหรับบุคคล ที่อยู่ในวัยเรียนและผู้สนใจ
2. การศึกษานอกระบบโรงเรียน จัดให้สำหรับผู้พ้นวัยเรียนไปแล้ว แต่มีความต้องการได้รับประสบการณ์ทางด้านการเรียนรู้

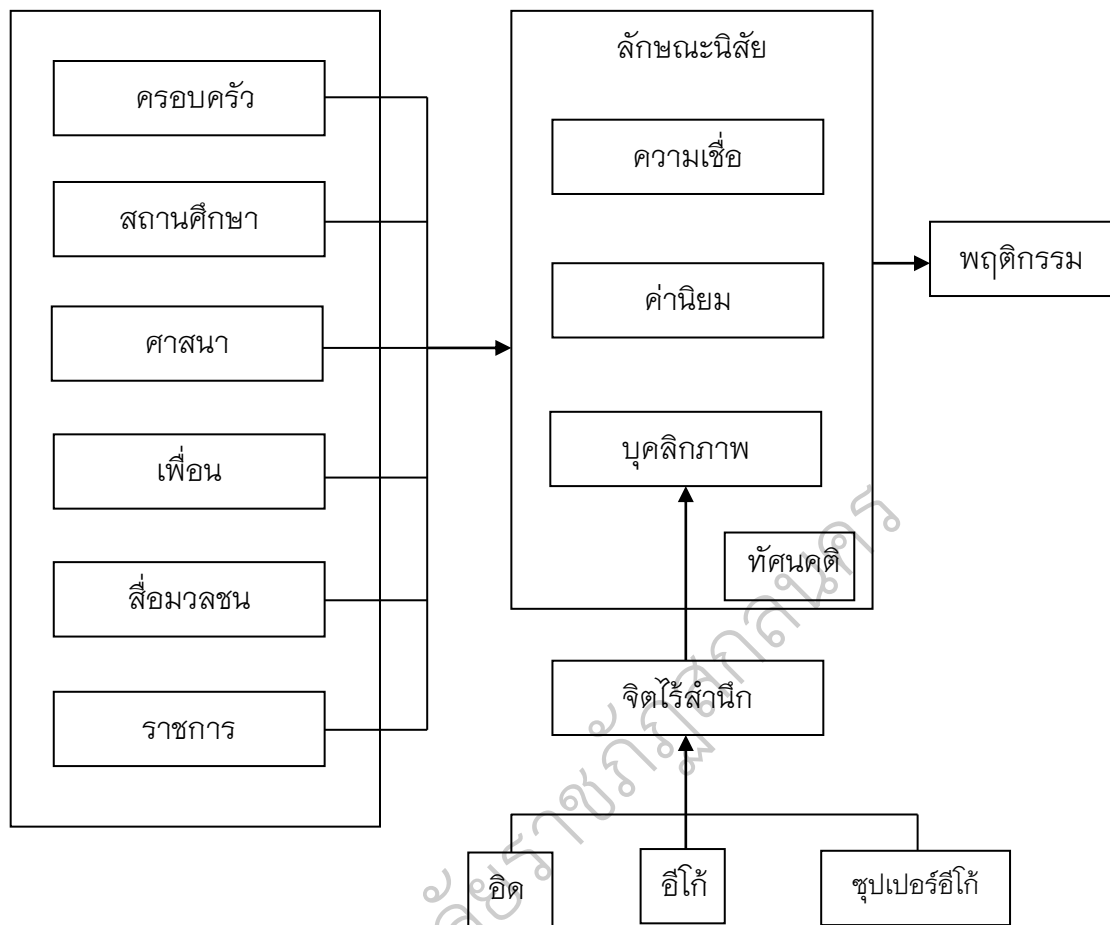
3. การศึกษาตามอัธยาศัย เกิดขึ้นตั้งแต่บุคคลเกิดและมีชีวิตอยู่รอดเติบโต และเสียชีวิตไป ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตประจำวันทั้งที่บ้าน จากครอบครัว ที่ทำงานและการสมาคมต่างๆ

อนึ่ง ระบบย่อยลำดับที่ 3 จะมีบทบาทในการช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ให้แก่บุคคลและมีอิทธิพลต่อจิตสาธารณะและพฤติกรรมของบุคคลในระยะยาวค่อนข้างสูง ดังภาพประกอบ 6

ภาพประกอบ 6 กระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมเพื่อสร้างเสริมการเรียนรู้ของบุคคล
ที่มา : สุพจน์ ทรายแก้ว (2546, หน้า 15)

การกล่อมเกลาทางสังคมเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ให้แก่บุคคลหรือสมาชิกสังคม ให้มีการรับรู้ มีจิตสำนึก (มีค่านิยม ความเชื่อ) มีบุคลิกภาพหรือมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ จึงเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิตของบุคคลในสังคม เพื่อที่จะได้ช่วยให้สังคมได้มาซึ่งสมาชิกสังคมที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และควรเป็นหน้าที่ของสถาบันหรือหน่วยงานสังคม อันได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน องค์กร ศาสนา กลุ่มเพื่อนสื่อมวลชน หน่วยงานราชการ ฯลฯ ที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมและดำเนินการให้สอดคล้องประสานกัน ลักษณะของสัมพันธภาพขององค์กรในกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมแสดง ดังภาพประกอบ 7

ภาพประกอบ 7 การglomเกลทาทางสังคมเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะและพฤติกรรม
ที่มา : สุพจน์ ทรายแก้ว (2546, หน้า 40)

จากภาพประกอบ 7 แสดงถึงองค์ประกอบของกลุ่มตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อจิตสาธารณะในจิตใจและพฤติกรรมของบุคคล ประกอบด้วย กลุ่มตัวแปรที่สำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ องค์การหรือหน่วยงานทางสังคม ซึ่งทำหน้าที่ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ หรือglomเกลทาทางสังคมให้บุคคลผ่านกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะในด้านการรับรู้ และจิตใต้สำนึกขึ้นในใจของบุคคล อันได้แก่ความเชื่อและค่านิยม ซึ่งเป็นสิ่งที่มีผลต่อเนื่องถึงบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของบุคคลในสังคมและนอกจากกลุ่มปัจจัยทางสังคมที่กล่าวข้างต้น ยังมีปัจจัยจิตใต้สำนึกเป็นตัวแปรแทรกซ้อนต่อการเสริมสร้างจิตสาธารณะและบุคลิกลักษณะของบุคคลอีกด้วย

สรุปได้ว่า จิตสาธารณะเป็นเรื่ององค์รวม (The Whole) เกี่ยวพันกับมิติต่างๆ จำนวนมาก การพัฒนาจิตสาธารณะต้องทำในเชิงการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการปฏิรูปสังคมและการปฏิรูปชีวิตความเป็นอยู่ของคนและต้องเป็นการดำเนินงานแบบองค์รวม

1.7 การเสริมสร้างจิตสาธารณะต่อส่วนรวม

รัญจวน อินทรกำแหง (2528, หน้า 110-119) กล่าวถึงแนวทางในการเสริมสร้างจิตสาธารณะของคนในสังคมว่า จะต้องเกิดขึ้นได้จากการคลุกคลีอยู่กับความถูกต้อง การปลุกฝัง อบรม ฝึกปฏิบัติ ได้เห็นตัวอย่างที่ชวนให้ประทับใจ ปัจจัยเหล่านี้ค่อยๆ โน้มนำใจของบุคคลให้เกิดจิตสาธารณะที่ถูกต้องและการสร้างจิตสาธารณะต่อส่วนรวมให้เกิดขึ้น จำต้องอาศัยสถาบันทางสังคมหลายส่วนเข้ามารวมมือกัน อาทิ

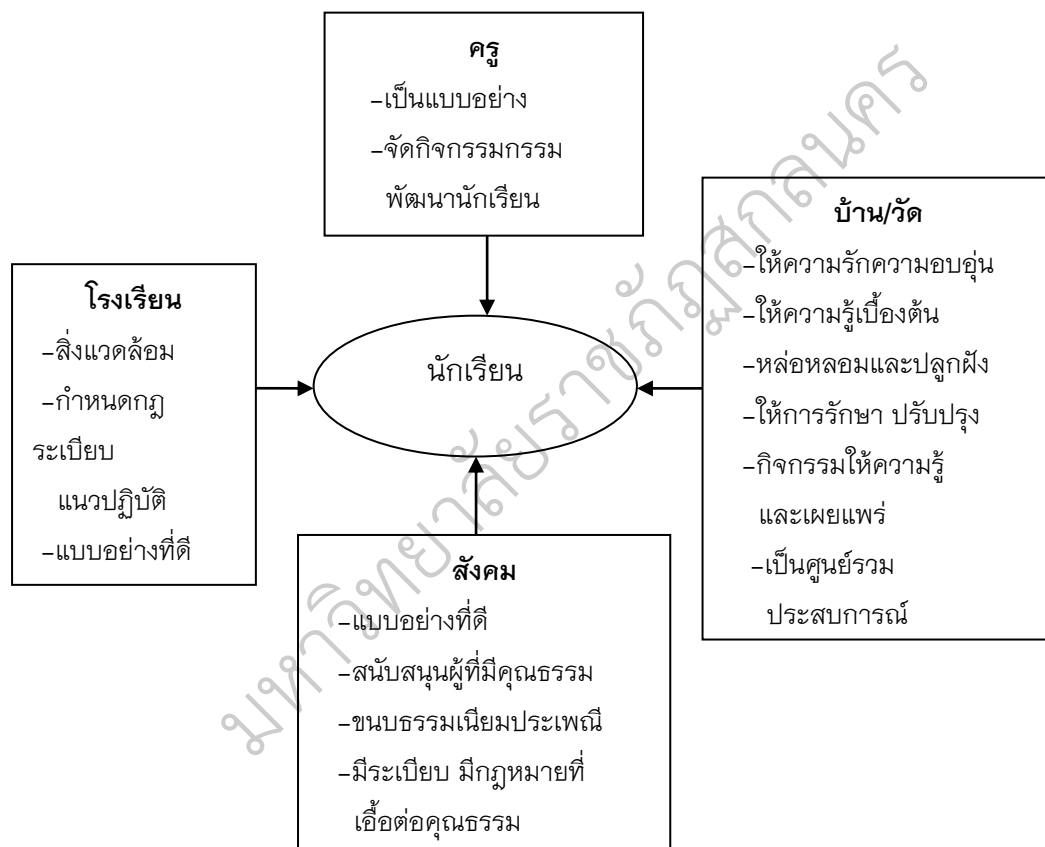
1.7.1 สถาบันการศึกษา ต้องจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะภายใน คือ การพัฒนาจิตใจที่เป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์ไม่ควรเน้นที่การพัฒนาเพื่อความสำเร็จในวิชาชีพที่ปราศจากพื้นฐานทางจริยธรรม การให้การศึกษาแก่เยาวชนควรเน้นการสร้างจิตสาธารณะในทางจริยธรรมให้หนักแน่นเข้มแข็งยิ่งขึ้นทุกระดับทางการศึกษา ตั้งแต่อนุบาลจนถึงอุดมศึกษา

1.7.2 สถาบันศาสนา สถาบันศาสนาต้องเป็นผู้นำในการสร้างจิตสาธารณะส่วนรวมให้เกิดขึ้น ต้องนำประชาชนกลับไปสู่คำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงเน้นให้เห็นแก่ประโยชน์สุขของสังคมเป็นใหญ่ ไม่บริโภคนิยมความจำเป็นหรือเพราะความอยาก มีความสันโดษ พอใจที่จะมีกินมีอยู่ มีใช้เท่าที่จำเป็น รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เจือจานแก่ผู้อื่น มีความเมตตาอาทรต่อกัน เห็นแก่ผู้อื่นเสมือนเห็นแก่ตนเอง รู้จักหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง

1.7.3 สถาบันครอบครัว ความอบอุ่นของสถาบันครอบครัวมีความสำคัญเป็นอันดับแรก เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ช่วยให้ทารกจะเกิดจิตสาธารณะเห็นความสำคัญของส่วนรวม ความใกล้ชิดระหว่างพ่อแม่กับลูกจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการเลี้ยงอบรมลูก เพราะความใกล้ชิดจะเป็นสื่อที่ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน และกลายเป็นความเข้าใจซึ่งกันและกัน

1.7.4 สื่อมวลชน สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่ทรงอิทธิพลอย่างยิ่งใน การกระจายความคิดความรู้ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งสู่การรับรู้ของประชาชน ความร่วมมือจาก สื่อมวลชนนั้นมีบทบาทและอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างการรับรู้ที่จะสั่งสมกลายเป็น จิตสำนึกของคนในสังคม

กรมวิชาการ (2539, หน้า 23) ได้เสนอกรอบแนวคิดเกี่ยวกับองค์กรที่มี บทบาทต่อการพัฒนานักเรียนว่าในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีให้กับนักเรียน ได้แก่ ครู โรงเรียน สังคม บ้าน และวัด ดังภาพประกอบ 8

ภาพประกอบ 8 องค์กรที่มีบทบาทในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีให้กับนักเรียน
ที่มา : กรมวิชาการ (2539, หน้า 23)

สรุปได้ว่า การสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับคนในสังคมนั้น ต้องอาศัย สถาบันทางสังคมเข้ามามีส่วนร่วม ในการปลูกฝัง อบรม ฝึกปฏิบัติ ให้เห็นตัวอย่างที่ดีชวนประทับใจ จึงจะโน้มนำจิตใจของบุคคลให้เกิดจิตสำนึกที่ถูกต้อง

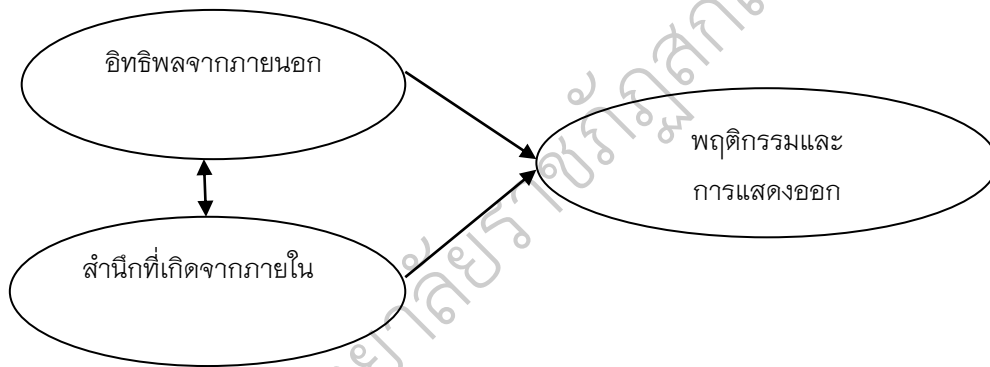
1.8 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะ เป็นสิ่งที่เกิดตามวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล สภาพแวดล้อมต่างๆ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน มีผลต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สื่อพลัง (2542, หน้า 25) กล่าวว่า ในกระบวนการสร้างจิตสำนึกพลเมือง หรือ ประชาสังคม สถาบันที่เป็นฐานของระบบคุณค่าทางสังคมไทย ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน วัด สื่อมวลชน รวมทั้งวัฒนธรรมและสถาบันพลศึกษาอื่นๆ ล้วนมีส่วนในการสร้างจิตสำนึกพลเมือง การศึกษาเป็นเป้าหมายที่สำคัญในการนำการเปลี่ยนแปลงด้านบวกมาสู่สังคม คือ การศึกษาที่ทำให้ประชาชนอยากมีส่วนร่วม มีความตื่นตัวต่อความเป็นไปของบ้านเมือง คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม มีความสามารถอยู่กับความแตกต่าง ทางด้านศาสนาก็มีความสำคัญในการใช้เกื้อหนุนกระบวนการประชาสังคม ด้วยการเสริมสร้างอำนาจแห่งศีล สมาธิ และปัญญา สื่อมวลชนเป็นสื่อการศึกษาตลอดชีวิตแก่พลเมืองของสังคม ดังนั้นในการนำเสนอข่าวสารเรื่องราวความเป็นไปของสังคม ควรแฝงไว้ด้วยบรรทัดฐาน ทศนคติ และการชี้แนะที่มีคุณค่าในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น สอดคล้องกับไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจกร (2543, หน้า 90) ที่ได้อธิบายการก่อเกิดจิตสำนึกว่า เกิดจากสำนึกของคนที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยแวดล้อม จำแนกได้เป็นปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน ดังนี้

1. สำนึกก่อเกิดจากปัจจัยภายนอก คือ เมื่อมนุษย์อยู่ในสังคม สภาพแวดล้อมย่อมมีอิทธิพลในการอบรมกล่อมเกลาและสะสมการรับรู้ที่ละเอียดที่ละน้อย จนเกิดเป็นรูปธรรมอันหลากหลายในการแยกแยะว่าอะไรดี ไม่ดี อะไรควร ไม่ควร กระบวนการในการพัฒนาจิตสำนึกในคนๆ หนึ่งที่มาจากสภาพแวดล้อมทางสังคม เริ่มตั้งแต่ พ่อแม่ ญาติ เพื่อน ครู สื่อมวลชน คนทั่วไป ตลอดจน ระดับที่สูงขึ้น เช่น องค์การ วัฒนธรรม ความเชื่อ มีส่วนในการที่จะสร้างจิตสำนึกที่ดีและไม่ดี

2. สำนึกก่อเกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึง การครุ่นคิด การไตร่ตรอง ตรึกตรองของคนแต่ละคน ในการพิจารณาตัดสินเชิงการให้คุณค่าและความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจเพื่อขัดเกลาตัวเองให้เป็นไปในทางใดทางหนึ่ง ฉะนั้นมนุษย์ทุกคนล้วนสามารถสร้างสำนึกให้ตัวเองได้ ซึ่งเกิดได้จากการเรียนรู้ การมองเห็น การคิด เป็นต้น แล้วนำมาพิจารณาเพื่อตัดสินใจว่า ต้องการสร้างสำนึกแบบใด ก็มีการฝึกฝนและสั่งสมสำนึกแบบนั้น

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในกับปัจจัยภายนอกในการก่อเกิดจิตสำนึก ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในเป็นปฏิสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกัน ไม่มีต้นไม่มีปลาย สำนึกที่มาจากภายนอกเป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติ กระทบต่อจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดของคนแล้ว กลายเป็นสำนึกธรรมชาติและมักไม่รู้ตัว แต่สำนึกที่มาจากภายในเป็นการจงใจ เป็นการเลือกสรร รู้ตัว สร้างขึ้นเอง แท้จริงทุกขณะจิตมีการปรับเปลี่ยน มีการโต้ตอบระหว่างกัน ระหว่างสิ่งที่มากระทบจากภายนอกและสิ่งที่คิดเองจากภายใน การที่จะทำให้คนมีสำนึกที่ดีจะต้องทำทั้งสองอย่างพร้อมกัน ทางหนึ่งคือการส่งเสริมให้เกิดความรักและสร้างสำนึกที่ดีให้ตนเอง พร้อมกับพยายามหาทางผลักดัน ส่งเสริมแรงจูงใจให้สังคมโลกทั่วไปทั้งกลุ่มคน และองค์กรมีการสร้างกิจกรรมหรือมีโครงการที่จะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกที่ดี ดังภาพประกอบ 9

ภาพประกอบ 9 ความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลจากภายนอกและสำนึกที่เกิดจากพฤติกรรมและการแสดงออกของมนุษย์
ที่มา : ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจกร (2543, หน้า 83)

นอกจากนี้สุพจน์ ทราญแก้ว (2546, หน้า 42) กล่าวว่า จิตสำนึกของบุคคลเป็นสภาวะทางจิตใจก่อนการแสดงออกเชิงพฤติกรรมทางกายของบุคคล ซึ่งเป็นผลมาจาก ทักษะคิด บริบทฐานทางสังคม นิสัยและผลที่คาดว่าจะได้รับหลังจากการทำพฤติกรรมนั้นๆ โดยการก่อตัวของจิตสำนึกเป็นกระบวนการก่อรูปที่มีความต่อเนื่อง ยากที่จะกำหนด แยกแยะ หรือทำการจัดลำดับขั้นเพื่อบ่งชี้ว่าบุคคลมีความรู้สึกอยู่ที่ใดได้อย่างชัดเจนและ ยังมีความเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะทางปัญญาและการกระทำของมนุษย์ผ่านการเรียนรู้ที่มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน ดังนี้

1. คุณลักษณะด้านพุทธิพิสัย หมายถึง การได้รับรู้ (Cognitive) หรือการมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมผ่านประสาทสัมผัสต่างๆ ทำให้บุคคลรู้จักหรือรู้สึกถึงความเข้าใจ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินคุณค่าของสิ่งดังกล่าวได้

2. คุณลักษณะด้านจิตพิสัย หมายถึง ความรู้สึกทางจิตใจ (Affection) ได้แก่ ความสนใจหรือใส่ใจในสิ่งดังกล่าว โดยมีปฏิกริยาตอบสนองการเห็นหรือให้คุณค่า การจัดระบบของคุณค่าและสร้างคุณลักษณะนิสัย คุณลักษณะทางด้านทักษะพิสัย หมายถึง พฤติกรรม (Behavior) หรือการแสดงออกที่สามารถสังเกตรูปแบบความประพฤติได้อย่างชัดเจน เรียกว่าบุคลิกภาพ

3. จิตสำนึกของบุคคลจึงเป็นผลมาจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายหลังจากมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งเร้า การรับรู้ช่วยเสริมสร้างความรู้ให้แก่บุคคลตามกระบวนการจัดการศึกษา ซึ่งในทางสังคมศาสตร์จะเรียกกิจกรรม หรือกระบวนการดังกล่าวว่าเป็น การกล่อมเกลாத่างสังคม (Socialization) อันเป็นกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้บุคคลมีการรับรู้ มีจิตสำนึก (ค่านิยม ความเชื่อ) มีบุคลิกภาพหรือมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยเป็นหน้าที่ของสถาบันหรือหน่วยสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน องค์กร ศาสนา กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชน หน่วยราชการ ลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรในกระบวนการกล่อมเกลาท่างสังคม

สรุปได้ว่า การพัฒนาจิตสำนึกต้องกระทำควบคู่กันไปทั้งปัจจัยภายในและภายนอก เพราะการเกิดจิตสำนึกไม่สามารถสรุปแยกแยะได้ว่าเกิดจากปัจจัยภายในหรือปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียวใดอย่างหนึ่ง ทุกสรรพสิ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องกันระหว่างปัจจัยภายในและภายนอก จึงต้องกระทำควบคู่กันไป

1.9 คุณลักษณะทั่วไปของบุคคลที่มีจิตสาธารณะ

ยุทธนา วรณปิติกุล (2542, หน้า 181-183) กล่าวถึง บุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะว่าต้องมีคุณลักษณะ ดังนี้ 1) การทุ่มเทและอุทิศตน มีความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลไม่เพียงแต่ปฏิบัติตามสิทธิเท่านั้น ต้องปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือให้บริการแก่บุคคลอื่น เพื่อพัฒนาสังคมด้วย อาทิ ถ้าต้องการให้ผู้แทนราษฎรมีความรับผิดชอบต่อความต้องการและประโยชน์ของประชาชน ประชาชนก็ต้องให้ความใส่ใจและติดตาม

ต้องเสียสละเวลาให้ในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการเมืองระดับท้องถิ่น และในสถาบันต่างๆ

2) เคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล จากกระแสปัจเจกชนนิยมส่งผลให้คนในสังคมมีลักษณะปิดกั้นตนเอง ไม่ไว้วางใจผู้อื่น เลือกคบเฉพาะกลุ่มที่มีความเหมือนกัน ไม่สนใจการเมืองทำให้ไม่สามารถปฏิบัติภารกิจของสังคมเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมเกิดข้อขัดแย้งการยุติข้อขัดแย้งโดยการฟังเสียงข้างมาก ไม่นำไปสู่ประโยชน์ของส่วนรวม

3) คำนี้ถึงผลประโยชน์ส่วนรวม คนในสังคมต้องคิดถึงการเมืองในฐานะกิจการเพื่อส่วนรวมและเพื่อคุณธรรมมากขึ้น 4) การลงมือกระทำ การวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ต้องลงมือทำ สถาบันการศึกษาต้องฝึกทักษะให้ความรู้ และต้องรับช่วงต่อในการสร้างค่านิยมที่เหมาะสมต่อจากครอบครัว รวมทั้งเครือข่ายสังคม เชื่อมโยงบุคคลที่สนใจเรื่องของตนเข้าเป็นกลุ่มที่ใส่ใจผู้อื่น ช่วยดำรงรักษาประชาชน สังคม และกฎจริยธรรม รวมทั้งสถาบันที่มีอิทธิพลสูงต่อสังคม คือสถาบันศาสนา และสื่อมวลชน นับว่า มีบทบาทสำคัญในการร่วมสร้างให้สังคมเข้มแข็ง สอดคล้องกับ วิรัตน์ คำศรีจันทร์ (2544, หน้า 216) ทำการศึกษาจิตสำนึกสาธารณะในบริบทประชาสังคมไทย พบว่า คุณลักษณะของการมีจิตสำนึกสาธารณะประกอบด้วย 1) ความรัก ความเอื้ออาทร 2) ความเชื่อใจ 3) การเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง 4) การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล 5) การมีปฏิสัมพันธ์กันโดยใช้ความสามารถ เครือข่ายและการมีส่วนร่วม

สรุปได้ว่า ลักษณะของบุคคลที่มีจิตสาธารณะ ได้แก่ บุคคลเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีความรับผิดชอบต่อสังคม เคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล เคารพสิทธิของผู้อื่น นอกจากนี้ยังอุทิศตนด้วยการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์และผลดีต่อส่วนรวม

1.10 ตัวชี้วัดจิตสาธารณะ

ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดของพระพุทธศาสนา นักการศึกษา นักสังคมสงเคราะห์ หรืออาสาสมัคร ที่ได้ระบุงบค้ประกอบที่แสดงถึงการมีจิตสาธารณะตามความหมายที่ผู้วิจัยได้ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ จิตสาธารณะ หมายถึง ความสำนึกของบุคคลที่มีต่อสังคมส่วนรวมโดยเอาใจใส่และการช่วยเหลือ ผู้ที่มีจิตสาธารณะจะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่อาสาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น การเสียสละเงิน สิ่งของ

เวลา แรงกาย และสติปัญญาเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทน
ซึ่งมีแนวคิด ดังนี้

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต, 2531, หน้า 34 – 35) กล่าวว่า คนที่มี
คุณแก่ส่วนรวมเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในการช่วยสร้างสรรค์สังคม ควรมีความประพฤติ
ดังนี้

1. เมตตา (ความรัก) คือ ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้
ทุกคนประสบประโยชน์ และความสุข
2. กรุณา (ความสงสาร) คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์
3. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี ยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุข
4. อุเบกขา (ความมีใจเป็นกลาง) คือ การมองโลกตามความจริง
โดยวางจิตใจเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เทียบตรง การมองเห็นคนที่จะได้รับผลดีหรือชั่ว
สมควร แก่เหตุที่ตนประกอบ

นอกจากนี้ยังต้องมีการสงเคราะห์ต่อผู้อื่น ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 ได้แก่

1. ทาน คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน
2. ปิยวาจา คือ การกล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง
3. อุตถจริยา คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย
4. สมานัตตตา คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย

เห็นได้ว่าคุณลักษณะของสมาชิกที่ดี และสร้างสรรค์สังคม ตามแนวคิด
ของพระเทพเวที มีส่วนที่เป็นคุณลักษณะภายในจิตใจ และสิ่งที่แสดงออกภายนอก

เสาวนีย์ เสนาสู (2532, หน้า 78) และวันทนีย์ วาสิกะสิน (2534, หน้า
40) กล่าวว่า อาสาสมัครเกิดจากคำสองคำมารวมกันคือ อาสา กับสมัคร อาสาแปลว่า ทำ
ด้วยความเต็มใจ ส่วนคำว่าสมัครแปลว่า อาสาและเต็มใจ เพราะฉะนั้นทั้งคำว่า อาสาและ
สมัคร จึงเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน และอาสาสมัคร หมายถึง ผู้ที่ทำงานด้วย ความ
เต็มใจ ไม่มีผลประโยชน์ตอบแทน เป็นการให้เปล่าไม่คิดถึงเงินทอง

กรมวิชาการ (2542, หน้า 39) ได้กำหนดคุณลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อ
การดำรงชีวิตในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา และชั้นมัธยมศึกษา
ด้านการช่วยเหลือผู้อื่น การเสียสละเพื่อสังคม และความมุ่งมั่นพัฒนาไว้ดังนี้

1. การช่วยเหลือผู้อื่น หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงถึงความมีน้ำใจเอื้ออาทร มีจิตใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และให้ความช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน

2. การเสียสละเพื่อสังคม หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม การเสียสละเวลา กำลังกาย กำลังทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม รวมทั้งการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

3. ความมุ่งมั่นพัฒนา หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงความมุ่งมั่นและความคิดริเริ่มในการพัฒนาตน พัฒนาสังคม เพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขโดยแต่ละองค์ประกอบมีองค์ประกอบย่อย ดังนี้

3.1 พฤติกรรมช่วยเหลือผู้อื่น ได้แก่ ช่วยแนะนำสิ่งที่ถูกที่ควรแก่ผู้อื่น ร่วมมือ กับผู้อื่นในการพัฒนาสังคม อำนวยความสะดวกให้กับผู้อื่น และแบ่งปันสิ่งของให้กับผู้อื่น

3.2 พฤติกรรมเสียสละต่อสังคม ได้แก่ สละกำลังกาย กำลังทรัพย์ และเวลา ช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน รู้จักเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ สละประโยชน์ที่ตนพึงได้รับเพื่อแลกกับประโยชน์ของคนหมู่ใหญ่ หรือคนที่อ่อนแอกว่า และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

3.3 พฤติกรรมมุ่งมั่นพัฒนาสังคม ได้แก่ สนใจในปัญหา และการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งเสนอความคิดที่จะพัฒนาสังคม ตั้งใจที่จะทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดให้สำเร็จ ตามเป้าหมายที่กำหนด และเป็นประโยชน์ต่อสังคม ตั้งใจที่จะทำงานของส่วนรวมจนสำเร็จ และริเริ่มสิ่งใหม่ๆ เพื่อพัฒนาสังคมจนสำเร็จ

สรุปได้ว่า ผู้มีจิตสาธารณะจะแสดงออกทางพฤติกรรมในการอาสาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยการเสียสละทรัพย์สิน เวลา แรงกายและสติปัญญา เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน

1.11 เครื่องมือและวิธีการวัดจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะ เป็นคุณลักษณะแฝงภายในตัวบุคคล ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สังเกตได้ยาก เนื่องจากบุคคลที่มีความรู้สึกแบบเดียวกันอาจแสดงพฤติกรรมออกมาแตกต่างกัน และการแสดงพฤติกรรมที่เหมือนกันก็อาจเนื่องมาจากเหตุผลภายในจิตใจที่แตกต่างกัน ดังนั้นการตัดสินคุณค่าของลักษณะที่แฝงอยู่ภายในตัวบุคคลจึงนิยมใช้

การวัดทางอ้อมโดย การรายงานตนเอง (Self-report) การสังเกตพฤติกรรม (Observation) การสังเกตร่องรอยของพฤติกรรม (Abrasive) การสัมภาษณ์ (Interview) และเทคนิค การจินตนาการ (Projective Techniques) (ณัฐภรณ์ หลาวทอง, 2546, หน้า 28)

1. การรายงานตนเอง (Self-report) เป็นการให้ผู้เข้ารับการทดสอบแสดง ความรู้สึกของตนเองตามสิ่งเร้าที่ได้สัมผัส ซึ่งอาจเป็นข้อความหรือสถานการณ์ต่างๆ โดยผู้ตอบได้ตอบตามความคิด ความรู้สึก ทัศนคติ และค่านิยมของตนเอง (การตอบแบบ ปลายเปิด) หรือการเลือกคำตอบที่มีการจัดเตรียมไว้ให้จากมาตรวัดต่างๆ เช่น มาตรอันตร ภาคปรากฏเท่ากัน (Equal-appearing Intervals scale) ของเทอร์สโตน มาตรรวม การประมาณค่า (Summated Rating Scale) ของลิเคิร์ต และมาตรจำแนกความหมาย (Semantic Different Scale) ของออสกูด เป็นต้น

2. การสังเกตพฤติกรรม (Observation) เป็นวิธีการศึกษาพฤติกรรมที่ใช้ ได้ง่าย สะดวกด้วยการใช้ประสาทสัมผัสโดยเฉพาะตาและหูเพื่อบันทึกและจดจำพฤติกรรม ต่างๆ ก่อนที่จะจัดบันทึกลงในแบบบันทึกที่มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) หรือมาตรประมาณค่า (Rating Scale) รายละเอียดสิ่งที่สังเกตอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม มีประเด็นการสังเกตที่ครอบคลุมพฤติกรรมที่ปรากฏจะช่วยให้การสังเกตนั้นได้ข้อมูลที่ สอดคล้องกับความเป็นจริงมากที่สุด

3. การสังเกตร่องรอยของพฤติกรรม (Obtrusive) เป็นการตรวจสอบ ข้อมูลย้อนหลังจากหลักฐานที่ใช้อ้างอิงความถี่ของพฤติกรรมที่ยังปรากฏหรือหลงเหลืออยู่

4. การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการได้มาซึ่งข้อมูลที่เกิดจาก การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์ ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำของ ตนเอง การได้มาซึ่งข้อมูลอาจใช้การสัมภาษณ์ แบบรายงานบุคคล หรือแบบกลุ่ม รูปแบบ ของการสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่มีการเตรียมข้อคำถามไว้ เรียบร้อยแล้ว และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างจะมีเพียงประเด็นที่ต้องการสัมภาษณ์ โดยผู้สัมภาษณ์ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เกิดความไว้วางใจ เชื่อถือ นอกจากนั้นยังต้องมีทักษะในการฟัง การสังเกต และการจดบันทึกข้อมูลที่ได้จาก การสัมภาษณ์ด้วย

5. เทคนิคการจินตนาการ (Projective Techniques) เป็นการให้ สถานการณ์หรือสิ่งเร้าไปกระตุ้นให้ผู้ทดสอบแสดงพฤติกรรม ความคิด หรือจินตนาการ ของตนเองออกมา เช่น การเติมประโยค หรือเรื่องให้สมบูรณ์ การบรรยายความรู้สึกจากภาพ

การโยงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกกับคำต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งการแปลความหมายทำได้ โดยการอาศัยผลจากการตอบก็จะสามารถทราบความรู้สึกของผู้ตอบต่อเป้าหมายที่วางไว้

สำหรับวิธีการสร้างเครื่องมือในการวัดด้านจิตพิสัย พบว่า เครื่องมือที่นิยมนำมาใช้ในการวัดมี 3 รูปแบบ ดังนี้ (ล้วน สายยศ อังคณา สายยศ และณัฐภรณ์ หลาวทอง, 2546, หน้า 68)

1. มาตรฐานการประมาณค่าของลิเคิร์ต เป็นมาตรฐานที่นิยมใช้วัด

คุณลักษณะด้านจิตพิสัยมากตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เนื่องจากมีความเชื่อมั่นสูง และพัฒนาเพื่อวัดความรู้สึกได้หลายอย่าง เป็นวิธีประเมินน้ำหนักความรู้สึกต่อข้อความ หลังจากมีการนำไปใช้แล้ว ลักษณะของมาตรจะเสนอข้อความจำนวนมากให้ผู้ตอบตอบว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย โดยกำหนดช่วงของความรู้สึกเป็น 5 ช่วง ตั้งแต่ เห็นด้วยมากที่สุด เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง ไม่เห็นด้วยมาก และไม่เห็นด้วยมากที่สุด ซึ่งข้อความที่อยู่ในมาตรจะประกอบด้วยข้อความที่มีความหมายทางบวกและทางลบ ลักษณะของข้อความที่อยู่ในมาตรวัดไม่ควรมีความยาวมากเกินไป ต้องมีความชัดเจน

2. มาตรฐานความหมายของออสกูด ลักษณะของมาตรจำแนก

ความหมายเป็นมาตรที่ประกอบด้วยคำคุณศัพท์ขั้วคู่หลายคู่ต่อเป้าหมายทางจิต ว่ามีความใกล้เคียงกับคำคุณศัพท์ด้านหนึ่งด้านใดมากน้อยเพียงไร เช่น ง่าย-ยาก สับสน-แจ่มใส โดยการให้คะแนนจะมีทั้งทางบวกและทางลบ เช่น +2,+1,0,-1,-2 เป็นต้น

3. มาตรฐานตรรกะปรากฏเท่ากันของเทอร์สไตน์ เป็นการกำหนดช่วง

ความรู้สึกของคนที่ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ส่วนดีของเครื่องมือวัดนี้คือ ไม่ต้องมีมาตรตัวเลขติดไว้ให้ผู้ตอบเห็นจะมีแต่ข้อความแสดงความรู้สึกทั้งทางบวก กลาง และลบ ครบตามจำนวนมาตรตามที่กำหนดไว้ตั้งแต่ตอนสร้างตอนแรกเท่านั้น ส่วนใหญ่จะกำหนดช่วงไว้ 11 ช่วง จากน้อยที่สุดจนถึงมากที่สุด

สรุปได้ว่า การวัดคุณลักษณะภายในของบุคคล จะใช้วิธีการวัดทางอ้อมโดยการรายงานตนเอง การสังเกตพฤติกรรม การสังเกตร่องรอยของพฤติกรรม การสัมภาษณ์ และเทคนิคการจินตนาการ โดยเครื่องมือที่นิยมนำมาใช้ในการวัดได้แก่ มาตรฐานการประมาณค่าของลิเคิร์ต มาตรฐานความหมายของออสกูด และมาตรฐานตรรกะปรากฏเท่ากันของเทอร์สไตน์

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR)

2.1 ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคม

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ ดังนี้

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2549, หน้า 3) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร คือ 1) ไม่ทำสิ่งที่เป็นผลเสียต่อสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม 2) ทำสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ต่อสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม และการพัฒนาตัวเองให้มีคุณธรรม คุณภาพ และประสิทธิภาพอย่างดีที่สุด

สถาบันธุรกิจเพื่อสังคม (2551, หน้า 5) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร คือ การดำเนินการ ควบคู่ไปกับการใส่ใจและดูแลรักษาสังคมและสิ่งแวดล้อมภายใต้หลักจริยธรรม การกำกับดูแลกิจการที่ดี และการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการ เพื่อนำไปสู่การดำเนินการที่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

Jones (1980, unpagged) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร คือ แนวคิดที่องค์กรมีหน้าที่ต่อกลุ่มที่เกี่ยวข้องในสังคมมากไปกว่าผู้มีส่วนได้เสีย และที่กำหนดโดยกฎหมายหรือกฎของสหภาพแรงงาน

Epstein (1987, unpagged) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร คือ การบรรลุผลลัพธ์จากการตัดสินใจในระดับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับประเด็นหรือปัญหาเฉพาะที่มีผลกระทบในทางที่เป็นประโยชน์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับความถูกต้องตามมาตรฐานของผลผลิตที่เกิดจากการปฏิบัติขององค์กร ซึ่งถือเป็นเป้าหมายหลักของความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร

Wood (1991, unpagged) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร คือ การที่สถานประกอบการและสังคมมีความเกี่ยวพันผสมผสานกันมากกว่าจะมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันและสังคมมีความคาดหวังต่อพฤติกรรมและผลลัพธ์ขององค์กร

Brown and Dacin Wood (1997, unpagged) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร คือ การกำหนดสถานภาพและกิจกรรมขององค์กรที่เป็นหน้าที่ต่อสังคมหรืออย่างน้อยผู้มีส่วนได้เสีย

World Business Council for Sustainable (1999, unpagged) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร คือ ความมุ่งมั่นหรือพันธะสัญญาที่องค์กรมีอยู่อย่างต่อเนื่องในการที่จะประพฤติปฏิบัติอย่างมีจริยธรรมและมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานตลอดจนครอบครัวของเขาเหล่านั้น อีกทั้งมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและสังคมในวงกว้าง

Matten and Moon (2004, unpagged) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร คือ การช่วยเหลือสาธารณะ การเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ความรับผิดชอบต่ออย่างยั่งยืน และความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแนวคิดที่เป็นพลวัตและสามารถโต้แย้งได้ภายใต้บริบททางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และสถาบัน

Phillip Kotler and Nancy Lee (2004, unpagged) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร คือ การทำสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับองค์กรและเป้าหมายขององค์กรจากความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคม CSR ในทัศนะของนักวิชาการ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า เป็นการช่วยเหลือสาธารณะ การเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม การมีความรับผิดชอบต่ออย่างยั่งยืน และความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมภายใต้บริบททางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และสถาบัน

2.1 ที่มาของแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม

ความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นแนวคิดที่มีมานานนับศตวรรษแต่ไม่ได้มีชื่อเรียกขานว่าเป็น “Corporate Social Responsibility : CSR” ดังปรากฏในปัจจุบันแนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่พบได้ทั่วไปในประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่ที่เป็นรูปธรรมชัดเจนที่สุด คือ ในสหรัฐอเมริกา นับตั้งแต่ราวกลางศตวรรษที่ 20 มีผลงานการเขียนหนังสือของ Howard Bowen เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อธุรกิจ ได้ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1953 ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม ในส่วนการพัฒนาการของ CSR ดังตาราง

ตาราง 6 การพัฒนาการของแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม

ค.ศ.	ขอบเขตความรับผิดชอบ	คุณลักษณะ
1905 – 1910	เจ้าของและผู้บริหาร	ความรับผิดชอบต่อทางด้านเศรษฐกิจโดยการสร้างผลกำไรและผลิตสินค้าและการบริการให้กับสังคมในขณะที่แรงงานเป็นสิ่งที่สามารถซื้อขายได้
1900 – 1950	เจ้าของ ผู้บริหารและพนักงาน	ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตของพนักงานโดยยึดหลักการปฏิบัติในเรื่องของการจัดหาสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการทำงานและสิทธิของพนักงานตามข้อบัญญัติของสหภาพแรงงาน
1943 – 1965	เจ้าของ ผู้บริหาร พนักงาน และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง	การให้ข้อมูลสินค้าที่ถูกต้องต่อผู้บริโภคไม่มีการหลอกลวงในการปฏิบัติองค์กรต้องไม่มีนโยบายราคาที่ไม่เป็นธรรมและทำการตลาดเกี่ยวกับสินค้าที่ไม่ปลอดภัย
ตั้งแต่ 1960 – ปัจจุบัน	เจ้าของ ผู้บริหาร พนักงาน สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องและสาธารณชนโดยกว้าง	องค์กรต้องไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมต้องให้โอกาสกับชนกลุ่มน้อยและทำงานส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคมเป็นสถาบันทางด้านกฎหมาย และเศรษฐกิจ

สรุปได้ว่า แนวคิดของการพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน คือ การที่บุคคลในองค์กรเห็นความสำคัญและมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม

2.3 ความสำคัญของการรับผิดชอบต่อสังคม

Little (2002) กล่าวถึงความสำคัญของการรับผิดชอบต่อสังคม ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อทางเศรษฐกิจ เป็นฐานความรับผิดชอบต่อองค์กรที่ต้องมีในฐานะของการเป็นสถาบันทางเศรษฐกิจที่ต้องมุ่งสร้างผลผลิตไม่ว่าจะเป็นสินค้าหรือบริการตามความต้องการของสังคมและตอบแทนกลับมาในรูปแบบของรายได้เพื่อให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้ มีผลประโยชน์กลับไปยังผู้ลงทุน
2. ความชอบธรรมทางสังคม กิจกรรมใดๆ ก็ตามขององค์กรที่ตอบสนองต่อความคาดหวังของสังคมว่า ตนเองจะเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม รวมถึงการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการสนับสนุนสวัสดิการและมิตรภาพที่ดีของมนุษย์ เช่น การบริจาคทรัพย์สินเพื่อสนับสนุนการศึกษาหรือพัฒนาชุมชน
3. ความรับผิดชอบต่อด้านจริยธรรม เป็นความคาดหวังทางจริยธรรมจากกลุ่มต่างๆ ทางสังคม คือ ระดับของการแสดงออกทางจริยธรรม การพิจารณาของหลักปรัชญาทางศีลธรรม รวมทั้งหลักความยุติธรรม สิทธิและสิทธิประโยชน์
4. ความรับผิดชอบต่อสังคมของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.4 แนวทางการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมในตัวบุคคล

กิจกรรม CSR ไม่ควรถูกแยกออกจากองค์กร แต่ควรเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร ดังนั้นการเริ่มต้นควรเป็นการพัฒนาแนวคิด ข้อกำหนด แนวทางการสร้างความรู้ความเข้าใจและค่านิยมภายในองค์กรอย่างทั่วถึง ทั้งนี้เพื่อให้กิจกรรม CSR เป็นสิ่งที่ออกมาจากภายในองค์กรอย่างแท้จริง มีรายละเอียด ดังนี้

2.4.1 CSR เริ่มต้นจากพันธกิจ (Mission) เป้าหมาย (Goal) และค่านิยมขององค์กร (Values) ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น CSR ไม่ควรแยกออกจากเป้าหมายหลัก แต่ควรสอดคล้องกับวิธีการดำเนินธุรกิจที่องค์กรกระทำอยู่ เป้าหมาย ค่านิยมที่ถูกแสดงไว้อย่างชัดเจนว่าองค์กรมีแนวคิดหรือความเชื่อเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม ในทิศทางใด **ระยะสั้นและระยะยาว** องค์กรมีความคาดหวังต่อการอยู่ร่วมกับสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างไร รวมถึงการที่ผู้นำมีวิธีการในการถ่ายทอดและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างให้กับพนักงานระดับต่างๆ อย่างไร

2.4.2 ทีมผู้ดูแลและรับผิดชอบ เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินการเกี่ยวกับ CSR ได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์กรควรมีการกำหนดผู้รับผิดชอบในการทำงานด้าน CSR อย่างเป็นรูปธรรม ตั้งแต่การศึกษาเตรียมการวางแผน การติดต่อประสานงานทั้งในองค์กร และภายนอกองค์กร การบริหารจัดการอาสาสมัคร รวมถึงการติดตามและประเมินผล โครงการเพื่อการวิเคราะห์ปรับปรุงและรายงานผลให้ผู้บริหารต่อไป

2.4.3 การสื่อสารภายในองค์กร การให้ข้อมูลข่าวสารถึงนโยบายและทิศทาง เป้าหมายและแผนงานเกี่ยวกับ CSR ขององค์กรกับพนักงานทุกระดับ ทั้งนี้เพื่อให้พนักงานเกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง สามารถมองเห็นความสำคัญของการสนับสนุน กิจกรรมขององค์กรให้ดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน ไม่มีทัศนคติเชิงลบ แต่รู้สึกร่วมกัน จิตสำนึกที่ทุกคนควรมีและประพฤติปฏิบัติร่วมกัน

2.4.4 การปฏิบัติการเชิงรุก (Proactive) องค์กรควรมองและมีนโยบายด้าน ความรับผิดชอบต่อสังคมในลักษณะเชิงรุกทั้งแนวคิดและการปฏิบัติ ซึ่งสามารถจะสร้าง ผลกระทบให้เกิดขึ้นกับสังคมได้อย่างชัดเจน ริเริ่ม ส่งเสริม กระตุ้นให้เกิดการพัฒนา กิจกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างจริงจัง สร้างความเชื่อมโยงไปยังกลุ่มผู้ที่ เกี่ยวข้องและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการอย่างถูกต้อง ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการคิด-วางแผน-ปฏิบัติ-ติดตามและประเมินผล-แก้ไขปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง องค์กรต้องยึดมั่นใน เป้าหมายที่ตั้งไว้ รักษาและทำตามพันธสัญญาที่ได้ให้ไว้และดำเนินตามกลยุทธ์อย่างมุ่งมั่น

1. การเลือกประเด็นทางสังคม (Social Issue)

1.1 ไม่ควรเลือกประเด็นทางสังคมมากเกินไป ควรกำหนดกรอบ ขอบเขตในเรื่องที่ตนเองสนใจอย่างชัดเจน เช่น ต้องการสนับสนุนพัฒนาการศึกษาสำหรับเด็กยากจน หรือเด็กด้อยโอกาส ทั้งนี้การกำหนดประเด็นที่ชัดเจนและไม่หลากหลาย จนเกินไป จะทำให้สามารถกำหนดกลยุทธ์การทำงานและกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการเข้าถึงได้ อย่างชัดเจน การเลือกพันธมิตรสำหรับการดำเนินงานในระยะยาว ทำให้องค์กรเกิดการสัง สมทกชะความรู้ความชำนาญ และนำไปสู่การเป็นผู้นำในการพัฒนาเฉพาะด้านต่อไป

1.2 ควรเลือกประเด็นปัญหาที่สังคมให้ความสนใจมองเห็นว่าเป็นสิ่ง สำคัญ เป็นปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไขพัฒนาเป็นลำดับต้นๆ ในปัจจุบันเราอาจเห็นว่า ประเด็นปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะโลกร้อนถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อโลก อย่างรุนแรง รวมถึงปัญหาด้านความไม่เท่าเทียมกันทางการศึกษา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความสำคัญของประเด็นปัญหาถูกมองแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์

และบริบททางสังคม บางกรณีการเกิดภัยพิบัติต่างๆ ก็ถือเป็นกรณีเร่งด่วนและสำคัญทุกคนควรให้การช่วยเหลือ

1.3 การดูแลพัฒนาชุมชนในพื้นที่ที่บริษัทดำเนินการอยู่ทั้งด้านสังคม สภาพความเป็นอยู่และเศรษฐกิจ เป็นสิ่งสำคัญที่ควรดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลป้องกันและแก้ไขผลกระทบที่ชุมชนได้รับ การดำเนินการซึ่งจะเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างความรู้สึกความเป็นส่วนร่วมกับชุมชน ลดการปฏิเสธ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้องค์กรอยู่ได้อย่างมั่นคงถาวร นอกจากนี้ ชุมชนและสังคมเองก็เป็นส่วนหนึ่งของลูกค้าของ**องค์กร**เช่นกัน

1.4 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับองค์กร เช่น ผู้ถือหุ้น พนักงานลูกค้า ผู้สนับสนุน สังคมและรัฐบาล เป็นผู้ที่มีความสำคัญ สามารถเลือกประเด็นทางสังคมโดยพิจารณาถึงความเกี่ยวข้องกับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับองค์กร **เช่น** ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่**องค์กร**สังเกตเห็นถึงปัญหาที่สำคัญและความจำเป็นที่ส่งผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

1.5 การดำเนินการผลิตสินค้าและบริการภายใต้พันธกิจที่ได้กำหนดไว้ และทำการส่งมอบสินค้าในทางที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่า ซึ่งเป็นตัวกำหนดแนวทางการดำเนินการ ดังนั้น**องค์กร**ควรพิจารณาประเด็นทางสังคมที่เข้ากับพันธกิจ เป้าหมาย สินค้าและบริการขององค์กร ซึ่งความสอดคล้องระหว่างกันจะสามารถทำให้องค์กรดำเนินการสนับสนุนประเด็นทางสังคมนั้นได้อย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน

2. การสร้างพันธมิตร

การดำเนินงานกิจกรรม CSR บางครั้ง**องค์กร**จำเป็นต้องสร้างความร่วมมือ ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคล ความรู้ความชำนาญเฉพาะเรื่อง เครือข่ายการเข้าถึง รวมถึงความสามารถพิเศษที่**องค์กร**ไม่สามารถจัดหาได้ ดังนั้นการเลือกหน่วยงานพันธมิตรและรูปแบบความสัมพันธ์เป็นปัจจัยของความสำเร็จที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างคุณค่าร่วมกันทั้งในส่วนของ**องค์กร** (Corporate Value) และสังคม (Social Value) ภายใต้กรอบแนวคิดของความเท่าเทียมและการเป็นพันธมิตรที่ยั่งยืน

2.1 เลือกพันธมิตรที่มีความสอดคล้องกันทั้งในเรื่องของพันธกิจ เป้าหมาย ค่านิยม ความท้าทายประการสำคัญคือ การหาพันธมิตรที่มีพันธกิจ เป้าหมาย ค่านิยมที่สอดคล้องกับ**องค์กร** การทำงานร่วมกันภายใต้กรอบแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม ผลที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเป็นพันธมิตรเพื่อให้

โครงการสามารถบรรลุภารกิจ ตรงตามเป้าหมายและสร้างการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีให้กับชุมชน ต้องมาจากการมีความคาดหวัง การมองอนาคตและสิ่งที่จะเกิดขึ้นอย่างเดียวกัน จะทำให้การวางแผน การดำเนินการและการพัฒนาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่เกิดการเบี่ยงเบนไปจากเป้าหมายที่ตั้งไว้

2.2 การสร้างความสัมพันธ์บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน มีความเชื่อถือกันและการเปิดเผยระหว่างกัน การเป็นพันธมิตรร่วมกันในที่นี้เป็นมากกว่าความสัมพันธ์ในลักษณะของผู้ให้ (Donor) กับผู้รับ (Recipient) แต่เป็นพันธมิตรบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันในลักษณะของหุ้นส่วนหรือพันธมิตร (Partnership) ให้ความเคารพและเชื่อถือ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ วางแผน วางเป้าหมายร่วมกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันอย่างเปิดเผย ซึ่งเป็นคุณลักษณะของการเป็นพันธมิตรที่ยั่งยืน (Long-Term partnership) มากกว่าพันธมิตรชั่วคราว (One-Night-Stand Partnership)

2.3 การเป็นพันธมิตรที่สนับสนุนและแบ่งปันทรัพยากรร่วมกัน ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการสนับสนุนช่วยเหลือแบ่งปันทรัพยากรระหว่างกัน ทั้งในเรื่องของเงินทุนและทรัพยากรอื่นๆ เช่น ทรัพยากรบุคคล วัสดุสิ่งของที่จำเป็น ทักษะ (Skill) ความรู้ (Knowledge) ความสามารถต่างๆ นอกจากนี้ยังเป็นการรวมความสามารถพิเศษ (Core Competency) ของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกันเพื่อให้การดำเนินกิจกรรม CSR บรรลุตามวัตถุประสงค์

2.4 การร่วมกันวางแผน (Plan) ปฏิบัติ (Do) ตรวจสอบ (Check) ปรับปรุงให้เหมาะสม (Act) องค์กรพันธมิตรควรมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการทำงาน นับตั้งแต่การวางแผนโครงการ (Plan) มีการกำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมาย กลยุทธ์ แนวทางปฏิบัติร่วมกัน กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติ (DO) ระบุหน้าที่ของแต่ละองค์กรอย่างชัดเจน มีการวางข้อกำหนดในการติดตาม ตรวจสอบร่วมกัน มีการกำหนดกรอบระยะเวลาการรายงานและติดตามรายงานผล จนกระทั่งการนำผลการดำเนินงานมาวิเคราะห์สรุปผล เพื่อหาข้อปรับปรุงในการทำงานร่วมกันต่อไป ซึ่งข้อดีของการมีส่วนร่วมการทำงานในทุกขั้นตอนเช่นนี้ จะทำให้ทั้งสององค์กรมองเห็นภาพของโครงการตรงกันอย่างชัดเจน รับรู้และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงานเป็นทีม และก่อให้เกิดการเรียนรู้และนำไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนาศักยภาพขององค์กรได้เป็นอย่างดี

3. การดำเนินกิจกรรม CSR

3.1 กิจกรรมที่สามารถตอบสนองต่อประเด็นปัญหาได้อย่างชัดเจน ต้องทำการศึกษาและประเมินว่ากิจกรรม CSR นั้นมีความเหมาะสมและมีศักยภาพในการแก้ไขปรับปรุงปัญหาได้อย่างแท้จริงตรงตามความต้องการหรือไม่ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมจากโรงงานที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นโรงงานได้ทำการบริจาค (Philanthropy) สิ่งก่อสร้างให้กับชุมชน เช่น ถนน ศาลากลางหมู่บ้านแทนที่โรงงานจะเลือกแก้ปัญหาจากกระบวนการผลิตของตนเอง เช่น การปรับปรุงระบบบำบัดน้ำเสีย การใช้ **พลังงานบริสุทธิ์** การลดขยะ ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

3.2 กิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ให้องค์กรพันธมิตรและชุมชน การกำหนดรูปแบบกิจกรรม CSR ที่เหมาะสมควรมีส่วนช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างองค์กรพันธมิตรและชุมชนเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อลดการต่อต้านและได้รับการตอบรับ **ตลอดจนก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน**

3.3 กิจกรรมที่บริษัทและพันธมิตรมีศักยภาพในการทำให้บรรลุผลสำเร็จ กิจกรรม CSR ที่ดีควรส่งเสริมให้เกิดการประสานความสามารถพิเศษ (Core Competencies) ของแต่ละฝ่ายเข้าด้วยกันเพื่อให้กิจกรรมประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ เป้าหมาย กิจกรรมมีความโดดเด่นดึงดูดความสนใจจาก **สาธารณชน** สร้างการรับรู้และสร้างประโยชน์ร่วมกัน (Win-Win-Win) ทั้งบริษัท – พันธมิตร – และสังคม เช่น TNT ใช้ความรู้และความสามารถในการขนส่งของบริษัทในการวางแผน สร้างแผนที่เพื่อให้ World Food Program สามารถนำอาหารเข้าถึงพื้นที่เป้าหมายที่มีผู้คนอดอยากได้ ซึ่งทั้งสององค์กรได้ผสานความสามารถหลักของแต่ละองค์กร จนทำให้โครงการช่วยเหลือผู้อดอยากสามารถช่วยเหลือผู้คนได้จำนวนมหาศาลและขยายไปทั่วโลก

3.4 การเลือกกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย **องค์กร** อาจต้องผสมผสานกิจกรรม CSR หลายรูปแบบเข้าด้วยกันเพื่อสร้างความแข็งแกร่ง และลดข้อด้อยของกิจกรรมแต่ละประเภท **เช่น Amex ดำเนินกิจกรรม CSR เพื่อบูรณะอนุสาวรีย์เทพีเสรีภาพโดยหักรายได้ (Cause Related Marketing)** จากการใช้บัตรและการสมัครเป็นสมาชิกใหม่ นอกจากนี้ Amex ยังทำการประชาสัมพันธ์รณรงค์ให้ประชาชนเกิดการรับรู้เกี่ยวกับโครงการนี้ (Cause Promotion) โดยใช้สื่อโฆษณา เป็นต้น

2.4 การประเมินผล

ในการดำเนินกิจกรรมใดๆ ก็ตามเราไม่มีทางรู้ได้เลยว่ากิจกรรมที่ได้ทำไปแล้วนั้นประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวอย่างไร เช่นเดียวกัน หลังจากสิ้นสุดการดำเนินกิจกรรม CSR แล้ว การประเมินผลการดำเนินงานเป็นสิ่งจำเป็นที่องค์กรต้องปฏิบัติ เพื่อนำผลที่ได้จากการประเมินมาปรับปรุงหาแนวทางที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมในอนาคตต่อไป

4.1 กำหนดวัตถุประสงค์ ตัวชี้วัดและวิธีการในการประเมินบน

พื้นฐานของวัตถุประสงค์และเป้าหมายของกิจกรรมเนื่องจากกิจกรรม CSR แต่ละประเภทจะมีรูปแบบคุณลักษณะและเป้าหมายแตกต่างกัน ดังนั้นการประเมินผลกิจกรรม CSR จึงต้องอยู่บนพื้นฐานของคุณลักษณะกิจกรรมที่ได้เลือกทำ เช่น การหักส่วนแบ่งจากการขาย (Cause Related Marketing) ตัวชี้วัดของความสำเร็จคือ จำนวนยอดขายหรือรายได้จากกิจกรรม ในขณะที่กิจกรรมการตลาดเพื่อสังคม (Social Marketing) มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมและเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ดังนั้นตัวชี้วัดจึงเป็นจำนวนของผู้ที่เข้าร่วมและจำนวนของผู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามเป้าหมายประสงค์ เป็นต้น

4.2 กำหนดผลลัพธ์ (Output) และผลที่ตามมา (Outcome)

การประเมินต้องครอบคลุมถึงผลลัพธ์ที่ได้จากกิจกรรม เช่น กิจกรรมประชาสัมพันธ์ (Cause Promotion) ปัญหาความขาดแคลนของโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล สามารถสร้างการรับรู้หรือเป็นที่รู้จักและผลที่ตามมาจะเห็นได้ว่า CSR นั้นควรจะเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรไม่ควรถูกแยกออกมา แม้ CSR จะถูกมองว่าเป็นเพียงกิจกรรมหนึ่งขององค์กรที่สื่อถึงความรับผิดชอบต่อสังคมก็ตาม แต่กิจกรรม CSR นั้นแตกต่างจากกิจกรรมอื่นๆ ทั้งในเรื่องของแนวคิด กระบวนการวางแผน การบริหารจัดการ เพราะความรับผิดชอบต่อสังคมต้องเป็นสิ่งที่เกิดมาจากข้างใน เกิดมาจากความตระหนักรู้และเห็นความสำคัญอย่างแท้จริง จึงจะทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นมีความยั่งยืนและส่งผลสำเร็จย้อนกลับไปยังองค์กร ในทุกภาคส่วนทั้งการบริหารจัดการ การประชาสัมพันธ์ ซึ่งเป็นผลจากความรับผิดชอบต่อสังคมที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงเป็นการทำความดีให้ดีที่สุด ไม่ใช่เป็นการทำดีเพื่อให้ตัวเองดูดี แต่เป็นความรับผิดชอบต่อสังคมที่แท้จริง (กองบรรณาธิการประชาชาติธุรกิจและอนันตชัย ยูรประถม, 2550, หน้า 165)

จิราวรรณ ฉายสุวรรณ (2549, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องทัศนคติ และพฤติกรรมในการบริจาคของผู้ปกครองนักศึกษา พบว่า ผู้ปกครองและนักศึกษาปริญญาโทส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อการบริจาคไปในทิศทางเดียวกันคือ ทั้งสองกลุ่มไม่ค่อยเห็นด้วยต่อคำกล่าวที่ว่า การบริจาคแก่องค์กรศาสนาเป็นการทำบุญสำหรับชาติหน้าและค่อนข้างเห็นด้วยในระดับสูง ต่อการบริจาคเงินให้กับคนจนและผู้ด้อยโอกาส ใกล้เคียงกับความเห็นว่าการใช้เงินเพื่อดูแลบิดามารดาและญาติพี่น้องสำคัญกว่าการบริจาคให้คนอื่น การเก็บเงินไว้สำหรับความจำเป็นในอนาคตมีความสำคัญกว่าการบริจาคเพื่อการกุศล และยังพบว่า ผู้ปกครองและนักศึกษาปริญญาโทโดยทั่วไปไม่ใช่ผู้บริจาคที่มียอดบริจาคแต่ละครั้งเป็นจำนวนมาก จึงต้องพยายามสร้างฐานข้อมูลเพื่อติดต่อกับกลุ่มเป้าหมายจำนวนมาก และสร้างกลยุทธ์ที่ทำให้เกิดการบริจาคอย่างต่อเนื่อง ส่วนผู้บริจาคที่เป็นผู้บริจาครายใหญ่นั้นเป็นกลุ่มที่มีกำลังทรัพย์สูงหรือเป็นผู้บริหารระดับสูงขององค์กร ซึ่งสามารถบริจาคจากผลกำไรขององค์กรได้โดยตรงที่ขอรับบริจาค

สรุปได้ว่า การพัฒนาจิตสาธารณะด้วยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ควรมุ่งสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมให้กับนักเรียนโดยผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย

3. กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์

3.1 ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์

ราณี รัชพงษ์ (2547, หน้า 42) กล่าวว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ คือ กระบวนการสร้างความรู้ ทักษะ และเจตคติด้วยการนำเอาประสบการณ์เดิมของผู้เรียนมาบูรณาการเพื่อสร้างการเรียนรู้ใหม่ๆ ขึ้น

กิ่งแก้ว อารีรักษ์ และคณะ (2549, หน้า 70) กล่าวถึงความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่าหมายถึง การเรียนรู้จากประสบการณ์หรือการเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำ (Learning by Doing) โดยการดึงเอาประสบการณ์จากตัวผู้เรียนแล้วกระตุ้นให้ผู้เรียนสะท้อนความคิดเกี่ยวกับประสบการณ์นั้นออกมาเพื่อพัฒนาความคิดใหม่ เจตคติใหม่และทักษะใหม่ ไปสู่ความรู้ใหม่

Kolb (1984, p. 21) ให้ความหมายการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า หมายถึง กระบวนการสร้างความรู้โดยการปรับเปลี่ยนประสบการณ์อย่างต่อเนื่องจากการสังเกต การสะท้อนความคิด และการสรุปความคิดรวบยอดเป็นความรู้สู่การนำไปใช้ประโยชน์

Craig (1987, p. 498) ให้ความหมายการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า หมายถึง ความรู้ ทักษะ หรือความสามารถที่ได้รับจากการสังเกตการณ์ได้รับการกระตุ้น หรือการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเข้าไปร่วมด้วยความสมัครใจ ร่วมปฏิบัติ วิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ และนำไปประยุกต์ใช้ ดังนั้น การเรียนรู้จากประสบการณ์จึงหมายถึง การเรียนรู้เพื่อให้ได้ประโยชน์ด้านความรู้ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นการเข้ามีส่วนร่วมเพื่อตอบสนองความต้องการ โดยแสวงหาคำตอบและตอบคำถามได้ด้วยตนเอง

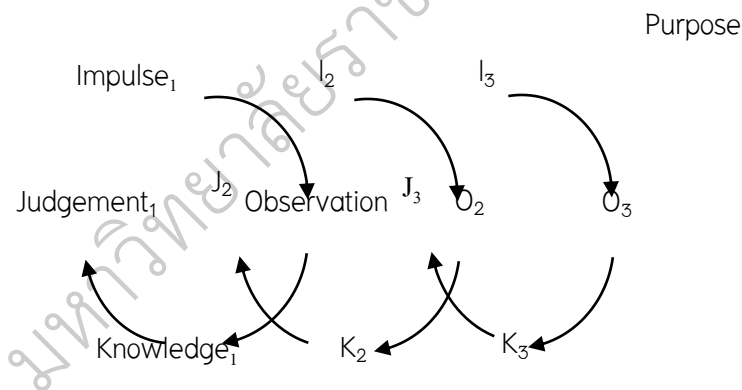
Evan (1994, p. 112) ให้ความหมายการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า หมายถึง ความรู้และทักษะที่ได้รับประสบการณ์จากการทำงาน จากการศึกษาและการปฏิบัติและจากการศึกษาที่ไม่เป็นทางการโดยจะผ่านจากการศึกษาทุกประเภท หรือจากด้านสายอาชีพ การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นวิธีการเรียนรู้จากหนังสือ จากการบรรยาย การทดลอง การเรียนรู้จากประสบการณ์จึงเป็นวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย

สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง กระบวนการสร้างความรู้ ทักษะ และเจตคติ โดยการดึงเอาประสบการณ์จากตัวผู้เรียน แล้วกระตุ้นให้ผู้เรียนสะท้อนความคิดเกี่ยวกับประสบการณ์นั้นออกมาเพื่อพัฒนาความคิดใหม่ เจตคติใหม่และทักษะใหม่

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการและองค์ประกอบของการเรียนรู้จากประสบการณ์

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดของการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ มีนักการศึกษาหลายท่านที่ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการและองค์ประกอบของการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Kolb, 1984, pp. 21-25) ได้แก่

แนวคิดของดิวอี้ (Dewey) ที่กล่าวถึงรูปแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่าเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจรรไนเหตุผลและการบูรณาการระหว่างประสบการณ์กับความคิดรวบยอด การสังเกตและการปฏิบัติ ส่งผลให้เกิดความคิด และความคิดนั้นก่อให้เกิดแรงกระตุ้นในการเรียนรู้ต่อไป ดิวอี้เชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจากการปฏิบัติจริงการเรียนรู้จากประสบการณ์เกิดขึ้นเมื่อคนได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง แล้วสามารถมองย้อนกลับไปที่ประเมินผลและตัดสินใจว่าอะไรที่มีประโยชน์หรือมีความสำคัญที่จะเป็นบทเรียนรวมถึงการใช้ข้อมูลเหล่านั้นเพื่อปฏิบัติกิจกรรมอื่นๆต่อไป กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของดิวอี้ ประกอบด้วย กระบวนการที่เป็นวงจรหมุนวนเป็นวงจรลูกโซ่ไปอย่างต่อเนื่อง 3 ขั้นตอน คือ ขั้นร่วมปฏิบัติจริง (Impulse) ซึ่งเป็นขั้นที่ทำให้ผู้เรียนเกิดแนวคิดหรือแรงบันดาลใจ ขั้นใคร่ครวญไตร่ตรอง (Observation) ที่ส่งผลให้เกิดการสรุปเป็นความรู้ (Knowledge) และขั้นนำไปประยุกต์ใช้ (Judgement) เป็นขั้นที่ผู้เรียนนำหลักการ หรือความรู้ที่สรุปได้มาใช้วินิจฉัยสถานการณ์ใหม่ ซึ่งผลของการประยุกต์ใช้เป็นประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดแรงกระตุ้นที่นำไปสู่การเริ่มต้นวงจรของการเรียนรู้ในสถานการณ์ใหม่ต่อไป ดังแสดงในภาพประกอบ 10

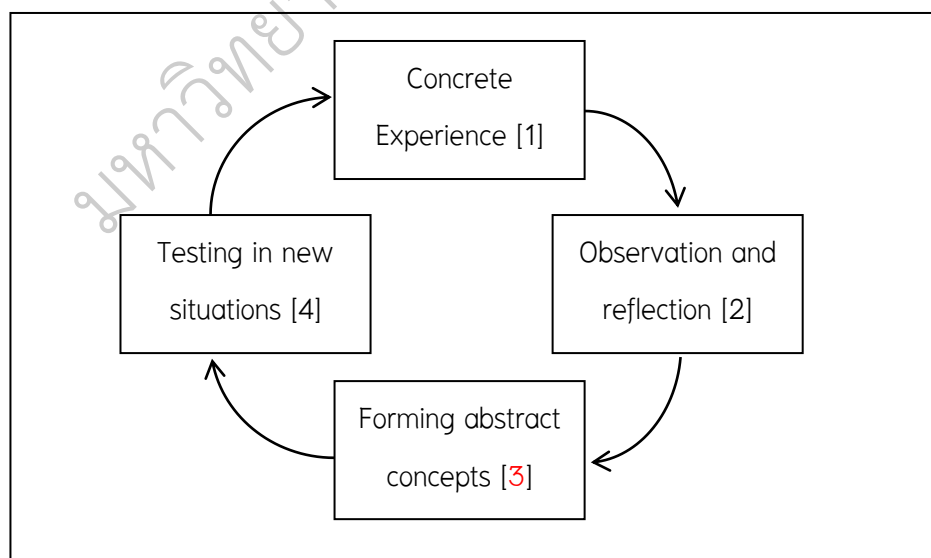

ภาพประกอบ 10 กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตามแนวคิดของจอห์น ดิวอี้
ที่มา : Kolb, (1984, p. 23)

แนวคิดของเลวิน (Lewin) ได้ใช้มุมมองของดิวอี้มาพัฒนารูปแบบการเข้าถึงการเรียนรู้ เลวิน มีความคิดคล้ายกับดิวอี้ คือ มีความเชื่อว่าประสบการณ์จะนำไปสู่การเรียนรู้ เมื่อเราเข้าใจความหมายของประสบการณ์นั้นและสามารถนำออกไปใช้พัฒนาตนเองหรือกลุ่ม เลวิน มีมุมมองเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่สำคัญ

2 ประการ คือ ประการแรก ได้แก่ การเรียนรู้เป็นบททดสอบที่เป็นรูปธรรมของการนำประสบการณ์ที่เป็นนามธรรมมาใช้ในสถานการณ์เฉพาะหน้า อย่างไรก็ตามประสบการณ์ของบุคคลนับเป็นจุดเน้นของการเรียนรู้ที่มีความหมายให้แก่ชีวิต แก่นสาร และความเป็นอัตนัยแก่ปัจเจกบุคคล เพื่อนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอดที่เป็นนามธรรม ในขณะที่สิ่งที่เป็นรูปธรรมก็คือ การแบ่งปันรูปธรรมเชิงประจักษ์เพื่อการทดสอบความหมาย และความถูกต้องของความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการเรียนรู้

ประการที่สอง คือ การเรียนรู้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการและการทดลองฝึกรอบมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการสะท้อนกลับ ผลการวิจัยของเลวิน ส่วนใหญ่สนับสนุนประสบการณ์การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มสัมพันธ์ เน้นถึงความสำคัญของการกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในกลุ่มเพื่อเรียนรู้ทักษะและทัศนคติใหม่ๆ ซึ่งจะทำให้รูปแบบพฤติกรรมมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การเรียนรู้จะสัมฤทธิ์ผลมากที่สุดในกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์กัน และสะท้อนออกมาเป็นประสบการณ์ร่วมกัน กระบวนการเรียนรู้ของเลวินประกอบด้วย กระบวนการที่ดำเนินเป็นวงจร 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม (Concrete on Experience) ขั้นตอนการสังเกตและสะท้อนผลการสังเกต (Observation) ขั้นตอนการก่อตัวของแนวคิดเชิงนามธรรมและหลักการทั่วไป (Forming abstract) และขั้นตอนการทดสอบความหมายของแนวคิดในสถานการณ์ใหม่ (Testing in new situation) ดังแสดงในภาพประกอบ 11

ภาพประกอบ 11 กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตามแนวคิดของเลวิน
ที่มา : Kolb, (1984, p. 23)

แนวคิดของโคลบ (Kolb, 1984, p. 21) ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่าประกอบด้วยขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นสร้างประสบการณ์ (Concrete Experience) เป็นขั้นที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม

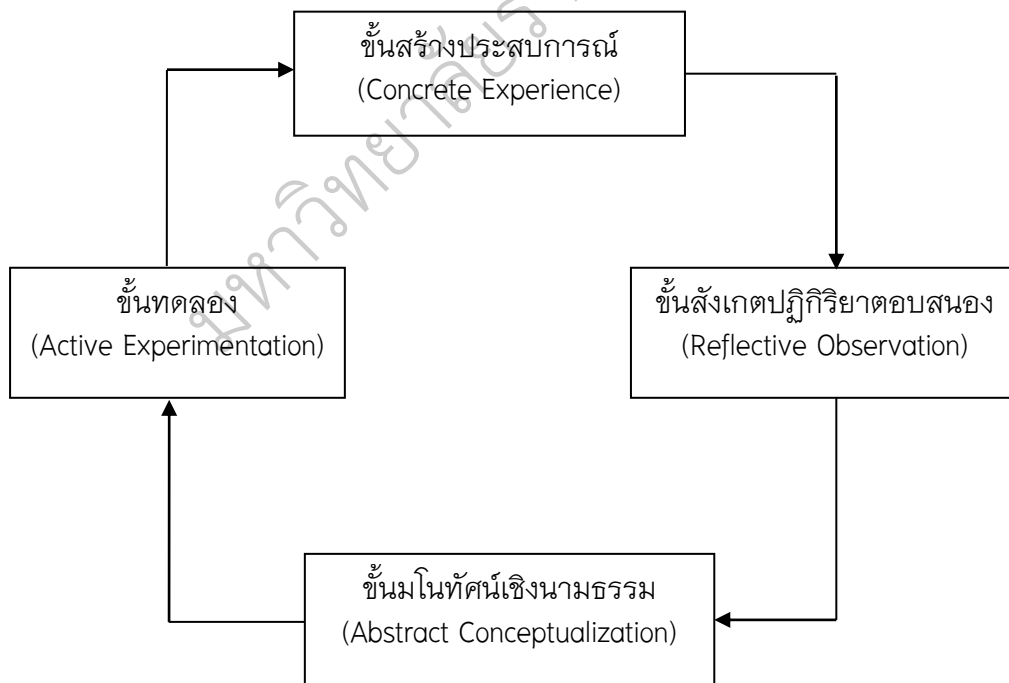
ขั้นสังเกตปฏิกริยาตอบสนอง (Reflective Observation) เป็นขั้นการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นความแตกต่าง มุมมองอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์กับสถานการณ์ขณะนั้น แล้วสะท้อนแนวคิดของตนเองออกมาด้วยมุมมองที่หลากหลาย

ขั้นมีโนทัศน์เชิงนามธรรม (Abstract Conceptualization) เป็นขั้นที่ผู้เรียนสรุปความรู้จากการสังเกตและการสะท้อนความคิด บูรณาการสิ่งต่างๆ ที่ได้รับรู้เข้าเป็นทฤษฎีอย่างเป็นเหตุเป็นผล

ขั้นทดลอง (Active Experimentation) เป็นขั้นที่ผู้เรียนนำหลักการที่สรุปได้ไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ใหม่

กระบวนการทั้ง 4 ขั้นตอนนี้สามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดัง

ภาพประกอบ 12

ภาพประกอบ 12 วงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ตามแนวคิดของโคลบ

ที่มา : พิมพันธ์ เดชะคุปต์, (2549, หน้า 32)

สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่จะนำมาใช้เพื่อศึกษา การพัฒนาชุดฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกสำหรับผู้นำนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ผู้วิจัยประยุกต์ตามแนวคิดของโคลบ (Kolb) ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้น คือ

1. ขั้นสร้างประสบการณ์ (Concrete Experience)
2. ขั้นสังเกตปฏิกริยาตอบสนอง (Reflective Observation)
3. ขั้นมโนทัศน์เชิงนามธรรม (Abstract Conceptualization)
4. ขั้นทดลอง (Active Experimentation)

การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ มีนักรการศึกษาหลายท่านได้ทำการวิจัยไว้ ดังต่อไปนี้

Wulff-risner (1997, pp. 43-50) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ 2 รูปแบบที่เกี่ยวกับพัฒนาทักษะในการประเมินผลการเรียนรู้ และการวางโครงสร้างและเสริมสร้างประสิทธิภาพการชี้และควบคุมม้าและทำการตรวจสอบผลลัพธ์สำหรับกลุ่ม ผู้เข้ารับการอบรม 2 กลุ่มอายุ โดยใช้โปรแกรมอรรถประโยชน์ในการศึกษาแบบกึ่งทดลองเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลความแตกต่างระหว่างเทคนิคการสอนและอายุของผู้เข้ารับการอบรมในการออกแบบเทคนิคการสอนที่แตกต่างกัน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 เรียนรู้จากสื่อวิดีโอทัศนในชั้นเรียน รูปแบบที่ 2 เรียนรู้จากม้าจริงๆ โดยทั้งสองกลุ่มจะศึกษาเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ของผู้เรียน 2 กลุ่มอายุ คือ กลุ่มอายุ 8-11 ปี และกลุ่มอายุ 12-18 ปี ผลการศึกษาพบว่า ผลการเรียนรู้จากวิดีโอทัศน และการใช้ม้าจริง มีความคงทนของประสบการณ์จากสิ่งที่เรียนรู้ไม่มีความแตกต่างกันแต่ผู้เรียนในกลุ่มอายุมากกว่าจะเรียนรู้ด้วยวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ได้ดีกว่ากลุ่มผู้เรียนที่อายุน้อย

Grady (2006, pp. 17-27) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การตรวจสอบปรัชญาของทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของนักรศึกษาด้านการเกษตร มีสาระสำคัญโดยสรุปว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่แพร่หลายในการศึกษาภาคเกษตรกรรมในระดับมัธยมศึกษาและการศึกษาภาคเกษตรกรรมในมหาวิทยาลัย การฝึกหัดด้วยการเรียนรู้จากประสบการณ์ได้รับความสนใจมากในวรรณกรรมการศึกษา ด้านเกษตรกรรม แต่ก็พบว่ายังขาดการตรวจสอบในด้านทฤษฎี จึงได้ดำเนินการตรวจสอบในวงกว้างภายใต้การดำเนินการจากการศึกษาในหลายสาขา การตรวจสอบนี้สรุปได้ว่า

ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์สามารถกำหนดเป็นกระบวนการ หรือกำหนดบริบทของการเรียนรู้ก็ได้

ลลิตา วินุลวัชรียกุล (2547, หน้า 78-83) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มพูนความสามารถทางการพูดนำเสนอภาษาอังกฤษและความตระหนักในภูมิปัญญาท้องถิ่น เปรียบเทียบความสามารถและเจตคติของผู้เรียน ก่อนและหลังการเรียนแบบประสบการณ์ที่เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้เครื่องมือการวิจัยประกอบด้วย แผนการสอนแบบประสบการณ์ที่เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้เครื่องมือการวิจัยประกอบด้วย แผนการสอนแบบประสบการณ์ที่เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น แบบวัดความสามารถทางการพูดนำเสนอเป็นภาษาอังกฤษและแบบวัดความตระหนักในภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการศึกษา พบว่า ผู้เรียนมีความสามารถทางการพูดนำเสนอเป็นภาษาอังกฤษ และมีความตระหนักในภูมิปัญญาท้องถิ่นหลังการทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

นิตยา พลขำและมธุรินทร์ กุสุมาลย์ (2550, หน้า 157) ได้ทำการวิจัยเรื่องการใช้กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ดำเนินการศึกษาการใช้กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ในกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรื่องทศนิยมเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เรียนด้วยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ ก่อนและหลังเรียน และศึกษาเจตคติของกลุ่มเป้าหมายต่อกิจกรรมการเรียนรู้ที่สร้างขึ้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แผนการจัดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เรื่องทศนิยม จำนวน 5 แผน แบบวัดเจตคติ และแบบทดสอบ ผลการศึกษา พบว่า การจัดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นรูปแบบการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์และทักษะด้านคณิตศาสตร์ ช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้คณิตศาสตร์ได้อย่างมีความสุข สามารถนำมาแก้ปัญหาในการเรียนการสอน เรื่อง ทศนิยม สาระคณิตศาสตร์ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้เป็นอย่างดี

กาญจนา รอดแก้ว (2550, หน้า 208) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง โดยทำการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ ในเขตภาคกลาง นำข้อมูลที่ค้นพบมาพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้

จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในภาคกลาง ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ประสบความสำเร็จประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน คือ การตระหนักในปัญหา การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล การกำหนดแนวทางการแก้ปัญหา การลงมือปฏิบัติ และการสร้างและขยายความรู้ สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งประกอบด้วย การตระหนักในปัญหาการค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ การสรุปความคิดและการสร้างความรู้และการนำไปใช้

Sharon (1968; อ้างถึงใน ศุภรัตน์ ทองอ่อน, 2550, หน้า 69) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความรับผิดชอบต่อสังคมและความเห็นใจผู้อื่นในกลุ่มอาสาสมัครวัยรุ่นโดยใช้ ทฤษฎีจิตการเมือง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับสังคม ความรับผิดชอบต่อสังคม การให้เหตุผลเชิงจริยธรรม การแสดงพฤติกรรมต่อสังคม และการพัฒนาความเห็นใจผู้อื่น โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นอาสาสมัครวัยรุ่น จำนวน 45 คน เพื่อนของอาสาสมัคร จำนวน 39 คน และผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือจากอาสาสมัคร จำนวน 13 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม เจตคติต่อการมีอำนาจในตนเอง ความรับผิดชอบต่อสังคม การคำนึงถึงสังคม และสาเหตุที่ให้ความสำคัญต่อสังคมและการเมือง ผลการศึกษา พบว่า การทำกิจกรรมของอาสาสมัครเกี่ยวข้องกับชุมชนของครอบครัว มีความสัมพันธ์กับความรับผิดชอบต่อสังคม เจตคติต่อความรับผิดชอบต่อสังคมของกลุ่มอาสาสมัครสูงกว่ากลุ่มเพื่อน ความเกี่ยวข้องกับสังคมและสาเหตุของความสนใจด้านสังคมและการเมืองสามารถทำนายการเข้าร่วมอาสาสมัครได้ดีกว่าความเห็นใจ

ไชยยันต์ โตเทศ (2551, หน้า 176) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้กิจกรรมมุ่งปฏิบัติงานที่เน้นประสบการณ์เพื่อส่งเสริมความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษและ ความเชื่อมั่นในตนเองของนักศึกษาวิชาการโรงแรมและการท่องเที่ยวก่อนและหลังการใช้ แผนการจัดกิจกรรมมุ่งปฏิบัติงานที่เน้นประสบการณ์ จำนวน 3 แผน เก็บข้อมูลด้วย แบบประเมินความสามารถด้านการพูดภาษาอังกฤษ และแบบวัดความเชื่อมั่นของตนเอง ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษามีความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษดีขึ้นจากระดับพอใช้ เป็นระดับดี และมีความเชื่อมั่นในตนเองสูงขึ้นจากระดับปานกลางเป็นระดับสูง ภายหลังจากการใช้กิจกรรมมุ่งปฏิบัติงานที่เน้นประสบการณ์

จากทัศนะของนักวิชาการและเอกสารวิจัยดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า

กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ดึงประสบการณ์ออกมาเพื่อพัฒนาความคิดใหม่ เจตคติใหม่ ไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อว่า การเรียนรู้เกิดจากการปฏิบัติจริง การเรียนรู้จากประสบการณ์เกิดขึ้นเมื่อคนได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง แล้วสามารถมองย้อนกลับไปเพื่อประเมินผล และตัดสินใจเลือกสิ่งที่มีประโยชน์หรือความสำคัญที่จะเป็นความรู้ใหม่ที่จะนำไปใช้ปฏิบัติกิจกรรมอื่นๆ ต่อไป **ด้วยเหตุดังกล่าว** การพัฒนาผู้นำนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น **ในการวิจัยครั้งนี้** ผู้วิจัยมุ่งที่จะพัฒนาแนวคิดในเรื่องจิตสาธารณะโดยใช้กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์เพราะเป็นกระบวนการที่สามารถพัฒนาความคิด และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะและ**การเสริมสร้างองค์ความรู้**

การนำกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์มาใช้ในการพัฒนาชุดฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะสำหรับผู้นำนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นนั้น ผู้วิจัยนำกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์มาใช้ในการจัด**กิจกรรม** ซึ่งต้องฝึกอบรมให้ผู้นำนักเรียนมีความรู้ ทักษะและเจตคติที่เหมาะสมในประเด็นที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยนำเทคนิคการฝึกอบรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เข้ามาประกอบในแต่ละชั้นของกระบวนการเรียนรู้โดยมีความมุ่งหมายที่จะเสริมสร้างจิตสาธารณะควบคู่ไปกับการพัฒนาความรู้และทักษะสำหรับผู้นำนักเรียน ดังนี้

ขั้นสร้างประสบการณ์ (Concrete Experience) มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้นำนักเรียนเกิดความตระหนักต่อความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ นำเสนอสิ่งเร้าที่จะช่วยให้มีการนำประสบการณ์เดิมมาใช้เพื่อแสดงความคิดเห็นในมุมมองของตนต่อปัญหาที่ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ เทคนิคการเรียนรู้ที่สามารถนำมาใช้ในชั้นตอนนี้ ได้แก่ การระดมความคิดเห็นหรือการอภิปรายกลุ่มย่อยเพื่อสะท้อนความรู้สึกและมุมมองของผู้นำนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาแต่ละคนอย่างหลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อสรุปร่วมกัน สื่อที่เป็นสิ่งเร้าสะท้อนประสบการณ์ ได้แก่ กรณีศึกษา ภาพ วิดีทัศน์ หรือบทบาทสมมติ ข้อสรุปที่เกิดจากการใช้ประสบการณ์เพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้าในขั้นประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมนี้ จะนำไปสู่ความตระหนักและความต้องการที่จะเรียนรู้ในประเด็นที่กำหนด หรือเป็นการกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ขั้นสังเกตปฏิกริยาตอบสนอง (Reflective Observation) ผู้นำนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาจะเรียนรู้ด้วยความตั้งใจเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้เพราะเกิดความตระหนักถึงผลกระทบจากปัญหาและเข้าใจถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนประสบการณ์เรียนรู้สิ่งใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ที่ต้องการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเอง และจะมีความตั้งใจในการเรียนรู้สิ่งที่เห็นหรือตระหนักว่ามีประโยชน์ในชีวิตประจำวัน กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดำเนินไปในขั้นสังเกตปฏิกริยาตอบสนองนี้จะเป็นการเชื่อมโยงข้อสรุปที่ได้จากขั้นตอนการสร้างประสบการณ์เพื่อนำไปสู่หลักการทฤษฎี หรือวิธีการปฏิบัติงานที่ถูกต้อง

ขั้นมโนทัศน์เชิงนามธรรม (Abstract Conceptualization) เป็นขั้นที่ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการอบรมฝึกทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน ผู้นำนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาจะได้สังเกตจากการสาธิต การแสดงแบบพฤติกรรม และการลงมือฝึกปฏิบัติไปพร้อมๆ กับการไตร่ตรอง พิจารณาเหตุและผลของการดำเนินการที่ถูกต้องนั้น กิจกรรมในขั้นตอนนี้จะมีการปรับเปลี่ยนความคิดจากประสบการณ์เดิมเข้ากับสิ่งที่ได้เรียนรู้ใหม่ร่วมกันสรุปเป็นแนวคิดหรือแนวปฏิบัติใหม่ด้วยการอภิปรายและสรุปร่วมกันของกลุ่ม หรือใช้กิจกรรมนันทนาการ เกมเป็นสื่อประกอบการสรุปหลักการและแนวปฏิบัติที่ได้เรียนรู้จากขั้นสังเกตปฏิกริยาตอบสนองหรือใช้กิจกรรมนันทนาการเป็นสื่อเพื่อการทบทวนและสรุปเป็นแนวคิดที่ถูกต้องตามหลักการที่ได้เรียนรู้รวมถึงการทดสอบความรู้ ความเข้าใจสาระสำคัญในหน่วยการเรียนรู้

ขั้นทดลอง (Active Experimentation) ผู้นำนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาจะเชื่อมั่นในความสามารถของตนที่จะนำหลักการหรือแนวปฏิบัติที่สรุปร่วมกันไปใช้ได้นั้น **ย่อม**เกิดจากการเปิดโอกาสให้ผู้นำนักเรียนระดับชั้นมัศึกษานำหลักการ หรือแนวปฏิบัตินั้นไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ในขั้นการทดลอง ซึ่งเทคนิคการเรียนรู้ที่สามารถนำมาใช้ในขั้นตอนนี้ ได้แก่ การใช้ฐานกิจกรรม การเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษา และการจำลองสถานการณ์ ผลของการเรียนรู้ในขั้นตอนนี้ นอกจากเป็นการสร้างความเชื่อมั่นต่อการนำสิ่งที่เรียนรู้ใหม่ไปใช้แล้ว ยังสามารถสร้างแรงจูงใจภายในให้ผู้นำนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาต้องการจะนำความรู้ และทักษะไปใช้ในการปฏิบัติงานตามภารกิจของ **ผู้นำนักเรียน**

ด้วยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตามแนวคิดทั้ง 4 ขั้นตอนนี้ จะได้ผลผลิตของแต่ละขั้นตอน ประกอบด้วย ความตระหนักถึงปัญหาและความจำเป็น ซึ่งจะก่อให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ ความรู้ ความเข้าใจในหลักการและแนวปฏิบัติ ที่ถูกต้อง ตลอดจนได้รับการฝึกทักษะปฏิบัติ การปรับเปลี่ยนประสบการณ์ให้ถูกต้อง ตามหลักการและแนวปฏิบัติ รวมถึงได้ทดลองใช้ในสถานการณ์ที่คล้ายกับสภาพจริงทำให้เกิดความเชื่อมั่นในความรู้และทักษะของตน อันจะส่งผลให้เกิดแรงจูงใจที่จะนำความรู้ และทักษะที่ได้รับไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งการปฏิบัตินั้นย่อมทำให้เกิดประโยชน์ แก่บุคคลและสังคมส่วนรวม จึงนับได้ว่ากระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็น กระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกสำหรับผู้นำนักเรียนควบคู่กับการพัฒนา ความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน

3.3 องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้จากประสบการณ์

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยใช้วิธีสอนที่เน้นการเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by Doing) ซึ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ มีความเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจากการกระทำจริง ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ใหม่โดยเริ่มจากการรับรู้ ปัญหา คิดหาแนวทางแก้ไข ลงมือปฏิบัติจนเกิดประสบการณ์จากการปฏิบัติ ผู้เรียนจะเป็นผู้สร้างความรู้ของตนเอง เกิดการปรับเปลี่ยนความรู้เดิมให้เป็นความรู้ใหม่ ซึ่งจะเป็น ความรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้ ทำให้ผู้เรียนมี ประสบการณ์ในการคิดและการกระทำจนก่อให้เกิดการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้จาก ประสบการณ์มีความคิดที่เป็นหลักสำคัญ คือ เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์ของ ผู้เรียนที่เกิดจากการกระทำจนทำให้เกิดความรู้ใหม่ ปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนทำให้เกิดการ ขยายของเครือข่ายความรู้อย่างกว้างขวาง และมีการสื่อสารด้วยการพูดหรือเขียนเพื่อ สังเคราะห์ความรู้

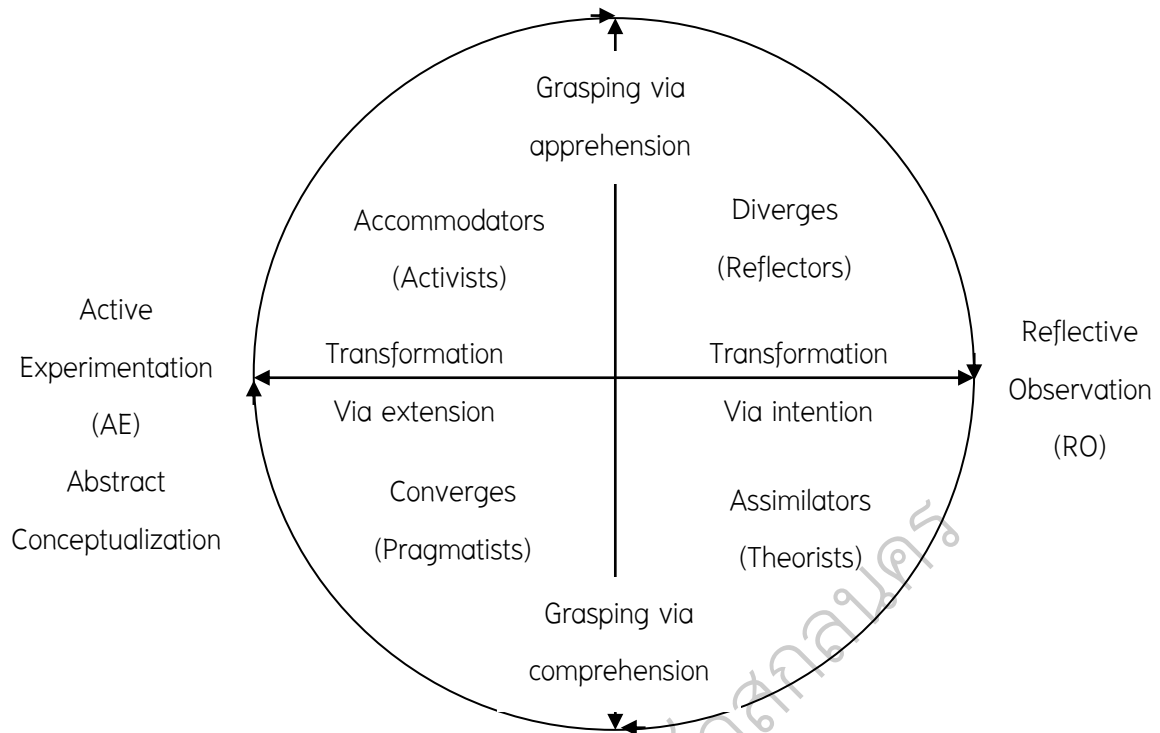
องค์ประกอบของการเรียนรู้จากประสบการณ์ มี 4 ประการคือ

1. ประสบการณ์ (Experience) โดยผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นผู้ช่วยให้ ผู้เรียนนำประสบการณ์เดิมของตนมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้
2. การสะท้อนความคิดและอภิปราย (Reflection and Discussion) โดยผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสแสดงออกเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง

3. ความเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด (Understanding and Conceptualization) ผู้เรียนเกิดความเข้าใจนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด อาจเกิดขึ้นโดยผู้เรียนเป็นฝ่ายริเริ่มแล้วผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ช่วยเติมให้สมบูรณ์ หรือแนะแนวทาง และผู้เรียนเป็นผู้สานต่อจนเกิดความคิดรวบยอด

4. การทดลองหรือประยุกต์แนวคิด (Experiment or Application) ผู้เรียนได้นำเอาการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์อื่นๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติของผู้เรียนเอง

แนวคิดเกี่ยวกับความแตกต่างและรูปแบบการเรียนรู้ของบุคคลที่อธิบายได้จากขั้นตอนทั้ง 4 ขั้น ที่โคลบนำเสนอไว้ ได้แก่ ขั้นประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม ขั้นสังเกต การตอบสนอง ขั้นมีทัศนคติเชิงนามธรรม และขั้นทดลองที่เป็นการนำความคิดรวบยอดจากมีทัศนคติที่เป็นนามธรรมไปทดลองใช้ในสถานการณ์ใหม่นี้ เป็นสองมิติที่แตกต่างกันที่เป็นตัวแทนของ 2 ลักษณะวิธีที่ตรงข้ามกันนั่นคือ ความเข้าใจและการปรับเปลี่ยน (Transformation) ซึ่งเกิดจากมุมมองของการรับรู้ (Perception) กับการเลียนแบบ (Imitation) ที่ได้จากระบวนการทำความเข้าใจ (Apprehension Process) กับจินตนาภาพที่สอดคล้องกัน (Mental Imagery Corresponds) กระบวนการนี้ทำให้เกิดความสอดคล้องระหว่าง การปฏิบัติและกระบวนการขยายความเข้าใจ และระหว่างปฏิบัติทางปัญญา กับ กระบวนการที่นำไปสู่เป้าหมาย ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ว่า ในภาพรวมนั้นการเรียนรู้เป็น กระบวนการที่ความรู้ซึ่งเป็นผลผลิตของกระบวนการถูกสร้างขึ้นผ่านการปรับเปลี่ยน ประสบการณ์ ความรู้เป็นผลจากการรวมและปรับเปลี่ยนประสบการณ์ที่เกิดจากความ เข้าใจ (Concrete Experience (CE) (Kolb,1984, p. 41) ดังภาพประกอบ 13

ภาพประกอบ 13 รูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดของโคลบ

ที่มา : Kolb (1984, p. 42)

จากภาพประกอบ 13 แสดงให้เห็นว่าขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์แต่ละขั้นมีกระบวนการที่รวมตัวกันระหว่างการสัมผัสรับรู้กับการสร้างความเข้าใจและการปรับเปลี่ยนกับการขยายความรู้หรือเจตนารมณ์ของการเรียนรู้นั้น กล่าวคือ

1. ขั้นประสบการณ์เชิงนามธรรม เป็นขั้นตอนที่เกิดจากการสร้างความรู้สึกรู้สึก (Feeling) จากการสัมผัสประสบการณ์
2. ขั้นสังเกตปฏิกริยาตอบสนอง เป็นการตอบสนองจากการมอง (Watching) เพื่อสังเกตและปรับเปลี่ยนประสบการณ์ไปตามเป้าหมายหรือเจตนารมณ์ของการเรียนรู้
3. ขั้นมโนทัศน์เชิงนามธรรม เกิดจากการคิด (Thinking) ทำความเข้าใจแนวทางการนำประสบการณ์เชิงรูปธรรมที่ผ่านมาเพื่อสรุปเป็นหลักการ หรือแนวทางไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามเจตนารมณ์ของการเรียนรู้นั้น

4. ขั้นทดลอง เป็นขั้นที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ (Doing) เพื่อปรับเปลี่ยน และขยายองค์ความรู้ในสถานการณ์ใหม่

จะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้แต่ละขั้นเป็นตัวแทนของวิธีการเรียนรู้ ที่ประกอบด้วย การสร้างความรู้สึก การสังเกต การคิดและการลงมือปฏิบัติ ขณะที่ กระบวนการเรียนรู้ดำเนินไป จะเกิดการเชื่อมโยงระหว่างวิธีการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนที่มี รูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันสามารถมีบทบาทพร้อมกันในการเรียนรู้ และแต่ละขั้นตอน ของการเรียนรู้ก็จะได้ผลผลิตเป็นองค์ความรู้ที่แตกต่างกันตามรูปแบบการเรียนรู้ที่จะนำ ผู้เรียนให้เรียนรู้ไปตามกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์นี้

รูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของบุคคล (Kolb, 1984, pp. 77-78) ได้แก่

1. แบบอเนกนัย (Divergent) เกิดจากการเชื่อมโยงวิธีการระหว่างการสร้างความรู้สึกและการมอง (Feeling and Watching) เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการสัมผัส ประสบการณ์ด้วยความรู้สึกจากสิ่งที่เห็น แล้วทำความเข้าใจต่อความรู้สึกที่ได้รับ จากประสบการณ์นั้น สร้างจินตนาการต่าง ๆ ขึ้น และทำการไตร่ตรองจนมองเห็นภาพรวม ทำให้ได้ผลผลิต คือ องค์ความรู้ที่เกิดการไตร่ตรอง หรือทำความเข้าใจหรือความรู้สึก ตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ (Divergent Knowledge) ผู้เรียนที่มีรูปแบบการเรียนรู้ แบบอเนกนัย (Diverge) จะมีความสามารถในการรับรู้และสร้างจินตนาการต่าง ๆ สามารถ ทำงานได้ดีในสถานการณ์ที่ต้องการความคิดหลากหลายและการไตร่ตรอง จะให้ ความสนใจต่อบุคคล และวัฒนธรรมต่าง ๆ

2. แบบซึมซับ (Assimilation) เกิดจากการเชื่อมโยงวิธีการระหว่างการ สังเกตและการคิด (Watching and Thinking) เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการไตร่ตรอง จากสิ่งที่สังเกตเห็น ทำความเข้าใจในประสบการณ์ที่ตนได้รับและการใช้เหตุผลความคิด องค์ความรู้จากการเรียนรู้ในรูปแบบนี้เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสรุปเหตุผลและผล หลักการจากประสบการณ์ที่เป็นสิ่งเร้าให้เกิดการเรียนรู้ (Assimilative Knowledge) ผู้เรียน จะมีรูปแบบการเรียนรู้แบบซึมซับ (Assimilator) มากกว่าการลงมือปฏิบัติ โดยไม่คำนึงถึง การนำทฤษฎีไปประยุกต์ใช้

3. แบบคิดเอกนัย (Convergent) เกิดจากการเชื่อมโยงวิธีการระหว่างการ คิดกับการลงมือปฏิบัติ (Thinking and Doing) เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการใช้เหตุผล ความคิด และนำความคิดไปทดลองปฏิบัติ องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากรูปแบบการเรียนรู้ แบบเอกนัย (Convergent Knowledge) ได้แก่ วิธีการ หรือแนวปฏิบัติ ผู้เรียนที่มีรูปแบบ

การเรียนรู้แบบคิดเอคนัย (Converge) เป็นผู้ที่มีความสามารถในการนำแนวคิดที่เป็นนามธรรมไปสู่การปฏิบัติ สามารถหาวิธีการที่ดีที่สุดเพื่อการแก้ปัญหา เป็นผู้ใช้เหตุผล ชอบการทำงานกับวัตถุมากกว่าบุคคล มักมีความสนใจเฉพาะเจาะจงในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

4. แบบปรับปรุง (Accommodation) เกิดจากการเชื่อมโยงวิธีการระหว่างการลงมือปฏิบัติกับการสร้างความรู้สึก (Doing and Feeling) เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการนำความคิดไปทดลองปฏิบัติและแสวงหาประสบการณ์ องค์ความรู้ที่ได้จากรูปแบบการเรียนรู้แบบปรับปรุง (Accommodative Knowledge) เป็นประสบการณ์ หรือทักษะที่เกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติและปรับเปลี่ยน พลิกแพลงหลักการให้เหมาะสมกับการปฏิบัติในสถานการณ์ใหม่ๆ และเกิดความรู้สึกในเชิงสร้างสรรค์ต่อการปฏิบัตินั้น ผู้เรียนที่มีรูปแบบการเรียนรู้แบบปรับปรุง (Accommodator) เป็นผู้ที่ชอบการปฏิบัติทดลอง มักทำงานได้ดีในสถานการณ์ที่ต้องใช้การปรับตัว มีแนวโน้มที่จะแก้ปัญหาด้วยวิธีที่ตนคิดขึ้นเอง ชอบลองผิดลองถูก ชอบทำงานกับผู้อื่น

จากสาระสำคัญเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดของโคลบ เมื่อนำกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์มาใช้ประกอบในกิจกรรมการเรียนรู้ในการฝึกอบรม จะช่วยให้ผู้เรียน ซึ่งต่างก็มีประสบการณ์และความถนัดต่อรูปแบบการเรียนรู้ที่ต่างกัน สามารถเรียนรู้ และมีบทบาทร่วมกันในการสร้างองค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม ขณะเดียวกันผู้เรียนแต่ละคนยังได้เรียนรู้ และได้รับโอกาสให้ทดลองใช้รูปแบบการเรียนรู้อื่น ๆ นอกเหนือจากรูปแบบการเรียนรู้ที่ตนถนัดซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ไปตามสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ช่วยให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ประกอบด้วย ความตระหนักถึงความจำเป็นของการเรียนรู้ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และเจตคติที่จะส่งผลให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าขององค์ความรู้ที่สร้างขึ้นและพร้อมที่จะนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ และปรับเปลี่ยนขยายองค์ความรู้ออกไปอย่างต่อเนื่อง

3.4 การพัฒนาจิตสาธารณะด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้

จากประสบการณ์

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียน ในองค์กรทางการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ พอสรุปในภาพรวมได้ว่า มีการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาจิตสาธารณะหลายรูปแบบ ในที่นี้ผู้วิจัยได้ยกมานำเสนอโดย

สรุปประเด็นในการพัฒนา จำนวน 4 ประเด็น ได้แก่ การใช้โปรแกรมพัฒนา การใช้ตัวแบบพัฒนา การใช้กิจกรรมฝึกอบรม และการใช้ชุดฝึกอบรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.4.1 การใช้โปรแกรมพัฒนา

ธรรมนันท์กา แจ้งสว่าง (2547, หน้า 48) ได้ศึกษาผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบในนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบและตัวแปรเพศของนักเรียนที่มีต่อจิตสาธารณะ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนกลุ่มที่ได้รับโปรแกรมการพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับโปรแกรมการพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบตัวแปรเพศมีผลต่อจิตสาธารณะของนักเรียน กล่าวคือ นักเรียนหญิงมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนชาย

สุคนธรส หุตะวัฒน์ (2550, หน้า 51-52) ได้ศึกษาผลการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคการเสนอตัวแบบผ่านการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจาที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างผลของโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคการเสนอตัวแบบผ่านการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจากับการอบรมเลี้ยงดูของนักเรียนที่มีต่อจิตสาธารณะ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 2 ห้องเรียน โดยจับสลากเป็นนักเรียนกลุ่มทดลอง 1 ห้องและเป็นนักเรียนกลุ่มควบคุม 1 ห้อง จำนวนห้องละ 36 คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจา มีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

โกวิทย์ พงษ์ภักดี (2553, หน้า 69) ได้ทำการวิจัย เรื่องการใช้โปรแกรมฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เข้าร่วมในโปรแกรมฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ ก่อนและหลังการทดลองและเพื่อเปรียบเทียบจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เข้าร่วมโปรแกรมฝึกและไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรมฝึก กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียน

ชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 3 จำนวน 20 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 10 คน โดยใช้วิธีสุ่มแบบง่าย กลุ่มทดลองได้รับการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ สัปดาห์ละ 3 ครั้ง ครั้งละ ประมาณ 50-60 นาที จำนวน 12 ครั้ง และกลุ่มควบคุมไม่ได้รับการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวัดจิตสาธารณะและโปรแกรมฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ หลังการทดลองมีคะแนนจิตสาธารณะสูงกว่าก่อนทดลองและมีคะแนนจิตสาธารณะสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เจนจุฬา คำดี (2553, หน้า 78) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการใช้โปรแกรมสถานการณ์จำลองเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มตัวอย่างได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย จำนวน 40 คน นำมาแบ่งเป็นกลุ่มโดยใช้วิธีจับกลุ่มแบบคู่ (Matched-groups Design) และสุ่มกลุ่มอย่างง่ายอีกครั้ง เป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 20 คน ผลการทดลองพบว่า นักเรียนที่ได้เข้าร่วมโปรแกรมสถานการณ์จำลองเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะมีคะแนนจิตสาธารณะสูงกว่าก่อนการทดลอง และสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรมสถานการณ์จำลองเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากงานวิจัยของธรรมนันท์กาน แจ็งสว่าง (2547) สุคนธรส หุตะวัฒนะ (2550) โกวิทท์ พงษ์ภักดี (2553) และเจนจุฬา คำดี (2553) สามารถสรุปได้ว่า โปรแกรมการฝึกสามารถพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.4.2 การใช้ตัวแบบ

ลัดดาวลีย์ เกษมเนตร และคณะ (2546, บทคัดย่อ) ศึกษารูปแบบการพัฒนานักเรียนระดับประถมศึกษาให้มีจิตสาธารณะ : การศึกษาระยะยาว โดยชั้นที่หนึ่งได้ศึกษากับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะโดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทานและเพื่อศึกษาความคงทนของจิตสาธารณะในนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับรูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะโดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทาน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า นักเรียนที่ใช้รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะโดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทานมีจิตสาธารณะมากกว่านักเรียนที่ไม่ใช้รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะโดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทาน และนักเรียนที่ใช้รูปแบบ

การพัฒนาจิตสาธารณะ โดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทานจะมีความคงทนของจิตสาธารณะมากกว่านักเรียนที่ไม่ใช้รูปแบบพัฒนาจิตสาธารณะโดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทาน

มูทิตา หวังคิด (2547, หน้า 59) ได้ศึกษาเรื่องการฝึกทักษะการแก้ปัญหาโดยนำเสนอสถานการณ์ผ่านสื่อคอมพิวเตอร์เพื่อพัฒนาจิตสาธารณะในนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกทักษะการแก้ปัญหาโดยนำเสนอสถานการณ์ผ่านสื่อคอมพิวเตอร์ มีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

บุญทัน ภูบาล (2549, หน้า 103-104) ได้ศึกษา การใช้วีดิทัศน์ละครหุ่นเชิดเป็นตัวแบบเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 34 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยใช้ระยะเวลาในการทดลอง จำนวน 4 สัปดาห์ๆ ละ 3 วันๆ ละ 1 ชั่วโมง 30 นาที เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบวัดจิตสาธารณะ แบบสังเกตพฤติกรรมจิตสาธารณะ ผลการศึกษา พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการใช้วีดิทัศน์ละครหุ่นเชิดเป็นตัวแบบมีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนจิตสาธารณะ เฉลี่ยโดยรวมในระยะเวลาก่อนการใช้วีดิทัศน์ ระหว่างการใช้วีดิทัศน์ และหลังการใช้ วีดิทัศน์ละครหุ่นเชิดเป็นตัวแบบ ในแต่ละช่วงสัปดาห์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยคะแนนจิตสาธารณะเฉลี่ยโดยรวมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอดช่วงระยะเวลา 4 สัปดาห์ และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการใช้วีดิทัศน์ละครหุ่นเชิดเป็นตัวแบบมีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนจิตสาธารณะเฉลี่ยโดยแยกตามรายองค์ประกอบของจิตสาธารณะ 3 องค์ประกอบ ก่อนการใช้วีดิทัศน์ ระหว่างการใช้วีดิทัศน์ และหลังการใช้วีดิทัศน์ในแต่ละช่วงสัปดาห์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กรรยา พรรณา (2553, หน้า 109) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนโดยการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม และการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคศึกษากรณีตัวอย่างที่เน้นการเสนอตัวแบบสัญลักษณ์ การศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนโดยการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมและการจัดการ

เรียนรู้แบบเทคนิคศึกษากรณีตัวอย่างที่เน้นการเสนอตัวแบบสัญลักษณ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 80 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) ห้องเรียนละ 40 คน แล้วสุ่มอย่างง่ายอีกครั้งหนึ่งโดยวิธีการจับฉลากเป็นกลุ่มทดลอง โดยกลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม ส่วนกลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคศึกษากรณีตัวอย่างที่เน้นการเสนอตัวแบบสัญลักษณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม แผนการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคศึกษากรณีตัวอย่างที่เน้นการเสนอตัวแบบสัญลักษณ์ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแบบทดสอบวัดจิตสาธารณะ ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม และนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคศึกษากรณีตัวอย่างที่เน้นการเสนอตัวแบบสัญลักษณ์มีจิตสาธารณะแตกต่างกัน

จากงานวิจัยของ บุญทัน ภูบาล (2549) ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร และคณะ (2546) มุกิตา หวังคิด (2547) และกรรยา พรรณา (2553) แสดงว่าการใช้ตัวแบบสามารถพัฒนาจิตสาธารณะได้

3.4.3 การใช้กิจกรรมพัฒนา

งานวิจัยในประเด็นนี้ได้แก่ งานวิจัยของระเวียง ดอนศรีชา (2554, หน้า 80) ได้ศึกษาเรื่อง การใช้กิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวพัฒนาจิตสาธารณะก่อนและหลังการทดลองและเพื่อเปรียบเทียบจิตสาธารณะของนักเรียนที่ได้เข้าร่วมและไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง จำนวน 42 คน และกลุ่มควบคุม จำนวน 38 คน กลุ่มทดลองได้เข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ จำนวน 12 ครั้ง โดยทำการทดลองสัปดาห์ละ 3 ครั้ง ครั้งละ 60 นาที เป็นเวลา 4 สัปดาห์ กลุ่มควบคุมจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามปกติ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบวัดจิตสาธารณะ เป็นแบบมาตราประมาณค่า 4 ระดับ วัดพฤติกรรมการจิตสาธารณะ 3 ด้านคือ ด้านการใช้ ด้านการถือ เป็นหน้าที่และด้านการเคารพสิทธิ และกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ

มีคะแนนเฉลี่ยจิตสภาวะหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมมีคะแนนเฉลี่ยจิตสภาวะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของนางลักษณ์ เขียนงาม (2552, หน้า 110) ที่ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการคิดและจิตสภาวะในวิชากิจกรรมแนะแนวของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 44 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบบันทึกการสังเกต แบบบันทึกการสัมภาษณ์ แบบบันทึกผลการปฏิบัติการสอน แบบบันทึกผลการเรียนรู้ของนักเรียน วิเคราะห์โดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูลแล้วพรรณนาความ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องการมีจิตสภาวะ มีการพัฒนาจิตสภาวะ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นและมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจิตสภาวะโดยการสอดแทรกวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การซักถาม การใช้วีดิทัศน์ การสังเกตตัวเอง การลงมือกระทำเป็นกลุ่มกิจกรรม ที่เน้นให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองทำให้นักเรียนเกิดจิตสภาวะได้

3.4.4 การใช้ชุดฝึกอบรม

ตัวอย่างงานวิจัยในประเด็นนี้ได้แก่ ศิริรัตน์ ศิริชีพชัยยันต์ (2548, หน้า 39) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์และจิตสำนึกสภาวะต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนโดยใช้ชุดการเรียนวิทยาศาสตร์เพื่อคุณภาพชีวิต การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์และจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 40 คน เป็นกลุ่มทดลองทั้งหมด ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุดการเรียนวิทยาศาสตร์เพื่อคุณภาพชีวิต ใช้แบบแผนการวิจัยแบบ One Group Pretest-Posttest Design และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ t-test for dependent samples ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุดการเรียนวิทยาศาสตร์เพื่อคุณภาพชีวิต มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับสุนทรี จุงวงศ์สุข (2548, หน้า 48) ได้ศึกษาเรื่องการใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยจิตสภาวะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

จำนวน 41 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ แบบบันทึก การปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียน แบบการเขียนบันทึกส่วนตัวของนักเรียนรายบุคคล และการบันทึกภาพวีดิทัศน์กิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูลแล้วพรรณนาวิเคราะห์ และการวิจัยพบว่า กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาสามารถเสริมสร้างลักษณะนิสัยจิตสาธารณะของนักเรียนได้

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะทำให้ทราบว่า การพัฒนาจิตสาธารณะสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การใช้โปรแกรมพัฒนา การใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อต่างๆ เช่น ละครหุ่นเชิด การเล่นเกม สื่อบทสนทนา หนังสือการ์ตูน การใช้บทบาทสมมติ การใช้กิจกรรมในการฝึก และการใช้ชุดฝึกอบรม การสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นกับเด็กๆ นั้น สามารถทำได้ถ้าให้เด็กมีส่วนร่วมด้วย การปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเองซึ่งมีหลากหลาย โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมควรสร้างให้เกิดขึ้นตั้งแต่วัยเด็ก ผลที่นักเรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาจนยึดถือเป็นค่านิยม และมีความพร้อมที่จะกระทำในชีวิตประจำวันจะเป็นนิสัยติดตัวไปเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต

3.5 บทบาทของผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้

จากประสบการณ์

การจัดการเรียนรู้จากประสบการณ์ต่างจากการสอนแบบเก่าที่ผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นผู้บอกเล่าความรู้ไปสู่การจัดกิจกรรมที่ผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกประสบการณ์ที่เน้นกระบวนการกลุ่ม การจัดกิจกรรมในรูปแบบนี้ผู้สอนจำเป็นต้องมีความเข้าใจเรื่องกลุ่มสัมพันธ์และจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้มีความยืดหยุ่น ด้วยกิจกรรมและเทคนิคที่หลากหลายสอดคล้องกับขั้นตอนต่าง ๆ ในกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ การวางแผนการจัดกิจกรรมจึงนับว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยให้ผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้นำผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายของการเรียนรู้ได้ การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นรูปแบบการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ความรับผิดชอบเรื่องการเรียนรู้จึงเป็นของผู้เรียน (ราณี รัชนพงษ์, 2547, หน้า 48) ผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ (Facilitator) จะทำหน้าที่ ดังนี้ (อาภรณ์ ใจเที่ยง, 2553, หน้า 84)

3.5.1 ผู้จัดการ (Manager) คือ เป็นผู้กำหนดบทบาทให้ผู้เรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม โดยการแบ่งกลุ่มหรือจับคู่ เป็นผู้มอบหมายความรับผิดชอบแก่ผู้เรียนทุกคน รวมถึงจัดการให้ผู้เรียนทุกคนได้ทำงานที่เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของตน

3.5.2 ผู้ร่วมทำกิจกรรม (An active participant) คือ เข้าร่วมกิจกรรมและให้ความคิดเห็นหรือเชื่อมโยงประสบการณ์ส่วนตัวของผู้เรียนขณะทำกิจกรรม

3.5.3 ผู้ช่วยเหลือและแหล่งวิชาการ (Helper and Resource) โดยคอยให้คำตอบเมื่อผู้เรียนต้องการความช่วยเหลือทางวิชาการ หรือให้ข้อมูล ความรู้ในขณะที่ผู้เรียนต้องการ ซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3.5.4 เป็นผู้สนับสนุนและเสริมแรง (Supporter and Encourager) ช่วยสนับสนุนด้านสื่อ อุปกรณ์หรือให้คำแนะนำที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง

3.5.5 เป็นผู้ติดตาม ตรวจสอบ (Monitor) คอยตรวจสอบผลงานของผู้เรียนที่จะส่งต่อไปให้ผู้เรียนคนอื่นๆ

3.6 บทบาทของผู้เรียนในกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์

การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้ปฏิบัติ ต้องกระตือรือร้นที่จะตัดสินใจร่วมกันว่าจะทำอะไร และทำอย่างไร ผู้เรียนจะต้องแสดงบทบาทของการเป็นผู้อธิบาย ชี้แจงและมีส่วนร่วม จะต้องตระหนักว่าจะเรียนรู้ตามลำพังไม่ได้ การเรียนรู้ต้องเกิดจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์จะต้องเรียนรู้จากผู้อื่น และในขณะเดียวกันผู้อื่นก็ต้องเรียนรู้จากเรา การแลกเปลี่ยนความรู้เกิดขึ้นในรูปของการนำเสนอข้อคิดเห็น การเล่าประสบการณ์ การแสดงปฏิกิริยาตอบสนอง การให้ข้อวิจารณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมต่างๆ กิจกรรมเพื่อตั้งประสบการณ์ของผู้เรียนจะถูกจัดเตรียมขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนได้ทดสอบพฤติกรรมของตนเอง เป็นการทดลองปฏิบัติเพื่อให้ค้นพบสิ่งที่ได้ผล ก่อให้เกิดทักษะ และสร้างทฤษฎีปฏิบัติจากประสบการณ์ของตนเอง ทฤษฎีที่สมเหตุสมผลจะถูกนำเสนอเพื่อผู้เรียนจะได้สรุปการเรียนรู้ของตนเองและสร้างกรอบความรู้ซึ่งสามารถจัดระเบียบสิ่งที่ได้เรียนรู้มาและแม้ว่าการจัดการเรียนรู้จากประสบการณ์จะอาศัยการกระตุ้นเร้า และกิจกรรมต่างๆ

แต่การที่การเรียนรู้จะประสบความสำเร็จได้จะต้องเกิดจากการผสมผสานประสบการณ์และการรับรู้ รวมถึงการสรุปความคิดรวบยอดของผู้เรียนเองด้วย (ราณี รัชพงษ์, 2547, หน้า 47-78)

3.7 ข้อควรคำนึงในการจัดการเรียนรู้จากประสบการณ์

ข้อควรคำนึงเพื่อให้การจัดการเรียนรู้จากประสบการณ์สามารถดำเนินไปได้ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ผู้ดำเนินกิจกรรมจะต้องคำนึงถึงประเด็นต่อไปนี้ (ราณี รัชพงษ์, 2547, หน้า48-49)

3.7.1 การเรียนรู้จากประสบการณ์ก่อให้เกิดความสนุกสนานในการเรียนรู้ แต่กิจกรรมอาจล้นจนซับซ้อนก่อให้เกิดสภาพที่ผู้เรียนไม่สามารถดึงเอาความรู้ที่มีประสบการณ์จริงๆ ออกมาจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้

3.7.2 การประเมินประสิทธิภาพของการเรียนรู้จากประสบการณ์นั้น ยังไม่มีขั้นตอนที่ชัดเจนเป็นที่ยอมรับ ผู้ดำเนินกิจกรรมควรต้องพิจารณาว่าวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์นั้นดำเนินการไปอย่างไร วิธีการประเมินผลจะต้องหลากหลาย และจะต้องอยู่บนพื้นฐานของเกณฑ์ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้จากประสบการณ์ ไม่ได้จะเกิดอยู่แต่การหาคำตอบที่ถูกต้อง

3.7.3 ผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ควรต้องพิจารณาก่อนที่เราต้องการให้เขาเรียนรู้อะไร เพื่ออะไร และทำไมจึงต้องเรียนรู้สิ่งนั้น การหาความจำเป็นของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และกำหนดความคาดหวังที่เป็นจริงสมเหตุสมผล จึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นการวางกรอบประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ทั้งผู้เรียนและผู้จัดกิจกรรม การเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ไปสู่วัตถุประสงค์การเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เมื่อสถานการณ์จำลองเหล่านั้นจะถูกใช้เพื่อตั้งประเด็นต่างๆ ของการเรียนรู้ออกมาจากผู้เรียน

3.7.4 การที่จะให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ ผู้เรียนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดผลของการเรียนรู้ที่คาดว่าจะได้รับและให้เสนอแนะเพิ่มเติมได้ การออกแบบการเรียนรู้ควรมีการยืดหยุ่นพอสมควร เนื่องจากผลลัพธ์ของการเรียนรู้ที่ทะเยอทะยานเกินไปในระหว่างขั้นตอนการออกแบบและการนำออกไปปฏิบัติ ซึ่งจะมีผลทำให้กิจกรรมการเรียนรู้ไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เราสามารถป้องกันได้ด้วยแผนการทำงาน หรือสัญญาที่กำหนดความคาดหวัง ความรับผิดชอบ ช่วงเวลาที่เหมาะสม และผลลัพธ์ของโครงการ หรือพันธกิจของสมาชิกทุกคนที่จะสัมผัสกับประสบการณ์ ความรู้

ความรับผิดชอบ และกำหนดสัญญาและขั้นตอนที่จะนำมาใช้ในสถานการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นมา

4. ทฤษฎีที่เกี่ยวกับจิตสาธารณะ

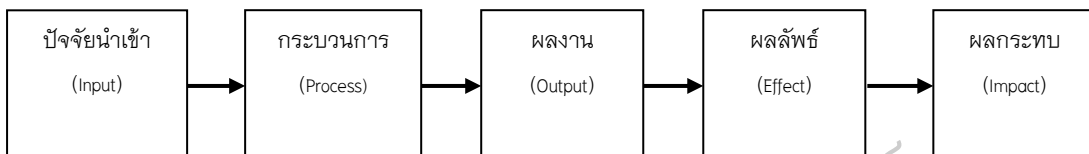
การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ของการพัฒนาจิตสาธารณะด้วยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้มีนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 มาศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เป็นตัวแปร เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 ทฤษฎีระบบ (System Theory)

ทฤษฎีระบบ ถือเป็นทฤษฎีหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการอธิบายกระบวนการของการพัฒนาจิตสาธารณะด้วยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ เฉลียว บุรีภักดี (2549, หน้า 5) ได้นำเสนอฐานคิดของทฤษฎีระบบว่า กระบวนการทำงานของหนึ่งหน่วยระบบไม่ว่าจะมีขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ก็ตาม หน่วยของระบบจะมีคุณสมบัติเป็นหน่วยทำงานที่มีขอบเขต มีปัจจัยนำเข้า (Input) มีกระบวนการ (Process) มีผลผลิต (Output) มีผลย้อนกลับ (Feedback) และบริบท (Context) ประกอบกันขึ้นเป็นหนึ่งและมีระบบย่อย (Sub-system) เป็นหน่วยทำงานร่วมกันโดยมีจุดเริ่มต้น และจุดสิ้นสุดบนมิติของเวลา

ในทำนองเดียวกัน ฟิรลิตี คำนวณศิลป์ (2543, หน้า 44) ยังได้อธิบายถึงทฤษฎีระบบเชิงสังคมศาสตร์และทางการศึกษาไว้ว่า ฐานคิดเชิงทฤษฎีระบบมีวิวัฒนาการมาจากทฤษฎีระบบเชิงอุตสาหกรรม คือ การจำแนกส่วนที่เป็นผลงาน (Output) ออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ตัวงานจากกระบวนการโดยตรงเรายังคงเรียกว่า ผลงาน ซึ่งผลงานในทางสังคมศาสตร์ ถ้าจะก่อให้เกิดการพัฒนาของสังคมขึ้น จะต้องเพิ่มความตระหนัก (Awareness) ความรู้ (Knowledge) การเปลี่ยนแปลงเจตคติ (Attitude) จากด้านลบไปสู่ด้านบวก และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Behavior) หรือการปฏิบัติตน (Practice) ของสมาชิกในกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการพัฒนา ซึ่งเขาเหล่านั้นอาจจะลดหรือเลิกการมีพฤติกรรมหรือการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม เช่น นักเรียนลัด หรือเลิกสูบบุหรี่เพราะได้รับคำแนะนำว่า การสูบบุหรี่มีผลกระทบต่อร่างกาย ดังนั้น การที่นักเรียนได้รับความรู้

เจตคติ และการปฏิบัติตนจึงเรียกว่า ผลลัพธ์ (Effect) ผลลัพธ์ย่อมก่อให้เกิด ผลกระทบ (Impact) ซึ่งมักจะเป็นจุดมุ่งหมายของการพัฒนา เช่น นักเรียนเป็นคนดีมีสุขภาพแข็งแรง ผลงาน ผลลัพธ์ และผลกระทบ เมื่อนำมารวมกันจะเรียกว่า ผลที่ได้รับ (Outcome) ดังนั้น ฐานคิดของทฤษฎีระบบ เมื่อนำมาเขียนแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบของระบบจะได้ ดังภาพประกอบ 14

ภาพประกอบ 14 ความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ในการพัฒนาจิตสาธารณะ
ตามทฤษฎีระบบ

ที่มา : พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์ (2543, หน้า 44 – 45)

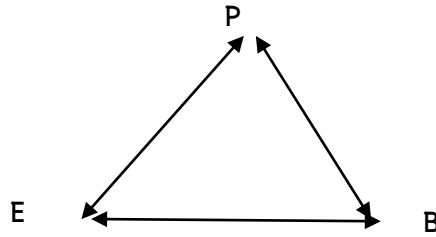
จากภาพประกอบ 14 ทฤษฎีระบบสามารถนำมาอธิบายความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ในการพัฒนาจิตสาธารณะด้วยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้นำนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ซึ่งมีนักเรียนเป็นปัจจัยนำเข้า (Input) สู่กระบวนการฝึกอบรม (Process) ซึ่งมีครู ชูดีฝึกอบรม กิจกรรม การฝึกปฏิบัติ และการวัดผลประเมินผล เพื่อให้นักเรียนมีความตระหนักหรือมีความรู้ มีเจตคติและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือการปฏิบัติตน (Practice) ซึ่งถือเป็นผลงาน (Output) จนทำให้นักเรียนที่เข้ารับการอบรม ผลลัพธ์ (Effect) ให้มีความสำคัญต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ซึ่งถือเป็นการอุทิศตนเพื่อสาธารณกุศล การบำเพ็ญประโยชน์ในกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี จนทำให้นักเรียนที่ผ่านการอบรมทุกคนมีจิตสาธารณะที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม (Impact) และในที่สุดกระบวนการที่ผ่านการพัฒนาจิตสาธารณะด้วยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้นำนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จึงเป็นผลที่ได้รับ (Outcome) จากการพัฒนาหรือนวัตกรรมที่ค้นพบจากการวิจัยในครั้งนี้

4.2 ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรม

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และสามารถอธิบายการเกิดจิตสำนึกได้ดังนี้ ทฤษฎีชีววิทยา ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ทฤษฎีพัฒนาการและทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Shaffer, 1994 อ้างถึงใน วันดี ละอ่อนทิพรส, 2540, หน้า 37; Bierhoff, 1987; Eisenberg and Fabes, 1998; Krebs and Van Hesteren, 1994 อ้างถึงใน Ma, 2003, p. 124) ผู้วิจัยเห็นว่าการเกิดจิตสำนึกของบุคคลโดยทั่วไปน่าจะมีข้องเกี่ยวกับคุณลักษณะภายในของบุคคลแต่ละคน นอกจากนี้สภาพแวดล้อมก็น่าจะมีผลต่อการเรียนรู้อันจะนำไปสู่การมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้นทฤษฎีที่สามารถนำมาอธิบายจิตสำนึกของนักเรียนได้ คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ตามแนวคิดของ Bandura ที่ได้เสนอว่าพฤติกรรมของบุคคลมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านบุคคลและปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีรายละเอียดของทฤษฎีดังนี้

Bandura ได้ความหมายของการเรียนรู้ ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม การที่บุคคลเกิดการเรียนรู้ไม่จำเป็นจะต้องพิจารณาจากการแสดงออกเสมอไป หากแต่การได้มาซึ่งความรู้ใหม่ๆ (Acquired) ก็ถือว่าได้เกิดการเรียนรู้แล้ว ถึงแม้ว่าจะยังไม่มีการแสดงออกก็ตาม และการแสดงออกของพฤติกรรมก็สะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2541, หน้า 50-51)

Bandura (1989 อ้างถึงใน สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2549, หน้า 56) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม โดยมีความเชื่อว่าพฤติกรรมของบุคคลมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม และลักษณะร่วมกันกำหนดซึ่งกันและกัน (Reciprocal Determinism) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทั้งสามปัจจัยจะมีอิทธิพลในการกำหนดซึ่งกันและกันอย่างเท่าเทียมกัน บางปัจจัยอาจมีอิทธิพลมากกว่าอีก บางปัจจัยและอิทธิพลของปัจจัยทั้งสามนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมๆ กัน ต้องอาศัยเวลาในการที่ปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งจะมีผลต่อการกำหนดปัจจัยอื่นๆ ซึ่งเขียนความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทั้งสามได้ดังภาพประกอบ 15

ภาพประกอบ 15 ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม (B) สภาพแวดล้อม (E)

และปัจจัยส่วนบุคคล (P) ที่มีผลต่อการเรียนรู้และการกระทำ

ที่มา : Bandura, (1989, p. 34)

จากภาพประกอบ 15 สามารถอธิบายความสัมพันธ์ของปัจจัยทั้งสาม ได้ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านบุคคลกับพฤติกรรม ปัจจัยด้านความคิด ความรู้สึก ความคาดหวัง ความเชื่อ การรับรู้เกี่ยวกับตนเอง เป้าหมาย และความตั้งใจ เป็นตัวกำหนดลักษณะและทิศทางของพฤติกรรม ในขณะที่พฤติกรรมก็เป็นตัวกำหนดลักษณะการคิดและการสนองตอบทางอารมณ์

2. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมกับบุคคล ความคาดหวัง ความเชื่อ อารมณ์ และความสามารถทางปัญญาของบุคคล จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงโดยอิทธิพลทางสังคมที่ให้ข้อมูลและกระตุ้นการสนองตอบทางอารมณ์โดยผ่านตัวแบบ การสอน และการชักจูงทางสังคม โดยแต่ละบุคคลตอบสนองต่อสิ่งเร้าแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมทางสังคม และลักษณะทางกายภาพ เช่น อายุ ขนาดของร่างกาย เชื้อชาติ เพศ ความน่าสนใจของร่างกาย บทบาทและสภาพทางสังคม

3. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและสภาพแวดล้อม พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปนั้น ก็ทำให้พฤติกรรมถูกเปลี่ยนไปด้วย

จากฐานคิดดังกล่าวข้างต้น Bandura จึงเสนอแนวคิดของการเรียนรู้ของบุคคลซึ่งก่อให้เกิดพฤติกรรมไว้ 3 แนวทางดังนี้

1. การเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning)

Bandura มีความเชื่อว่าการเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเรานั้นเกิดขึ้นจากตัวแบบ โดยได้แบ่งประเภทของตัวแบบออกเป็น ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง (Live Model) คือตัวแบบที่

บุคคลได้มีโอกาสสังเกตและปฏิสัมพันธ์โดยตรง และตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Model) คือ ตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ การ์ตูน หรือหนังสือนวนิยาย ซึ่ง Bandura ได้ทดลองใช้ตัวแบบเพื่อสังเกตพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ดังนี้

ครั้งที่หนึ่ง Bandura ทำการทดลองกับ Ross and Ross เมื่อ ค.ศ. 1961 เกี่ยวกับการสังเกตพฤติกรรมความก้าวร้าวของตัวแบบ โดยแบ่งเด็กเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 ให้สังเกตการเล่นของตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมก้าวร้าว กลุ่มที่ 2 ให้สังเกตการเล่นของตัวแบบที่ไม่แสดงพฤติกรรมก้าวร้าว และกลุ่มที่ 3 ไม่มีตัวแบบแสดงพฤติกรรมให้ดู เป็นตัวอย่าง ผลการทดลองพบว่า เด็กที่อยู่ในกลุ่มที่มีตัวแบบแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว จะแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวเหมือนที่ตัวแบบทำ และค่าเฉลี่ยของคะแนนความก้าวร้าว สูงกว่ากลุ่มที่สองและสาม ครั้งที่สองทดลองเหมือนการทดลองครั้งแรกแต่ใช้ภาพยนตร์ แทนของจริง โดยกลุ่มที่ 1 ให้ดูภาพยนตร์ที่มีตัวแบบแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว ส่วนกลุ่มที่ 2 ให้ดูภาพยนตร์ที่ตัวแบบที่ไม่แสดงพฤติกรรมก้าวร้าว ผลการทดลองพบว่า เด็กที่ดู ภาพยนตร์ที่มีตัวแบบแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวจะแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวมากกว่าเด็กที่อยู่ในกลุ่มที่ไม่มีพฤติกรรมก้าวร้าว

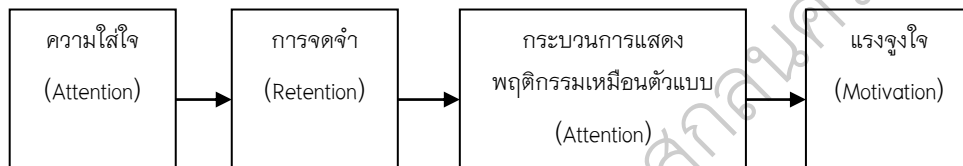
จากการทดลองดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปแนวคิดของการเรียนรู้ได้ ดังนี้ 1) การเรียนรู้โดยการสังเกต 2) การเรียนรู้โดยการเลียนแบบ ซึ่งกระบวนการของการเรียนรู้ดังกล่าวนี้จะประกอบไปด้วยกระบวนการ 4 ประการ คือ

1. กระบวนการใส่ใจ (Attention) ความใส่ใจของบุคคลเป็นสิ่งสำคัญมาก บุคคลจะไม่สามารถเรียนรู้ได้ถ้าขาดการใส่ใจ และจะรับรู้ได้อย่างแม่นยำถึงพฤติกรรมที่ ตัวแบบแสดงออก องค์ประกอบที่มีผลต่อกระบวนการใส่ใจ มี 2 องค์ประกอบได้แก่ องค์ประกอบของตัวแบบเอง คือ ตัวแบบต้องมีลักษณะเด่น และพฤติกรรมที่ตัวแบบ แสดงออกไม่มีความซับซ้อน ผู้สังเกตจึงจะจำได้มาก องค์ประกอบที่ 2 เกี่ยวข้องกับผู้ สังเกต ได้แก่ วัยของผู้เรียน ความสามารถทางสติปัญญา ทักษะการใช้มือและส่วนต่างๆ ของร่างกาย รวมทั้ง ตัวแปรทางบุคลิกภาพของผู้เรียน เช่น การเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-esteem) ความต้องการ และเจตคติ

2. กระบวนการจดจำ (Retention) การที่บุคคลสามารถที่จะเลียนแบบ หรือแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบได้ อาจจะมีการจดจำด้วยคำพูด หรือการจดจำด้วย ภาพ ซึ่งการจดจำด้วยภาพจะทำให้จดจำได้นานและคงทน นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับ ความสามารถทางปัญญา และโครงสร้างทางปัญญาของผู้สังเกตอีกด้วย

3. กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ (Reproduction) เป็นกระบวนการที่บุคคลนำสิ่งที่จดจำมาแสดงออกเป็นการกระทำ หรือแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ ปัจจัยสำคัญของความสามารถในการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบคือ ความพร้อมทั้งด้านร่างกายและทักษะที่จำเป็นในการเลียนแบบ โดยผู้เรียนแต่ละคนอาจแสดงได้แตกต่างกัน

4. กระบวนการจูงใจ (Motivation) บุคคลที่เกิดการเรียนรู้แล้วจะแสดงพฤติกรรมการเรียนรู้หรือไม่ขึ้นอยู่กับกระบวนการจูงใจ ว่าพฤติกรรมนั้นเป็นที่ยอมรับหรือไม่ ความพึงพอใจในรางวัล การประเมินตนเอง และมาตรฐานภายในตัว ซึ่งสามารถแสดงขั้นตอนการเรียนรู้ทั้ง 4 กระบวนการได้ดังภาพประกอบ 16

ภาพประกอบ 16 กระบวนการในการเรียนรู้โดยการสังเกตของ Bandura

4.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory)

Bloom (1976, p. 18) ได้อธิบายว่า การเรียนการสอน หรือการฝึกอบรมจะประสบผลสำเร็จและเกิดประสิทธิผลนั้น ผู้สอนจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ กิจกรรมการเรียนการสอน และวัดผลประเมินผลอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้และจิตวิทยาพื้นฐานและอธิบายว่า มนุษย์จะเกิดการเรียนรู้ใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสติปัญญา ด้านจิตใจ และด้านร่างกาย ในทำนองเดียวกัน Pressy Robinson & Horrock (1959, p. 61) ยังได้ชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้ (Learning) เป็นกระบวนการที่บุคคลได้พยายามปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ จนบรรลุถึงเป้าหมายตามที่แต่ละบุคคลได้ตั้งไว้ และการเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้นใน 3 ด้านเช่นกัน ประกอบด้วย

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความเข้าใจและความคิด (Cognitive Domain) หมายถึง การเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระใหม่ จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้มากขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมอง

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม (Affective Domain) หมายถึง เมื่อบุคคลได้เรียนรู้สิ่งใหม่ก็ทำให้เกิดความรู้สึกทางด้านจิตใจ ความเชื่อ ความสนใจ

3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านความชำนาญ (Psychomotor Domain) หมายถึง การที่บุคคลได้เกิดการเรียนรู้ทั้งด้านความคิด ความเข้าใจ และความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ความสนใจแล้วได้นำเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปปฏิบัติจึงทำให้เกิดความชำนาญมากขึ้น

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นกระบวนการตรวจสอบการเรียนรู้และพัฒนาการต่างๆ ของผู้เรียน ตามมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร เพื่อนำผลไปใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนให้ผู้เรียน บรรลุมาตรฐานที่กำหนด ใช้เป็นข้อมูลสำหรับการตัดสินใจผลการเรียน ให้ผลการประเมินผล ถูกต้องตามสภาพความรู้ความสามารถที่เป็นจริงของผู้เรียน สอดคล้องกับพระราชบัญญัติ แห่งชาติ พ.ศ. 2542 นโยบายการปฏิรูปการศึกษา กระบวนการของหลักสูตรการศึกษาขั้น พื้นฐานและหลักการวัดผลและประเมินผลการเรียนตามที่พระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15-17 และมาตรา 26 กำหนด (บุญชม ศรีสะอาด, 2537, หน้า 47)

จากฐานคิดทฤษฎีการเรียนรู้ดังกล่าว สามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการอธิบาย การพัฒนาจิตสาธารณะด้วยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้นำ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ได้ในเชิงการวางแผนและการพัฒนาชุดฝึกอบรมและกิจกรรม โดยมุ่งเน้นให้นักเรียน ที่เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้และมีความเจริญงอกงามใน 3 ด้าน คือ ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับด้านจิตสาธารณะ มีเจตคติหรือตระหนักถึงความสำคัญต่อการทำประโยชน์ หรือจิตสาธารณะในชุมชน และมีทักษะในการบริหารจัดการ หรือการปฏิบัติตนในเชิง รูปธรรมที่เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม หรือสาธารณชน โดยผ่านกระบวนการการวัดผลและ ประเมินผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

4.4 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม

ทฤษฎีพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับคนไทย เชื่อว่าทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม เป็นลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนาเพื่อส่งเสริมให้บุคคลเป็นคนดีและคนเก่ง ประกอบด้วย 3 ส่วนได้แก่ ราก ลำต้น และดอกผล (ดวงเดือน พันธุนาวิณ และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม, 2538 อ้างถึงใน วรินทร์ บุญยั้ง, 2553, หน้า 8-9) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตสาธารณะ ดังนี้

4.4.1 การที่จะพัฒนาจิตสาธารณะได้นั้น บุคคลจะต้องจิตใจที่สมบูรณ์เข้มแข็ง ประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ สติปัญญา ประสบการณ์ทางสังคม และสุขภาพจิตดี ซึ่งบุคคลที่มีลักษณะพื้นฐานทางจิตทั้งสามประการนั้นสูงและเหมาะสมกับอายุ เปรียบได้กับคนที่เป็บบัวเหนือน้ำในพระพุทธศาสนา ซึ่งพร้อมจะรับการพัฒนาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

4.4.2 ลักษณะทางจิตใจที่มีพื้นฐานมาจากสติปัญญา ประสบการณ์ทางสังคมและสุขภาพจิตที่ดี เป็นสาเหตุของพฤติกรรมที่ดี 5 ประการ ได้แก่ มีทัศนคติ ค่านิยมที่ดีและมีคุณธรรม มีเหตุผลเชิงจริยธรรม มีลักษณะมุ่งอนาคต คาดการณ์ไกล มีความเชื่ออำนาจในตน และมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ซึ่งลักษณะทางจิตใจทั้ง 5 ประการนี้ ถ้ามีมากในบุคคลใด บุคคลนั้นจะเป็นผู้มีพฤติกรรมที่เก่งและดีอย่างสม่ำเสมอ

สรุปได้ว่า ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จะต้องพัฒนาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ และการที่จะพัฒนาบุคคลให้มีจิตสาธารณะได้นั้น ร่างกายและจิตใจซึ่งเป็นพื้นฐานจะต้องได้รับการพัฒนาควบคู่กันไป บุคคลที่มีจิตใจที่สมบูรณ์และเข้มแข็งจะเป็นสาเหตุให้เกิดพฤติกรรมที่ดีและส่งผลให้เป็นดีและคนเก่งต่อไป เปรียบได้กับต้นไม้ที่มีรากที่แข็งแรงหาอาหารหล่อเลี้ยง จะทำให้ลำต้นแข็งแรงแล้วจะส่งผลให้เกิดดอกผลใหญ่และสมบูรณ์

5. กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์สำหรับการฝึกอบรม

5.1 ความหมายของกลุ่มสัมพันธ์และกระบวนการกลุ่ม

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายกลุ่มสัมพันธ์ไว้แตกต่างกัน ดังนี้
 ชาญ ธีรพิทยากุล (2522, หน้า 10), หลุยส์ จำปาเทศ (2543, หน้า 1) และทีศนา แชนมณี (2522, หน้า 197–222) ได้ให้ความหมายไว้ว่า กลุ่มสัมพันธ์ หมายถึง การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มไปตามธรรมชาติของกลุ่ม พฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มย่อย ซึ่งอยู่กันอย่างสนิทชิดใกล้กัน มีการเผชิญหน้ากันแบบซึ่งหน้า มีเนื้อหา ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของกลุ่มคนที่มีผลกระทบต่อกันและกัน โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ต้องทำงานร่วมกันจะทำให้เกิดกำลังหรือพลังที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน ดังที่เรียกกันว่า พลวัต (Dynamics) ส่วนกมลรัตน์ หล้าสุวงษ์ (2527, หน้า 273), วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรศุภกุล (2522, หน้า 14) ได้กล่าวว่า กลุ่มสัมพันธ์ หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับการมีปฏิริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันของสมาชิกในกลุ่มด้วยความรู้สึกร่วมใจในความสัมพันธ์ในกันและกัน เรียกว่า เกิดการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ซึ่งจะช่วยให้ได้มาซึ่งการทำงานที่ดียิ่งขึ้นต่อไป

5.2 แนวคิดเรื่องกลุ่มสัมพันธ์

นักทฤษฎีหลายท่านได้ให้แนวคิดเรื่องกลุ่มสัมพันธ์ไว้ ในที่นี้จะขอกกล่าวถึงทฤษฎีที่มีความสำคัญบางทฤษฎีซึ่งจะเป็นแนวคิดในการศึกษาและเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ดังนี้

5.2.1 ทฤษฎีบุคลิกภาพของกลุ่ม (Group Personality Theory) ผู้ตั้งทฤษฎีนี้ คือ แคทเทล (Cattell, 1948, p. 22) โดยอาศัยพื้นฐานความเชื่อที่ว่า กลุ่มแต่ละกลุ่มที่เกิดขึ้นมานั้นมีคุณลักษณะที่แน่นอน สามารถวัดและจำแนกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่จัดไว้ว่าเป็นบุคลิกภาพของกลุ่ม (The personality of Group) เน้นที่รายละเอียดในเรื่องลักษณะของกลุ่มมากกว่าที่จะทำนายว่าพฤติกรรมของกลุ่มเป็นอย่างไร ประกอบด้วย

5.2.1.1 ส่วนแรกเกี่ยวกับมิติต่างๆ ของกลุ่ม (Dimensions of Group) ในส่วนนี้ประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 3 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะของประชากร หรือสมาชิกของกลุ่ม (Population Traits) 2) ลักษณะของบุคลิกภาพของกลุ่ม (Personality Traits) และ 3) ลักษณะโครงสร้างภายใน (Characteristics of Internal Structure)

5.2.1.2 ส่วนที่สอง เกี่ยวกับพลวัตของบุคลิกภาพของกลุ่ม หรือ การเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพกลุ่ม (Dynamics of Personality) ในการวิเคราะห์ลักษณะพลวัตของบุคลิกภาพรวมของกลุ่ม เค็ทเทล ได้เสนอหลักหรือกฎ 7 ข้อ สามารถสรุปได้ ดังนี้

กฎข้อที่ 1 กลุ่มตั้งขึ้นมาเพื่อจะตอบสนองของความต้องการของแต่ละบุคคล

กฎข้อที่ 2 พลังงานทั้งหมดของกลุ่มเป็นผลมาจากทัศนคติของสมาชิกทั้งหมดที่มีต่อกลุ่ม

กฎข้อที่ 3 พลังงานที่มุ่งเพื่อปฏิบัติภาระให้แก่กลุ่มนั้น อาจจะถูกนำไปใช้เพื่อทำงานอื่น หรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่นที่อยู่นอกกลุ่มก็ได้

กฎข้อที่ 4 สมาชิกของกลุ่มแต่ละคนอาจจะใช้กลุ่มเพื่อบรรลุเป้าหมายส่วนตัวก็ได้

กฎข้อที่ 5 ลักษณะทางพฤติกรรมในกลุ่มเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ตามกฎแห่งผลที่พอใจ (Law of Effect)

กฎข้อที่ 6 การเป็นสมาชิกของกลุ่มอาจจะเข้าซ้อนกันได้ แต่พลังงานทั้งหมดในกลุ่มที่เข้าซ้อนกันจะยังคงอยู่ในระดับคงที่

กฎข้อที่ 7 ลักษณะทางบุคลิกภาพของสมาชิกแต่ละคนของกลุ่ม กับลักษณะทางบุคลิกภาพโดยส่วนรวมของกลุ่ม จะมีส่วนคล้ายคลึงกันมาก

5.2.2 ทฤษฎีว่าด้วยความสัมฤทธิ์ผลของกลุ่ม (A Theory of Group Achievement) ผู้ก่อตั้งทฤษฎีนี้ คือ สโตกดิลล์ (Stogdill อ้างถึงใน สถิต นิยมญาติ, 2524, หน้า 114) มีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับผลผลิต หรือความสัมฤทธิ์ผลของกลุ่ม โครงสร้างของทฤษฎี ประกอบด้วย ตัวแปร 3 ชุด หรือ 3 ประเภทด้วยกัน คือ

5.2.2.1 ตัวแปรที่เรียกว่า สิ่งที่สมาชิกป้อนใส่เข้าไป (Member Inputs) หรือการแสดงผลของสมาชิกภายในกลุ่ม หมายถึง การกระทำและการแสดงผลของสมาชิกในกลุ่มเป็นส่วนสำคัญ โดยเฉพาะการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ได้แก่

- 1) ปฏิสัมพันธ์ของสมาชิก (Interaction) 2) การกระทำของสมาชิก (Performance) และ
- 3) การคาดหวังของสมาชิก (Expectation)

5.2.2.2 ตัวแปรแทรกซ้อนหรือโครงสร้างของกลุ่ม (Group Structure)

หมายถึง การกระทำ การคาดหวัง และปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ที่จะช่วยให้มองเห็นสัมพันธภาพภายในกลุ่ม โครงสร้างของกลุ่มแบ่งออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ 1) โครงสร้างทางการ (Formal Structure) และ 2) โครงสร้างทางบทบาท (Role – Structure)

5.2.2.3 ตัวแปรที่เรียกว่า ผลที่ได้จากกลุ่มหรือความสัมฤทธิ์ผลของกลุ่ม

(Group Output) นับว่าเป็นขั้นสุดท้ายของกลุ่มสัมพันธ องค์กรประกอบของสัมฤทธิ์ผลของกลุ่ม 3 ส่วนด้วยกัน คือ 1) ผลผลิตของกลุ่ม (Productivity) 2)ขวัญของกลุ่ม (Morale) และ 3) บูรณาภาพของกลุ่ม (Integration) อย่างไรก็ตาม ทั้งผลผลิต ขวัญกำลังใจ และ บูรณาภาพของกลุ่ม ต่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เพราะต่างก็ช่วยให้กลุ่มประสบผลสำเร็จหรือเกิดสัมฤทธิ์ผล แต่ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยลักษณะสมาชิก การแสดงออกของสมาชิกในกลุ่มซึ่งจะช่วยเพิ่มสัมฤทธิ์ผลให้กับกลุ่มอีกทางหนึ่งด้วย

5.2.3 ทฤษฎีสถานาม (Field Theory) ผู้ก่อตั้งทฤษฎีนี้ คือ เคิร์ท เลวิน

(Kurt Lewin อ้างถึงใน วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรศุภกุล, 2522, หน้า 64) เลวิน ได้สรุปสาระสำคัญในทฤษฎีของเขาไว้ 5 ประการ ดังนี้

5.2.3.1 พฤติกรรมจะเป็นผลมาจากพลังความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม

5.2.3.2 โครงสร้างของกลุ่มจะเกิดจากการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีลักษณะแตกต่างกัน

5.2.3.3 การรวมกลุ่มแต่ละครั้งจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม โดยเป็นปฏิสัมพันธ์ในรูปการกระทำ (Action) ความรู้สึก (Feeling) และความคิด (Thinking)

5.2.3.4 องค์กรประกอบต่างๆ จะก่อให้เกิดโครงสร้างของกลุ่มแต่ละครั้ง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของสมาชิกในกลุ่ม

5.2.3.5 สมาชิกในกลุ่มจะมีการปรับตัวเข้าหากันและพยายามช่วยกันทำงาน ซึ่งการที่บุคคลพยายามปรับบุคลิกภาพของตนที่มีความแตกต่างกันนี้ จะก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำให้เกิดพลังหรือแรงผลักดันของกลุ่ม

นอกจากนี้ เลวินยังได้แบ่งลักษณะของกลุ่มไว้เป็น 2 แบบด้วยกัน คือ

1. ลักษณะตามสภาพของกลุ่ม (Topological Construction) หมายถึง กลุ่มที่พิจารณาสภาพภายในของกลุ่มเป็นสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือ 1) พื้นที่ (Region) เป็นส่วนของขนาดและรูปร่างของกลุ่ม (Social Space) และ 2) ขอบเขต (Barrier) เป็นส่วนของเขตแดน หรือกำแพง เพื่อต่อต้านการติดต่อระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือระหว่างกลุ่มต่อกัน

2. ลักษณะตามการเคลื่อนที่ของกลุ่ม (Dynamic Construction) หมายถึง กลุ่มที่พิจารณาตามการเคลื่อนที่ หรือพลังของกลุ่มเป็นสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1) ความตึงเครียด (Tension) เป็นสภาวะที่เกิดความไม่สมดุลในกลุ่ม 2) ทิศทาง (Vector) เป็นการเคลื่อนที่ไปสู่จุดมุ่งหมาย และ 3) แรงดึงดูด (Valence) เป็นแรงยึดเหนี่ยวระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม

แรงยึดเหนี่ยวระหว่างกลุ่มช่วยให้งานบรรลุเป้าหมาย ถ้าสมาชิกในกลุ่มมีแรงดึงดูดทางบวกสูง กลุ่มก็จะรวมตัวกันสูง (Cohesiveness) แต่ถ้ากลุ่มนี้แรงดึงดูดทางลบสูง กลุ่มจะมีการรวมตัวกันต่ำ สมาชิกอาจทิ้งกลุ่มไปเสียก็ได้ ถ้าพิจารณากลุ่มตั้งแต่ 2 กลุ่มขึ้นไป ถ้ากลุ่มมีแรงดึงดูดระหว่างกลุ่มสูง แสดงว่าขอบเขต (Barrier) ระหว่างกลุ่มบาง แต่ถ้างกลุ่มมีแรงดึงดูดต่ำแสดงว่ากลุ่มมีขอบเขต (Barrier) หนา ซึ่งอาจไม่สามารถติดต่อหรือร่วมงานกันได้เลย

5.3 หลักการของกลุ่มสัมพันธ์

ทองเวียน อมรัชกุล (2520, หน้า 28-29) กล่าวถึง หลักการของกลุ่มสัมพันธ์ไว้ ดังนี้

5.3.1 การเคารพต่อความเป็นสมาชิกของแต่ละบุคคลและช่วยให้สมาชิกได้พัฒนาอย่างเต็มที่ภายใต้กลุ่มที่มีประสิทธิภาพ

5.3.2 ประสพการณ์กลุ่มเป็นวิถีทางที่จะตอบสนองความต้องการของบุคคลในแง่การยอมรับนับถือ การหาประสบการณ์ใหม่ การเห็นพ้องด้วย และการสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้สมาชิก

5.3.3 สมาชิกทุกคนต้องยอมรับบทบาทอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตนจะต้องแสดงออก ซึ่งมีผลต่อการที่จะให้กลุ่มบรรลุความมุ่งหมาย

- 5.3.4 สมาชิกทุกคนควรจะมีควมรับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมใน
กลุ่ม
- 5.3.5 สมาชิกทุกคนจะต้องรับฟังผู้อื่น เปิดเผยตัวเองในกลุ่ม รู้จักยอมรับ
และมีความพึงพอใจต่อการที่สมาชิกมีส่วนร่วมในกลุ่ม
- 5.3.6 สมาชิกจะได้รับแรงหนุนกำลังใจเมื่อได้มีส่วนร่วมในกลุ่มอย่าง
แท้จริง
- 5.3.7 สมาชิกในกลุ่มต้องมองเห็นค่าของบุคลิกภาพที่แตกต่างกันออกไป
- 5.3.8 สมาชิกในกลุ่มมีความแตกต่างกันออกไป ย่อมจะช่วยให้สมาชิกได้
มีโอกาสมีส่วนร่วมตามความถนัด และความสนใจของตนเอง ทั้งนี้จะทำให้มีการ
แลกเปลี่ยนประสบการณ์กันอย่างกว้างขวาง
- 5.3.9 สมาชิกทุกคนจะต้องเอาใจใส่และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของ
กลุ่ม ความสำเร็จของการแก้ปัญหาขึ้นอยู่กับความเอาใจจริงเอาใจของสมาชิกในกลุ่ม
โดยสรุปได้ว่า ถ้าสมาชิกในกลุ่มเข้าใจหลักการของกลุ่มสัมพันธ์ ก็จะช่วยให้
การทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่มเป็นไปโดยรวดเร็ว และประสบความสำเร็จ
เป็นอย่างดี

5.4 พฤติกรรมของบุคคลในกลุ่ม

พฤติกรรมของบุคคลในขณะที่มีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นในกลุ่มนั้น จะขึ้นอยู่กับ
สถานการณ์เป็นตัวกำหนด ซึ่งยากแก่การทำนาย แต่ใช้ประมาณการล่วงหน้าจากบุคลิก
ลักษณะเท่านั้น จากการศึกษาของเลวิน พบว่า พฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มจะมีลักษณะ
ต่างๆ ดังนี้

- 5.4.1 การศึกษาพฤติกรรมของเด็กที่อยูในการปกครอง 3 แบบ คือ
แบบอัตตาธิปไตย แบบประชาธิปไตย และแบบเสรีนิยม พบว่าเด็กที่อยูในการปกครองแบบ
อัตตาธิปไตยจะไม่มีความคิดริเริ่มและอิสระภาพ แต่จะก้าวร้าวรุนแรง เห็นตนเองมี
ความสำคัญมากกว่าคนอื่น ส่วนการปกครองแบบเสรีนิยม เด็กจะขาดระเบียบวินัย
ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนในชีวิต นั้นหมายความว่า การปกครองแบบประชาธิปไตย
จะเหมาะสมที่สุด

5.4.2 การศึกษากลุ่มทางจิตวิทยาในด้านอุตสาหกรรม เลวิน พบว่า การใช้แรงจูงใจเพียงเล็กน้อยจะไม่ตอบสนองความต้องการของสมาชิก ทำให้เกิดการล้มเหลวในการทำงานหรือกลุ่มที่มีระบบการทำงานใช้อำนาจจะทำให้สมาชิกเกิดความคับข้องใจผลผลิตของกลุ่มจะออกมาไม่ดี และเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิภาพในการทำงานในทางตรงกันข้าม ถ้าคนงานได้รับอนุญาตให้แสดงความคิดเห็นเสนอแนะเรื่องราวต่างๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกันได้ เขาจะรู้สึกว่างานนั้นเขามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของงานนั้น ซึ่งมีผลให้ผลผลิตต่างๆ ของโรงงานเพิ่มขึ้นด้วย

5.4.3 การศึกษาเกี่ยวกับการตัดสินใจของกลุ่มในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เลวิน พบว่า ถ้าสมาชิกมีโอกาสรับฟังคำชี้แจง หรือได้รับความจริงจากปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม เขาจะพยายามช่วยกันแก้ปัญหา นั้น โดยไม่ให้เป็นหน้าที่ของผู้นำเพียงคนเดียว การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเขาจะยอมรับผลของการแก้ปัญหา นั้นด้วย เพราะเกิดจากผลการแก้ปัญหาของเขาเอง นอกจากนี้คนส่วนใหญ่จะเชื่อและยอมรับความจริงในการเปลี่ยนแปลง เพราะมีโอกาสศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ก็เพราะบุคคลมีความเชื่อมั่นในตนเองอยู่ในตัวเขา ตามความเป็นจริงแล้วทฤษฎีที่สามารถนำเอาไปใช้อธิบายกระบวนการต่างๆ ของกลุ่มสัมพันธ์ในกรวิเคราะห้กลุ่ม และศึกษาวิจัยเรื่องราวของกลุ่มสัมพันธ์มีอยู่ด้วยกันหลายทฤษฎี แต่ในที่นี้นำเสนอเฉพาะทฤษฎีที่มีความสำคัญ 3 ทฤษฎี และนอกจากทฤษฎีทั้ง 3 ที่กล่าวมา การดำเนินการใด ๆ เกี่ยวกับกลุ่มสัมพันธ์ ควรทำความเข้าใจถึงแนวคิดทางจิตวิทยาทั่วไป (General Psychology) โดยใช้หลักทางจิตวิทยาต่างๆ เกี่ยวกับการรับรู้ การเรียนรู้ ความเข้าใจ การใช้แรงจูงใจ ความสนใจ ทัศนคติ ค่านิยม เป็นต้น จะช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของบุคคลในแง่การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์พฤติกรรมบุคคลและกลุ่มคนได้ดีขึ้น

5.5 การจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์สำหรับการฝึกอบรม

งานฝึกอบรมเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นตามความต้องการของบุคคลและองค์การโดยมีการกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ วิธีการดำเนินการและมีการประเมินผลอย่างชัดเจนเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้ เกิดการพัฒนาตนเองและส่งผลต่อการพัฒนาองค์การในที่สุด ดังนั้นกิจกรรมการฝึกอบรมจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนากำลังคน เพราะในกระบวนการฝึกอบรมนั้นจะต้องใช้เทคนิคในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้กับบุคคลแล้วจะต้องเพิ่มพูนรูปแบบการสร้างความสัมพันธ์ของบุคคลใน

กลุ่มเพื่อช่วยให้บุคคลในกลุ่มสามารถเรียนรู้และทำงานร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ด้วยเหตุนี้จึงได้นำเอารูปแบบและวิธีการของกลุ่มสัมพันธ์เข้ามาใช้ในการฝึกอบรม

ผลดีของการฝึกอบรมโดยวิธีการจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

การฝึกอบรมโดยวิธีการกลุ่มสัมพันธ์ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ทั้งในเมืองไทยและในต่างประเทศ ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีทั้งการพัฒนาบุคลากรและพัฒนาองค์การโดยส่วนรวม ดังนี้ (ทองเรียน อมรัชกุล, 2520, หน้า 35-36)

5.5.1 ถ้าเป็นการอบรมภายในหน่วยงานเดียวกัน จะทำให้ความสัมพันธ์ภายในหน่วยงานดีขึ้นลดความขัดแย้งในระบบ การทำงานร่วมกันเป็นทีม บุคลากรมีพฤติกรรมที่เอื้ออำนวยให้กลุ่มเกิดกระบวนการที่ดี ในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย

5.5.2 ถ้าเป็นการจัดอบรมต่างหน่วยงาน จะก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานดีขึ้น ทั้งนี้เพราะสมาชิกผู้เข้ารับการอบรมได้มีโอกาสทำความรู้จักกัน เข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ในระบบเดียวกัน จึงเกิดเป็นความสัมพันธ์ต่อกันขึ้น

5.5.3 เปิดโอกาสให้สมาชิกผู้เข้ารับการอบรมที่มีความรู้ในระดับเดียวกัน มีความสนใจเรื่องคล้ายคลึงกัน ปฏิบัติงานที่คล้ายกัน มาร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่องเดียวกัน ในรูปแบบของการระดมสมอง (Brain Storming)

5.5.4 สมาชิกผู้เข้ารับการอบรมที่มีหน้าที่ในการแก้ปัญหาหรือมีตำแหน่งทางการบริหารได้มีโอกาสวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ร่วมกัน เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาในรูปแบบของกรณีศึกษาที่วิทยากรกำหนดให้

5.5.5 เป็นการช่วยลดความเบื่อหน่ายจำเจในการอบรม และยังช่วยให้สมาชิกผู้เข้าอบรมเกิดแรงคิดและได้รับการเรียนรู้ในแง่มุมต่างๆ จากการเล่นเกมต่างๆ จากเพลง และเพลงประกอบจังหวะท่าทาง

กล่าวโดยสรุป การจัดกระบวนการฝึกอบรม นอกจากจะต้องใช้เทคนิคในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้กับบุคคลแล้ว ยังจะต้องเพิ่มการสร้างความสัมพันธ์ของบุคคลในกลุ่ม ช่วยให้คนสามารถที่จะเรียนรู้และทำงานร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

5.6 องค์ประกอบของการฝึกอบรมโดยการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

กลุ่มสัมพันธ์เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ต้องใช้ทฤษฎีและการปฏิบัติควบคู่กันในการจัดการกลุ่มสัมพันธ์สำหรับการฝึกอบรม จำเป็นต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

5.6.1 วิทยากร บทบาทของผู้ทำหน้าที่เป็นวิทยากรในการจัดกลุ่มสัมพันธ์ จะต้องเป็นผู้ที่มีบทบาททั้งการเป็นผู้ให้ ผู้ประสาน และผู้ให้คำปรึกษา กล่าวคือ ต้องสามารถให้ผู้เข้ารับการอบรมคิดเป็น ทำเป็น สร้างบรรยากาศให้เกิดการเรียนรู้ และให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feed Back) ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานให้เกิดความร่วมมือที่ดีเพื่อให้เกิดความเข้าใจและทัศนคติที่ดีต่อกัน ดังนั้น ผู้ทำหน้าที่เป็นวิทยากรกลุ่มสัมพันธ์ในหลักสูตรการฝึกอบรมนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการอบรม ต้องทำหน้าที่หลายลักษณะ เช่น เป็นผู้ให้การเรียนรู้โดยตรง (Learning Specialist) เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ (Learning Consultant) ฉะนั้น การที่วิทยากรจะสามารถดำเนินการฝึกอบรมให้บรรลุเป้าหมาย หรือประสบความสำเร็จได้นั้นจำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่ดีดังนี้

5.6.1.1 มีทัศนคติในทางบวก มองโลกด้วยใจเป็นธรรม มีความเป็นตัวของตัวเอง

5.6.1.2 มีบุคลิกเป็นกันเอง มีโลกทัศน์กว้าง ยอมรับฟังความคิด และเคารพในสิทธิของผู้อื่น

5.6.1.3 ลักษณะการเป็นผู้ประสานที่ดี มีความยืดหยุ่น มีไหวพริบ ปฏิภาณและแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

5.6.1.4 มีความรู้ ความสามารถและทักษะในการสอน การถ่ายทอด และการสื่อสารที่ดีต่อผู้อื่น

5.6.1.5 มีความสามารถในการวิเคราะห์ หาเหตุผล เชื่อมโยงความคิดและสรุปประเด็นต่างๆ ได้ดี

5.6.1.6 มีความสามารถในการทำงานเป็นทีมทั้งในภาวะผู้นำและ ผู้ตาม

5.6.1.7 มีสุขภาพดี มีความกระตือรือร้น และควบคุมอารมณ์ได้ดี

5.6.1.8 รู้จักการเอาใจใส่เขาใส่ใจเรา รู้จักยกย่องและให้เกียรติผู้อื่น

5.6.1.9 แสวงหาความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ อยู่เสมอ

5.6.1.10 มีความเข้าใจในมนุษย์และสามารถปรับตัวให้เข้ากับ สถานการณ์ต่างๆ ได้

นอกจากคุณลักษณะโดยทั่วไปที่ดีของวิทยาการดังที่กล่าวมาแล้ว การแต่งกายของวิทยาการมีความสำคัญด้วยเช่นเดียวกัน เพราะการปรากฏตัวของวิทยาการ นั้นถือว่าเป็นจุดเด่น เป็นเป้าสายตาของสมาชิกทุกคน และสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้น ได้แก่สมาชิกเป็นเบื้องต้น การแต่งกายที่เหมาะสมนอกจากจะต้องถูกกาลเทศะแล้ว ความพิถีพิถันก็ควรให้ความสนใจเป็นพิเศษด้วย โดยจะต้องเริ่มต้นจากสิ่งต่อไปนี้

1. ร่างกายต้องสะอาด เริ่มตั้งแต่ผม หนวด เครา ควรโกนให้เรียบร้อย (เว้นแต่เป็นคนไว้หนวดไว้เครา ควรกัน ขลิบ ตัดแต่งให้ดูเรียบร้อย) เล็บมือ มือ อยู่ในสภาพ สะอาด สะอาด

2. เครื่องแต่งกาย เสื้อกางเกง รีดให้เรียบร้อยเป็นพิเศษ ไม่จำเป็นต้อง เป็นชุดใหม่แต่ขอให้สะอาด ถ้าเป็นเสื้อแขนยาวอย่าพับแขนเด็ดขาดเพราะดูไม่สุภาพ ถ้าราคาแพง ให้ใช้เสื้อแขนสั้นจะดีกว่าที่สุด และกรณีการสวมเสื้อเชิ้ตนั้น ถ้าจะให้ดูดีและ สง่างามขึ้นอาจจะแต่งเติมเสริมบางส่วนเข้าไปโดยให้พิจารณาปัจจัยดังต่อไปนี้

2.1 ถ้าสถานที่เป็นห้องประชุมในโรงแรมชั้น 1 มีการกำหนดให้ สมาชิกแต่งกายสุภาพแล้ว วิทยาการควรจะผูกเนคไทและสวมสูทด้วยจะดูดีขึ้น

2.2 ถ้าสถานที่เป็นห้องประชุมในโรงแรม ถ้าสมาชิกแต่งกาย ตามสบาย วิทยาการควรผูกเนคไท โดยไม่ต้องสวมเสื้อสูทก็ดูภูมิฐานและเหมาะสมแก่สถานที่

2.3 ถ้าสถานที่เป็นห้องประชุมของสถานที่ราชการต่างๆ วิทยาการ ควรจะผูกเนคไทหรือไม่ ให้ดูธรรมเนียมการแต่งกายของท้องถิ่นเป็นหลัก ถ้าพื้นที่นั้นไม่นิยม การผูกเนคไท ก็ไม่จำเป็น แต่งกายให้สุภาพ สะอาดสะอาดก็เหมาะสมแล้ว เรื่องการแต่ง กายของสุภาพบุรุษ ก็สามารถจะแต่งชุดซาฟารี ชุดตรวจการ หรือชุดพระราชทานก็ได้ เพราะชุดดังกล่าวนี้สามารถใช้ได้กับทุกสถานที่และทุกสถานการณ์ ในกรณีที่ผูกเนคไท ถ้าใช้เข็มกลัด เนคไทเก้ๆ เหน็บไว้ด้วย จะเพิ่มจุดเด่นและช่วยเสริมบุคลิกภาพให้ดูดีขึ้น ได้มากที่สุดเพียง ส่วนการเลือกแบบสีลันของเสื้อผ้านั้น วิทยาการควรพิจารณาพิถีพิถันในเรื่องสีลาย เสื้อ และแบบเครื่องแต่งกายให้ดูคลาสสิกด้วยจะเป็นการดี อย่างไรก็ตามควรยึดความ สุภาพเป็นหลักก่อน อย่าเลือกสีหรือลายที่ตัดกันอย่างรุนแรงจะดูไม่สุภาพ สำหรับวิทยาการ สุภาพสตรีนั้น ไม่ค่อยมีปัญหาในการแต่งกายมากนักเพราะเป็นผู้ที่เอาใจใส่ดูแลเรื่อง การแต่งกายเป็นประจำอยู่แล้ว เพียงแต่เลือกชุดที่ดูสง่าตามบุคลิกภาพของตนเอง

3. รองเท้าเป็นสิ่งสำคัญอีกหนึ่งที่ควรพิถีพิถัน เพราะโดยธรรมชาติ คนเราเมื่อดูผม หน้าตา เสื้อผ้า กางเกงแล้วก็อดที่จะมองรองเท้าไม่ได้ ดังนั้น รองเท้าควรได้รับการดูแลให้ดีด้วยการขัดอยู่เสมอ โดยไม่จำเป็นจะต้องเป็นรองเท้าที่ใหม่เอี่ยม และควรเลือกคู่ที่สวมใส่สบายที่สุด เพื่อมั่นใจในการเคลื่อนไหว

5.7 รูปแบบและวิธีการของกลุ่มสัมพันธ์

ในการกำหนดรูปแบบและวิธีการของกลุ่มสัมพันธ์ เพื่อให้วิทยากรสามารถวางแผนจัดกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม และเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะของกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงขอสรุปรูปแบบของกลุ่มสัมพันธ์ออกเป็น 4 รูปแบบใหญ่ๆ คือ กิจกรรมกลุ่ม เกม เพลง และเพลงประกอบจังหวะท่าทางซึ่งในทางปฏิบัติการจัดกลุ่มสัมพันธ์เพื่อการฝึกอบรมแต่ละครั้ง มักจะจัดทั้ง 4 รูปแบบควบคู่กันไป เพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศของการฝึกอบรม และให้การดำเนินการฝึกอบรมบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้มากที่สุด ซึ่งรายละเอียดของกลุ่มสัมพันธ์แต่ละรูปแบบ มีดังนี้

5.7.1 กิจกรรมกลุ่ม

เป็นวิธีการที่ใช้กับกลุ่มของผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทำกิจกรรมร่วมกัน แสดงออกพร้อมกันภายใต้จุดมุ่งหมายบางประการ เช่น ฝึกทักษะมนุษยสัมพันธ์ ฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม การทำความเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เป็นต้น และลักษณะของกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นการเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกัน ประสพการณ์ และสร้างทัศนคติที่ดีต่อกัน โดยมุ่งเน้นเพื่อให้สมาชิกเกิด การหยั่งรู้ (Insight) ด้วยตนเอง ในการจัดกิจกรรมกลุ่มสามารถทำได้หลายวิธี แล้วแต่ความเหมาะสมกับสถานการณ์ ดังนี้

5.7.1.1 การแสดงบทบาทสมมติ (Role-playing) เป็นวิธีการจัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อการฝึกอบรม โดยจัดให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมแสดงบทบาทในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งเหมือนในชีวิตจริง โดยวิทยากรจะกำหนดโครงเรื่องที่เหมาะสมขึ้นมาแล้วให้ ผู้เข้ารับการอบรมสวมบทบาทนั้นๆ และแสดงออกตามความรู้สึกและพฤติกรรมของตนเองอย่างลึกซึ้ง เป็นการช่วยพัฒนาทักษะในด้านมนุษยสัมพันธ์ รวมทั้งอาจช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ด้วย

5.7.1.2 กรณีตัวอย่าง (Case study) เป็นวิธีการที่ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมศึกษาเรื่องราวซึ่งได้รวบรวมไว้จากเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกัน เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ศึกษา วิเคราะห์ อภิปรายร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้าใจและฝึกฝนทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ภายใต้สถานการณ์ที่ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด วิธีการนี้เหมาะที่จะใช้กับขนาดของกลุ่มที่ไม่ใหญ่มาก เพราะสมาชิกจะได้อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างทั่วถึงและเรื่องที่มีขอบข่ายให้ศึกษานั้นต้องมีรายละเอียดมากพอที่จะช่วยให้สมาชิกมองเห็นจุดสำคัญของปัญหาและข้อมูลต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาได้ วิธีการนี้นอกจากจะเป็นการฝึกให้สมาชิกได้รู้จักวิเคราะห์ อภิปราย และหาแนวทางแก้ปัญหาร่วมกันแล้ว ยังเป็นการช่วยให้สมาชิกได้รู้จักคิดและพิจารณาข้อมูลที่ตนได้รับอย่างถี่ถ้วนและอย่างมีเหตุผล

5.7.1.3 สถานการณ์จำลอง (Simulation) เป็นวิธีการที่วิทยากรได้จำลองสถานการณ์จริง หรือเสริมสร้างสถานการณ์ให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง แล้วให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเข้าไปอยู่ในสถานการณ์นั้นๆ และมีปฏิกริยาโต้ตอบซึ่งกันและกัน วิธีการนี้ จะช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้มีโอกาสทดลองแสดงพฤติกรรมต่างๆ ได้มากที่สุด เพื่อจะได้เข้าใจถึงที่มาของพฤติกรรมแต่ละบุคคล และทำให้คนเรามีการแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไป

5.7.1.4 ละครสั้น (Skit or Dramatization) เป็นวิธีที่ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ทดลองแสดงบทบาทตามบทที่เขียนหรือกำหนดไว้ให้ โดยผู้แสดงจะต้องพยายามแสดงให้สมตามบทที่กำหนดไว้ โดยไม่นำเอาบุคลิกภาพและความรู้สึกนึกคิดของตนเองเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องอันจะมีส่วนทำให้เกิดผลเสียต่อการแสดงบทบาทนั้น วิธีการนี้เป็นวิธีที่จะช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีประสบการณ์ในการที่จะเข้าใจความรู้สึก เหตุผล และพฤติกรรมของผู้อื่น ซึ่งความเข้าใจนี้มีส่วนเสริมสร้างความเห็นอกเห็นใจกัน นอกจากนี้ การที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้มีโอกาสแสดงละครร่วมกัน เป็นการช่วยฝึกให้เกิดความรับผิดชอบในการเรียนรู้ร่วมกัน และได้ฝึกการทำงานร่วมกันด้วย

5.7.1.5 การระดมสมอง (Brain Storming) เป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีความรู้ในระดับเดียวกัน มีความสนใจหรือปฏิบัติงานในลักษณะคล้ายคลึงกัน มาร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่องเดียวกัน โดยวิทยากรจะต้องคอยกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทุกคนเกิดการคิดอย่างสร้างสรรค์ (Creative) โดย

ไม่คำนึงถึงว่าความคิดนั้นจะเป็นอย่างไร ถูกต้องหรือไม่ ความคิดทุกอย่างจะต้องได้รับการยอมรับจากกลุ่มทั้งสิ้น สุดท้ายจึงค่อยสรุปผล

6. การสร้างชุดฝึกอบรม

ชุดฝึกอบรม เป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้เรียนอีกแบบหนึ่งซึ่งผู้ให้การฝึกอบรมจะต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอนอันจะนำไปสู่การเรียนรู้ให้เกิดเป็นรูปธรรมให้มากที่สุด ดังนั้น ในหัวข้อนี้จึงจำเป็นต้องกล่าวถึง ปรัชญาของชุดฝึกอบรม ประเภทของชุดฝึกอบรม การสร้างชุดฝึกอบรม การประสิทธิภาพชุดฝึกอบรม ตามลำดับดังนี้

6.1 ปรัชญาของชุดฝึกอบรม

นิรมล คตวุฒิ (2526, หน้า 141) ได้สรุปปรัชญาของชุดฝึกอบรม ดังนี้

6.1.1 ผู้เรียนจะได้รับการเรียนตามเอกัตภาพ โดยขึ้นอยู่กับความสนใจ ความต้องการและความสามารถ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล มีความคิดอิสระที่จะเลือกตัดสินใจยอมรับและตอบสนองสำหรับการศึกษาของตน

6.1.2 ผู้เรียนควรจะได้รับโอกาสในการเรียนรู้หลายๆ ทางเกี่ยวกับเนื้อหา และทักษะต่างๆ มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนและการประเมินผลตนเอง มีโอกาสใช้เวลาในการเรียนอย่างเพียงพอจนสามารถประสบความสำเร็จในการเรียน

6.1.3 ผู้เรียนควรจะต้องเรียนรู้วิธีการเรียน ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้เป็นกิจกรรมตลอดชีวิต สถานศึกษาจะต้องจัดให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยวิธีการเรียนด้วยตนเอง เรียนรู้จากผู้อื่นและเรียนรู้จากสื่อ (Media) หลายๆ ประเภท ตลอดจนพร้อมที่จะเรียนเมื่อใด และสถานที่ใดก็ได้

6.1.4 ผู้เรียนควรจะค้นพบด้วยตนเองและรู้จักตนเองโดยจัดโปรแกรมการเรียนให้มีทางเลือกหลากหลายจนกระทั่งผู้เรียนแต่ละคนตระหนักถึงความสนใจของตนเอง

สรุปได้ว่า ปรัชญาของชุดฝึกอบรม คือ ให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง มีทางเลือกในการเรียนที่หลากหลาย มีโอกาสเรียนจากสื่อหลายๆ ทาง รู้วิธีการเรียน และได้เรียนรู้ตามอัธยาศัยของตนเอง

6.2 ประเภทของชุดฝึกอบรม

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2523, หน้า 118) ได้แบ่งประเภทของชุดการเรียนการสอนออกเป็น 4 ประเภท คือ 1) แบบประกอบการบรรยาย หรือเรียกว่าชุดการเรียนสำหรับผู้สอนมีไว้สำหรับประกอบการบรรยาย ซึ่งจะมีเนื้อหาเพียงหน่วยเดียวและใช้กับผู้เรียนทั้งชั้น โดยแบ่งหัวข้อที่จะบรรยาย เนื้อหา และกิจกรรมไว้ตามลำดับ 2) แบบประกอบกิจกรรมกลุ่ม เป็นชุดการเรียนที่มุ่งให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติกิจกรรม อาจจัดในลักษณะของศูนย์การเรียน ชุดการสอนแต่ละชุดประกอบด้วยชุดการสอนย่อยที่มีจำนวนเท่ากับจำนวนศูนย์ที่แบ่งไว้ในแต่ละหน่วยและในแต่ละมีชื่อหรือบทเรียนครบชุดตามจำนวนของผู้เรียนในแต่ละศูนย์ ในการใช้อาจจะใช้เป็นบุคคลหรือรายกลุ่มก็ได้ 3) แบบสอนเป็นรายบุคคล เป็นชุดการสอนที่จัดไว้สำหรับผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามคำแนะนำที่ระบุไว้ หากมีข้อสงสัยสามารถปรึกษากับผู้สอนได้ในระหว่างเรียน ผู้เรียนอาจจะไปศึกษานอกเวลาเรียนหรือที่บ้านหรือที่อื่นก็ได้ตามที่สะดวก 4) แบบสอนทางไกล เป็นลักษณะของชุดการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนที่อยู่ห่างไกลกับผู้สอน มุ่งให้ผู้เรียนได้ศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งอาจจะมีลักษณะของสื่อที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะการใช้ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ รายการวิทยุกระจายเสียง รายการโทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นต้น

Eding (1972, p. 1; อ้างถึงใน สุนันท์ สังข์อ่อง, 2526, หน้า 117) ได้แบ่งประเภทของการเรียนด้วยตนเองเป็นรายบุคคลออกเป็น 4 ประเภท คือ 1) แบบเน้นตอบสนองความสามารถของบุคคล (Individually Prescribed Individualized Instruction) เป็นวิธีการเรียนที่มีการกำหนดจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม ทดสอบความรู้ก่อนเรียน มีการจัดเตรียมสื่อการเรียนและการทดสอบผลสัมฤทธิ์หลังการเรียน ผู้เรียนจะใช้เวลาเท่าใดขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน 2) แบบเน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed Individualized Instruction) เป็นวิธีการเรียนที่จะต้องใช้ข้อสอบที่พัฒนามาแล้วเป็นอย่างดี มีการกำหนดจุดมุ่งหมายอย่างชัดเจนพร้อมกับการจัดศูนย์วิทยาการที่มีวัสดุอุปกรณ์อย่างพร้อมมูล 3) แบบเน้นตอบสนองวัตถุประสงค์ของบุคคล (Personalized Individualized Instruction) เป็นวิธีการเรียนส่วนมากนำมาใช้ในการเรียนสาขาสังคมศาสตร์หรือสาขาอื่นๆ นอกเหนือจากคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ โดยผู้เรียนจะเลือกเรียนตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 4) แบบศึกษาอิสระ (Independent Study) เป็น

วิธีการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีความเป็นอิสระอย่างมาก เนื่องจากสามารถกำหนดจุดมุ่งหมาย และวิธีการได้อย่างอิสระเหมาะสมกับตนเอง

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าว พบว่า ชุดการเรียนรู้ หรือ ชุดการสอนซึ่งผู้วิจัยศึกษาเพื่อใช้เป็นกรอบในการสร้างชุดฝึกอบรม แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. ชุดการสอนสำหรับครูผู้สอน เป็นชุดการสอนที่ครูผู้สอนนำไปใช้ ประกอบการสอน ประกอบด้วยคู่มือครู และสื่อที่มีความหลากหลาย
2. ชุดการสอนสำหรับกิจกรรมกลุ่ม เป็นชุดการสอนที่จัดไว้เป็นลักษณะ ของศูนย์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามความต้องการของตนเอง โดย หมุนเวียนเปลี่ยนไปจนครบทุกหน่วยตามที่จัดไว้
3. ชุดการสอนแบบอิสระ เป็นลักษณะของชุดการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้ด้วยตนเองตามลำพัง โดยผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามคำแนะนำที่ระบุไว้โดย ไม่จำกัดสถานที่และเวลา และยังสามารถทดสอบความก้าวหน้าการเรียนรู้ของตนเอง พร้อมทั้งตรวจสอบคำตอบได้ทันที
4. ชุดการสอนแบบผสม เป็นลักษณะของการผสมผสานของชุดการสอน แบบต่างๆ เพื่อจัดไว้ให้ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้เลือกใช้ตามที่ตนเองสนใจ

6.3 ประโยชน์ของชุดฝึกอบรม

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2523), บุญเกื้อ ควรหาเวช (2530) และสุนันท์ ปัทมคม (2533 อ้างถึงใน สุนันทา สุนทรประเสริฐ, 2547) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของชุดฝึกอบรมว่า

- 6.3.1 ช่วยผู้สอนทำการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 6.3.2 ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยที่อาศัยความช่วยเหลือจากผู้สอนเป็นส่วนน้อย จึงสามารถเรียนรู้กับบุคคลทุกคน พร้อมทั้งสามารถเรียนรู้ได้ ตลอดเวลาและทุกสถานที่
- 6.3.3 ผู้เรียนได้แสดงความต้องการ ความสนใจ และกล้าแสดงออก ทางการเรียนรู้ได้เต็มตามความต้องการ พร้อมทั้งได้ฝึกฝนในเรื่องของการตัดสินใจ และความรับผิดชอบต่อตนเอง
- 6.3.4 สร้างความสนใจในการเรียนรู้ของผู้เรียน

สรุปได้ว่า ชุดฝึกอบรมเป็นสื่อช่วยสอนของครู สนองความต้องการของ ผู้เรียน สามารถสร้างความสนใจให้ผู้เรียน นอกจากนี้ยังสร้างความรับผิดชอบให้แก่ผู้เรียน และผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

6.4 ขั้นตอนการสร้างชุดฝึกอบรม

การสร้างชุดฝึกอบรมอาจจะใช้วิธีการดำเนินงานที่แตกต่างกันได้หลาย ลักษณะทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบทเรียนนั้นมีจุดมุ่งหมายเน้นในเรื่องอะไร หรือใช้รูปแบบใด เช่น เน้นสมรรถภาพ หรือเน้นบุคคล เป็นต้น วิชัย วงษ์ใหญ่ (2523, หน้า 41-44); นภาพร สิงห์ทัด (2531, หน้า 32); วิโรจน์ สารรัตน์ (2532, หน้า 60); โควิน คลังแสง (2536, หน้า 87); แสน สมณี (2540, หน้า 47); และวารโ พึ่งสวัสดิ์ (2544, หน้า 36) ได้ระบุ ขั้นตอน

การพัฒนาชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองไว้สรุปได้ 9 ขั้นตอน ดังนี้

6.4.1 ศึกษาหลักสูตรทั้งด้านจุดประสงค์และเนื้อหา โดยกำหนด

จุดประสงค์ที่จะสร้างชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองให้สอดคล้องกับความจำเป็นของการฝึกอบรม วิเคราะห์เนื้อหาให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ แบ่งเนื้อหาออกเป็นหน่วยหรือประเด็นหลักๆ จากนั้นแต่ละหน่วยนำมาแยกรายละเอียดออกเป็นหัวข้อใหญ่ และหัวข้อย่อย

6.4.2 ศึกษากลุ่มเป้าหมาย เพื่อจะได้ทราบสถานภาพและ

สภาพแวดล้อมของผู้เรียน ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดกิจกรรมที่ส่งเสริมผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติตามที่ต้องการ และผู้เรียนทำได้เพียงไรจึงจะบรรลุ เกณฑ์ที่กำหนด การศึกษาข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย ถ้าทำได้อย่างละเอียด มีระบบ จะช่วยในการออกแบบชุดการเรียนรู้ และสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้มากขึ้น

6.4.3 การเขียนจุดประสงค์ของแต่ละหน่วยการเรียนรู้ จะต้องให้

ครอบคลุมเนื้อหาของแต่ละหน่วย จุดประสงค์การเรียนรู้แต่ละข้อควรเขียนในลักษณะ พฤติกรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถแสดงความรู้ ทักษะ ปรากฏเด่นชัดภายหลังจากสิ้นสุดการเรียนรู้หรือการฝึกอบรม พฤติกรรมเหล่านี้สามารถวัดและ สังเกตได้ตรงตามจุดประสงค์

6.4.4 สร้างแบบประเมินผลหรือข้อทดสอบ จะต้องยึดจุดประสงค์เป็น

หลักและจะต้องสอดคล้องกับเนื้อหาวิชาของหน่วยนั้น การประเมินผลก่อนเรียน และหลัง เรียนอาจจะใช้แบบทดสอบฉบับเดียวกันก็ได้

6.4.5 เลือกวิธีการหรือกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์และเนื้อหา เช่น การสอนรูปแบบการสนทนา เอกสาร รูปภาพ การ์ตูน กรณีกวีศึกษาและแบบฝึกหัด อื่นๆ ถ้าเนื้อหามีลักษณะเป็นกฎระเบียบ อาจพิจารณาใช้การเขียนบทบรรยายเสนอเป็น ประเด็นๆ และใช้กรณีกวีศึกษาประกอบเพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกการวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การประยุกต์ใช้ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจดียิ่งขึ้น

6.4.6 การสร้างและจัดหา รวบรวมสื่อการเรียนให้สอดคล้องกับ กิจกรรมที่กำหนดไว้ เช่น การบรรยาย เอกสาร กรณีกวีศึกษา คำถาม และเฉลย รูปภาพ เป็นต้น

6.4.7 การผลิตต้นแบบของชุดการเรียนรู้ โดยนำข้อมูลและสิ่งต่างๆ ตั้งแต่ข้อ 1 ถึงข้อ 6 มาจัดรวบรวมเรียงลำดับประกอบเป็นชุดการเรียนรู้ จากนั้นจึงนำชุด การเรียนมาตรวจสอบกับเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้

6.4.8 การตรวจสอบคุณภาพของชุดการเรียนรู้เบื้องต้น สามารถกระทำ ได้ 2 วิธี คือ การประชุมพิจารณาชุดการเรียนรู้จากคณะกรรมการหรือผู้เชี่ยวชาญ อีกวิธี หนึ่ง คือ การนำเอาชุดการเรียนรู้ไปทดลองกับกลุ่มเป้าหมาย หรือกลุ่มอื่นที่มีลักษณะ คล้ายคลึงกับกลุ่มเป้าหมายจำนวนประมาณ 3 – 5 คน เพื่อตรวจสอบลักษณะของการใช้ ภาษา ความยากง่ายของเนื้อหา จากนั้นจึงนำข้อค้นพบมาปรับปรุงก่อนที่จะนำไปทดสอบ หาประสิทธิภาพ

6.4.9 การทดสอบหาประสิทธิภาพของชุดการเรียนรู้ โดยการนำไป ทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย จำนวนประมาณ 30 คน และปรับปรุงแก้ไขข้อค้นพบ เพื่อเป็น ต้นแบบของชุดการเรียนรู้สำหรับจัดดำเนินการผลิตให้เพียงพอกับกลุ่มเป้าหมายที่จะ ฝึกอบรม

กล่าวโดยสรุป การสร้างชุดฝึกอบรมนั้นขึ้นอยู่กับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ว่า จะเน้นเรื่องใด จึงมีวิธีการที่หลากหลายแต่จะต้องสอดคล้องกับหลักสูตร จุดประสงค์ของ การเรียนแต่ละหน่วย เหมาะสมกับวัยผู้เรียน มีกิจกรรมที่เหมาะสม กำหนดวิธีวัดและ ประเมินผลไว้ชัดเจน และที่สำคัญจะต้องมีประสิทธิภาพจึงจะนำไปใช้ให้เกิดประสิทธิผลได้

6.5 การหาประสิทธิภาพชุดฝึกอบรม

6.5.1 ลักษณะการหาประสิทธิภาพชุดฝึกอบรม

6.5.1.1 เกณฑ์ประสิทธิภาพ หมายถึง ระดับประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เป็นระดับที่ผู้ผลิตชุดฝึกอบรมพึงพอใจว่าถ้าหากชุดฝึกอบรมมีประสิทธิภาพถึงระดับที่กำหนดแล้ว ชุดฝึกอบรมก็มีคุณค่าพอที่จะนำไปใช้ได้ และคุ้มค่าแก่การลงทุนผลิตออกมา (บุญชิต ภิญโญอนันตพงษ์, 2526; ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2537, หน้า 538-539; เขาวดี วิบูลย์ศรี, 2539; วาโร เฟ็งสวัสดิ์, 2546; บุญชม ศรีสะอาด, 2546) การกำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพกระทำได้โดยการประเมินผลพฤติกรรมผู้เรียน 2 ประเภท ประเมินพฤติกรรมต่อเนื่อง (Transitional Behavior) คือ ประเมินผลต่อเนื่อง ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมย่อยหลายๆ พฤติกรรม เรียกว่า กระบวนการ (Process) ที่สังเกตได้จากการประกอบกิจกรรมกลุ่มและรายบุคคล และประเมินพฤติกรรมขั้นสุดท้าย (Terminal Behavior) คือ ประเมินผลลัพธ์ (Products) ของผู้เรียน โดยพิจารณาจากการสอบหลังเรียน

6.5.1.2 การกำหนดค่าประสิทธิภาพเป็น E_1 คือ ประสิทธิภาพของกระบวนการ และ E_2 คือ ประสิทธิภาพของผลลัพธ์ การที่จะกำหนดเกณฑ์ E_1/E_2 ให้ค่าเท่าใดนั้น ผู้สอนจะเป็นผู้พิจารณา โดยปกติเนื้อหาที่เป็นความรู้ความจำมักจะตั้งค่าไว้ 80/80, 85/85 หรือ 90/90 ส่วนเนื้อหาที่เป็นทักษะอาจจะตั้งไว้ต่ำกว่านี้ เช่น 75/75

1) เกณฑ์ประสิทธิภาพ E_1/E_2 เช่น 90/90 มีความหมาย ดังนี้
90 ตัวแรก หมายความว่า เมื่อเรียนจากชุดฝึกอบรมแล้ว ผู้เรียนสามารถทำแบบฝึกหัดหรืองานได้ผลเฉลี่ยร้อยละ 90 ส่วน 90 ตัวหลัง หมายความว่า ผู้เรียนทำการสอบหลังใช้ชุดฝึกอบรมได้ผลเฉลี่ยร้อยละ 90

2) วิธีการคำนวณหาค่าประสิทธิภาพชุดฝึกอบรม วิธีการคำนวณหาค่าประสิทธิภาพชุดฝึกอบรม (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2537, หน้า 538-539; วาโร เฟ็งสวัสดิ์, 2546, หน้า 14; บุญชม ศรีสะอาด, 2546, หน้า 84) เป็นดังนี้

$$1) \text{ หาค่า } E_1 = \frac{\sum x}{N} \times 100$$

เมื่อ E_1	แทน ประสิทธิภาพของกระบวนการ
$\sum x$	แทน คะแนนรวมของแบบฝึกหัด หรืองาน
A	แทน คะแนนเต็มของแบบฝึกหัด หรืองานทุกชิ้นรวมกัน
N	แทน จำนวนผู้เรียน

$$2) \text{ หาค่า } E_2 = \frac{\sum F}{\frac{N}{B}} \times 100$$

เมื่อ E_2	แทน ประสิทธิภาพของผลลัพธ์
$\sum F$	แทน คะแนนรวมของผลลัพธ์หลังเรียน
B	แทน คะแนนเต็มของการสอบหลังเรียน
N	แทน จำนวนผู้เรียน

สรุปได้ว่า การหาประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมเป็นกระบวนการทำให้เกิดความมั่นใจว่าชุดฝึกอบรมที่นำมาใช้นั้นช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีคุณค่าพอที่จะนำไปใช้และคุ้มค่าการลงทุน

6.6 ขั้นตอนการหาประสิทธิภาพชุดฝึกอบรม

เมื่อผลิตชุดฝึกอบรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะต้องนำชุดฝึกอบรมไปหาประสิทธิภาพตามขั้นตอน ดังนี้

6.6.1 แบบเดี่ยว (หรือ 1 : 1) ทดลองกับผู้เรียน 1 คน โดยใช้ เด็กอ่อน ปานกลาง และเก่ง โดยทดลองกับเด็กอ่อนก่อน ทำการปรับปรุงแล้วทดลองกับเด็กปานกลาง แล้วจึงนำไปทดลองกับเด็กเก่ง ในกรณีสถานการณ์ไม่อำนวยก็ให้ทดลองกับเด็กอ่อน หรือปานกลาง คำนวณหาประสิทธิภาพแล้วปรับปรุงให้ดีขึ้น โดยปกติคะแนนที่ได้จะต่ำกว่าเกณฑ์มาก โดยจะได้ค่า E_1 / E_2 ประมาณ 60/60

6.6.2 แบบกลุ่มย่อย (หรือ 1 : 10) คือทดลองกับผู้เรียนประมาณ 6-10 คน คณะผู้เรียนทั้งเก่งและอ่อน คำนวณหาประสิทธิภาพแล้วปรับปรุง ในครั้งนี้คะแนนจะเพิ่มขึ้นเกือบเท่าเกณฑ์ หรือห่างจากเกณฑ์ประมาณ 10% นั่นคือ ค่า E_1 / E_2 ประมาณ 70/70

6.6.3 แบบภาคสนาม (หรือ 1 : 100) คือ ทดลองกับผู้เรียนประมาณ 40-100 คน คณะผู้เรียนทั้งเก่งและอ่อน คำนวณหาประสิทธิภาพแล้วทำการปรับปรุงผลที่ได้ควรใกล้เคียงกับเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้

6.7 การยอมรับหรือไม่ยอมรับประสิทธิภาพชุดฝึกอบรม

เมื่อทดลองชุดฝึกอบรมภาคสนามแล้ว ให้เทียบค่า E_1 / E_2 ที่หาได้จากชุดพัฒนาครูกับค่า E_1 / E_2 ของเกณฑ์ เพื่อดูว่าจะยอมรับประสิทธิภาพหรือไม่ การยอมรับประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมมี 3 ระดับ คือ

6.7.1 สูงกว่าเกณฑ์ เมื่อประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ มีค่าเกิน 2.5 %

6.7.2 เท่าเกณฑ์ เมื่อประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมเท่ากับ หรือสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ไม่เกิน 2.5 %

6.7.3 ต่ำกว่าเกณฑ์ แต่ยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ เมื่อประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมต่ำกว่าเกณฑ์แต่ต่ำกว่าเกณฑ์ไม่เกิน 2.5 %

7. เทคนิคสำคัญที่ใช้ประกอบการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยในครั้งนี้เกิดความสมบูรณ์ในเชิงวิชาการมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้นำเทคนิคที่สำคัญมาประกอบในการวิจัย ดังนี้

7.1 เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

การแสวงหาความรู้โดยอาศัยรูปแบบวิจัยในทางสังคมศาสตร์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การที่นักวิชาการได้แบ่งลักษณะของการวิจัยออกเป็น 2 แนวทางดังกล่าว เป็นการแบ่งตามลักษณะของข้อมูล ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ข้อมูลเชิงปริมาณ คือ ข้อมูลที่อธิบายความหมายด้วยจำนวนตัวเลข เช่น มีหนังสือจำนวน 300 เล่ม มีโรงเรียนจำนวน 4,000 แห่ง เป็นต้น และข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ ข้อมูลที่อธิบายความหมายด้วยการบอกลักษณะของสิ่งนั้นๆ เช่น นักเรียนส่วนใหญ่มีรูปร่างผอม ประชาชนคนไทยบางส่วนมีลักษณะนิสัยที่ขาดระเบียบวินัย เป็นต้น

อุทุมพร ทองอุไทย จามรमान (2531, หน้า 23) กล่าวว่า การวิเคราะห์ ข้อมูล และการได้มาของข้อมูลจะมีความแตกต่างกัน เช่น การสังเกต การทดสอบ การสัมภาษณ์ การสอบถาม การจดบันทึกจากแหล่งข้อมูล การตรวจสอบจากรายการ และการใช้ตัวอย่างของประชากร ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพอาจทำได้ใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะของการวิเคราะห์เนื้อหาสาระ กับลักษณะของการปรับข้อมูลให้เป็นเชิงปริมาณก่อนโดยการแจกแจงนับจำนวน การจัดจำแนกตามบุคคล พฤติกรรม เหตุการณ์ การจัดจำแนกตามตัวแปร หรือความสัมพันธ์ และการประเมิน

วีรสิทธิ์ สิทธิไตรย์ (2536, หน้า 55) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปริมาณ กับการวิจัยเชิงคุณภาพไม่ได้แตกต่างกันที่วิธีการรวบรวมข้อมูล ประเภทของข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลเท่านั้น แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่การตั้งสมมติฐานหลักหรือแนวคิดที่มาของความรู้และหลักการเหตุผลที่แสดงจุดยืนที่แตกต่างกัน สำหรับข้อมูลเชิงคุณลักษณะ แบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด คือ ชนิดที่ใช้สำหรับการอธิบายสภาพการณ์ ลักษณะ ความรู้สึก ความรู้ ความสามารถของคน สัตว์ สิ่งของ และปรากฏการณ์ต่างๆ เป็นต้น กับอีกชนิดหนึ่ง คือ ชนิดที่อธิบายความด้วยตัวเลข เช่น คะแนนที่ได้จากการทดสอบนักเรียน ระดับความสูงของต้นไม้ ความยาวของระยะทาง เป็นต้น

7.1.1 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) หรือการสังเคราะห์เชิงบรรยาย เป็นเทคนิคหนึ่งที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

บุญธรรม กิจปรีดาปริสฺฐิติ (2527, หน้า 94) กล่าวว่า การวิเคราะห์เนื้อหามีความหมายใกล้เคียงกับการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงบรรยายชนิดหนึ่ง หมายถึง การนำเอาเอกสารที่ได้จากหน่วยงานของรัฐและเอกชนมาวิเคราะห์ บรรยายสถานภาพ และคุณภาพของเอกสารเหล่านั้น การวิเคราะห์เอกสารคล้ายกับการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ต่างกันตรงที่อายุของเอกสารที่ใช้ในการวิจัยเท่านั้น

อุทุมพร ทองอุไทย จามรमान (2531, หน้า ข) กล่าวว่า การวิเคราะห์เนื้อหา หมายถึง การสรุปผลตามเกณฑ์ของผู้อ่าน ผลการวิเคราะห์จึงแตกต่างกันตาม ผู้วิเคราะห์ ซึ่งลักษณะของการวิเคราะห์จะมีผลการของการวิเคราะห์เป็น 3 ลักษณะ คือ ลักษณะภาวะวิสัย (Objective) คือ ไม่ว่าผู้ใดจะทำการวิเคราะห์ ผลออกมา

ย่อมไม่แตกต่างกัน มีลักษณะที่เป็นระบบ (Systematic) และมีลักษณะเป็นเชิงปริมาณ (Quantitative)

การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นส่วนที่มีความเหมือนกันกับการสังเคราะห์งานวิจัย เพราะการวิเคราะห์เนื้อหาถือเป็นประเภทหนึ่งของการสังเคราะห์งานวิจัย ซึ่งมีทั้งหมด 4 ประเภท คือ การวิเคราะห์เนื้อหา การนับคะแนนเสียง การวิเคราะห์เชิงปริมาณ เพื่อสรุปผลการวิจัย และการวิเคราะห์เชิงปริมาณเพื่อบอกขนาดของผล ดังนั้น จึงนับว่าการวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิคหนึ่งในการสังเคราะห์งานวิจัย

โดยสรุป การวิเคราะห์เนื้อหา หมายถึง เทคนิคหนึ่งในการสังเคราะห์งานวิจัย ซึ่งมีลักษณะของการรวบรวมเนื้อหาที่มีลักษณะเหมือนกัน หรือใกล้เคียงกันเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อจัดกลุ่ม หารูปแบบ หาความสัมพันธ์ของเรื่องที่ต้องการวิเคราะห์

7.1.2 ประเภทของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหาจะมีหลายประเภท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ของนักวิจัยที่จะตั้งขึ้น ดังนั้นจึงมีนักวิจัยและนักวิชาการแยกประเภทของการวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้

Holsti (1969; อ้างถึงใน อุทุมพร ทองอุไทย จามรมาน, 2531, หน้า ก) จำแนกการวิเคราะห์เนื้อหาออกเป็น 3 ประเภท คือ การวิเคราะห์หาลักษณะของการสื่อความหมาย การวิเคราะห์เชิงเหตุผล และการวิเคราะห์ผล ส่วน Krippendorff (1980, p. 53 อ้างถึงใน ไพรัช พลัฒลา, 2539, หน้า 36) จำแนกการวิเคราะห์เนื้อหาออกเป็น 6 ประเภท คือการวิเคราะห์เนื้อหาแบบระบบ การวิเคราะห์หามาตรฐาน การวิเคราะห์หาดัชนี บางประการ การวิเคราะห์เพื่อหากลุ่มคำแบบต่างๆ การวิเคราะห์เพื่อหาความหมาย และการวิเคราะห์เพื่อหารูปแบบภายใน

7.1.3 องค์ประกอบของการวิเคราะห์เนื้อหา

ถ้าจะให้ได้ผลการวิเคราะห์เนื้อหาที่แม่นยำ ผู้วิเคราะห์จะต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ โดยจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่วิเคราะห์เป็นอย่างดีในทุกด้าน และนอกจากนั้น อุทุมพร ทองอุไทย จามรมาน (2531, หน้า 94) กล่าวว่า การวิเคราะห์เนื้อหา มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้

7.1.3.1 เนื้อหาการวิเคราะห์ ถือเป็นส่วนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการวิเคราะห์ ซึ่งเนื้อหาดังกล่าวอาจจะอยู่ในรูปของเอกสาร รูปภาพ เพลง ฟิล์ม คำพูด หรือรูปแบบอื่นๆ

7.1.3.2 วัตถุประสงค์การวิเคราะห์ โดยทั่วไปการกำหนด วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์เนื้อหาจะเป็นไปใน 3 ลักษณะ คือ เพื่อสรุปข้อมูล เพื่อหา รูปแบบ หรือหาความสัมพันธ์ภายใน และเพื่อหารูปแบบหรือหาความสัมพันธ์ภายนอก

7.1.3.3 หน่วยการวิเคราะห์ โดยปกติจะมีหน่วยในการวิเคราะห์ เนื้อหาจาก 3 หน่วย คือ หน่วยจากการสุ่ม หน่วยจากการบันทึก หน่วยจากเนื้อหา

7.1.3.4 การสุ่มตัวอย่างและประชากร การสุ่มตัวอย่างจาก เอกสาร หรือจากสิ่งที่จะต้องนำมาวิเคราะห์นักวิจัยควรกำหนดให้เหมาะสมกับระยะเวลาและ งบประมาณ

7.1.4 รูปแบบของการวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนของการวิเคราะห์เนื้อหาจะเริ่มต้นขึ้นหลังจากที่นักวิจัย ได้ทำความเข้าใจกับปัญหาการวิจัย กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย และตั้งสมมติฐาน การวิจัยเรียบร้อยแล้ว ซึ่งมีรูปแบบของการวิเคราะห์ ดังนี้ คือ ศึกษางานที่ต้องการวิเคราะห์ เนื้อหาให้เข้าใจ กำหนดกลุ่มที่จะใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์ กำหนดดัชนีชี้วัดในแต่ละกลุ่ม กำหนดหน่วยที่ใช้สำหรับการวิเคราะห์ และลงมือวิเคราะห์เนื้อหา โดยเปรียบเทียบหน่วย การวิเคราะห์ให้ตรงกับดัชนีกลุ่มเนื้อหาที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ อุทุมพร ทองอุไทย จามรมาน (2531, หน้า 98) กล่าวว่า รูปแบบการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการแปลภาษาเป็นข้อมูล และขั้นตอนการแปลข้อมูลเป็นตัวเลข ซึ่งมี รายละเอียด ดังนี้

7.1.4.1 ขั้นตอนการแปลภาษาเป็นข้อมูลเป็นขั้นตอนของการอ่าน เนื้อหาเพื่อจับประเด็นสำคัญ และจัดกลุ่มของประเด็นสำคัญดังกล่าว โดยอาจจะจัดกลุ่ม ตามเนื้อหา แยกเป็นสาย หรือแยกเป็นมิติ เป็นต้น

7.1.4.2 ขั้นตอนการแปลข้อมูลเป็นตัวเลข ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ทำต่อ จากขั้นตอนที่ 1 ซึ่งในขั้นตอนนี้สามารถแปลข้อมูลออกมาเป็นตัวเลขใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะของจำนวนหรือความถี่ และลักษณะของแปลเป็นค่าหรือคะแนน

7.1.5 ความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์เนื้อหา

สำหรับการวิเคราะห์เนื้อหา ประการสำคัญที่สุดอยู่การสร้าง ความน่าเชื่อถือให้เกิดขึ้นกับผลการวิเคราะห์เนื้อหา นักวิจัยจึงควรให้ความสำคัญกับ ประเด็นนี้เป็นพิเศษและในการสังเคราะห์เนื้อหาที่น่าจะสร้างความน่าเชื่อถือได้หรือไม่

ส่วนหนึ่งน่าจะขึ้นอยู่กับจำนวนงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ ซึ่งไม่ควรน้อยกว่า 5 เรื่อง (อุทุมพร ทองอุไทย จามรمان, 2531) สำหรับความน่าเชื่อถือจำแนกออกเป็น 2 ประการ คือ ความเที่ยง (Reliability) และ ความตรง (Validity) ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

7.1.5.1 ความเที่ยงในการวิเคราะห์เนื้อหา หมายถึง ผลการวิเคราะห์ที่ได้ออกมาจะมีลักษณะที่ 3 ประการ คือ ความคงที่ คือ ความไม่แปรเปลี่ยนของผลการวิเคราะห์ ถึงแม้จะมีการวิเคราะห์ซ้ำกี่ครั้งผลก็ยังคงเหมือน ความเหมือนเดิม คือ ถึงแม้ จะมีการวิเคราะห์โดยบุคคลหลายๆ คน ผลก็ยังเหมือนเดิม และความแม่นยำ

7.1.5.2 ความตรง หมายถึง ผลของการวิเคราะห์ที่ได้มีความสอดคล้องกับความเป็นจริง ซึ่งมีความตรงใน 5 ประการ คือ ตรงตามเนื้อหา ตรงตามความหมายตรงตามการสุ่ม ตรงตามวิธีการ และตรงตามทฤษฎี

7.2 เทคนิคการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Experts Group Meeting)

เป็นการสัมภาษณ์ในอีกรูปแบบหนึ่งที่รวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator) เป็นผู้คอยจุดประเด็นในการสนทนา เพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางการสนทนาอย่างกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนาในแต่ละกลุ่ม ซึ่งเลือกมาจากประชากรเป้าหมายที่กำหนดเอาไว้ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549, หน้า 16)

7.2.1 ประโยชน์ของการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

7.2.1.1 ใช้ในการศึกษาความคิดเห็น ทศนคติ ความรู้สึก การรับรู้ ความเชื่อและพฤติกรรม

7.2.1.2 ใช้ในการกำหนดสมมติฐานใหม่ๆ

7.2.1.3 ใช้ในการกำหนดคำถามต่างๆ ที่ใช้ในแบบสอบถาม

7.2.1.4 ใช้ค้นหาคำตอบที่ยังคลุมเครือ หรือยังไม่แน่ชัดของการวิจัยเพื่อช่วยให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

7.2.1.5 ใช้ในการประเมินผลทางด้านธุรกิจ

7.2.2 องค์ประกอบในการจัดประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

7.2.2.1 บุคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1) ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ผู้ดำเนินการสนทนาจะต้องเป็นผู้ที่พูดและฟังภาษาท้องถิ่นได้ เป็นผู้มีบุคลิกดี สุภาพ อ่อนน้อม และมีมนุษยสัมพันธ์ดี ผู้ดำเนินการสนทนาจะต้องเป็นผู้รู้ความต้องการและวัตถุประสงค์ของการศึกษารวมชนในแต่ละครั้งเป็นอย่างดีด้วย

2) ผู้จดบันทึกการสนทนา (Note-taker) ผู้จดบันทึกการสนทนาจะต้องรู้วิธีว่า ทำอย่างไรจึงจะจดบันทึกได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะจะต้องจดบันทึกบรรยากาศที่เกิดขึ้นในระหว่างการสนทนาด้วย

3) ผู้ช่วย (Assistant) ผู้ช่วยจะเป็นผู้ทำหน้าที่ช่วยเหลือทั่วไปในขั้นเตรียมการ การจัดสนทนากลุ่ม เช่น เตรียมสถานที่ จัดสถานที่ บันทึกเสียง เป็นต้น

7.2.2.2 แนวทางในการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ควรต้องจัดแนวทางในการสนทนากลุ่มและการจัดลำดับหัวข้อในการประชุม ในทางปฏิบัติอาจยืดหยุ่นได้จากบรรยากาศในการประชุมที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้ดำเนินการประชุมอาจจะได้ประเด็นซึ่งไม่ได้คาดคิดเอาไว้ก่อนจากผู้เข้าร่วมการประชุม ผู้ดำเนินการการประชุม สามารถซักถามได้

7.2.2.3 อุปกรณ์สนาม อุปกรณ์สนามที่ควรเตรียม ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง เทปเปล่า แบตเตอรี่แห่ง สมุดบันทึก และดินสอ เป็นต้น

7.2.2.4 แบบฟอร์มสำหรับคัดเลือกผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่ม ควรจัดเตรียมแบบฟอร์มสำหรับคัดเลือกผู้เข้าร่วมประชุมไว้ด้วย

7.2.2.5 ส่งเสริมสร้างบรรยากาศ ควรจัดเตรียมสิ่งของสำหรับส่งเสริมสร้างบรรยากาศ เช่น เครื่องดื่ม ของขบเคี้ยว บุหรี่ เป็นต้น ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองระหว่างผู้มีส่วนร่วมในการสนทนาได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

7.2.2.6 ของสมนาคุณแก่ผู้ที่ร่วมการประชุม เพื่อเป็นการตอบแทนผู้เข้าร่วมการประชุม แม้จะเป็นสิ่งที่เล็กน้อย แต่ในทางจิตวิทยาแล้ว เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการแสดงออกซึ่งความมีน้ำใจ ของผู้ทำการประชุม

7.2.2.7 สถานที่และระยะเวลา อาจจะเป็นห้องประชุม อาคาร สถานที่ ที่มีอากาศถ่ายเทสะดวก ห่างไกลจากความพลุกพล่าน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีสมาธิในเรื่องต่างๆที่กำลังสนทนากัน ส่วนระยะเวลาในการประชุมโดยทั่วไปไม่ควรเกิน 2 ชั่วโมงต่อ 1 กลุ่ม

7.2.3 ข้อดีของการจัดประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

7.2.3.1 เนื่องจากผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการประชุมผู้เชี่ยวชาญ ดังนั้นการที่ผู้ร่วมประชุมเข้าใจผิดต่อประเด็นที่ประชุม ผู้ดำเนินการประชุมก็สามารถแก้ไขได้ทันที เพราะเป็นผู้ที่รู้ถึงความต้องการและวัตถุประสงค์ของการศึกษาในเรื่องนั้นๆ เป็นอย่างดี

7.2.3.2 ในการจัดการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้เข้าร่วมการประชุมจะมีลักษณะความเป็นอยู่ใกล้เคียงกัน จึงไม่ค่อยรู้สึกขัดเขินหรือมีความอึดอัด

7.2.3.3 ลักษณะการประชุมและสนทนากลุ่ม เป็นการเปิดโอกาสให้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ทำให้ผู้ทำการศึกษาสามารถวิเคราะห์ประเมินปัญหาต่างๆ ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ถ้าหากในประเด็นต่างๆ ยังไม่ชัดเจนเพียงพอ ก็สามารถซักถามต่อเพื่อหาคำอธิบายได้

7.2.3.4 บรรยากาศในการประชุม จะลดความกลัวว่าความคิดเห็นของแต่ละคนจะถูกบันทึกเอาไว้ ทั้งนี้เพราะเป็นการแสดงความคิดเห็นในลักษณะกลุ่มมากกว่า

7.2.4 ข้อจำกัดของการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

7.2.4.1 การจัดการประชุมทุกครั้งต้องระวังมิให้เกิดการผูกขาดการสนทนาขึ้นโดยบุคคลใดในกลุ่มและไปครอบงำผู้ร่วมการประชุมคนอื่นๆ โดยผู้ดำเนินการประชุมจะต้องมีเทคนิคในการที่จะให้ความสำคัญกับผู้ร่วมการประชุมให้เท่าๆกันทุกคน

7.2.4.2 พฤติกรรมหรือความคิดเห็นบางอย่าง ซึ่งเป็นส่วนที่ไม่ยอมรับของชุมชนอาจจะไม่ได้รับการเปิดเผยในการจัดการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ถ้าหากไม่สัมภาษณ์ตัวต่อตัวจะได้รับการเปิดเผยมากกว่า ผู้ที่จะทำการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจะต้องคำนึงถึงบุคลากรที่กำลังบรรเทาที่มีอยู่ประกอบด้วย เช่น สามารถพูดภาษาท้องถิ่นได้ เป็นต้น